

Hitte

De wereld zucht onder
hoge temperaturen

IN HET NIEUWS 9

Olie en gas

Ook als Hormuz
opengaat, blijft
de energiecrisis

IN HET NIEUWS 16-17

Epidemieën

Ebola-crisis
toont zwakte
van WHO

BUITENLAND 22-23

Ali Chahrour

Libanees theater over
liefde en slavernij

CULTUUR C4-5

Het verhaal van Andries Noppert

Hoe een Friese keeper in Oranje belandde
en besloot Van Gaal te negeren.

IN HET NIEUWS 10-15

NIEUWSBRIEVEN

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN

ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

PRIJS €4,70

Jaargang 56
no. 202
BELGIË € 5,70

IN HET LAND
ROTTERDAM

HANS STEKETEE

Een mooi boek verkopen? Ja, dat doet soms echt pijn

Als hij 's ochtends zijn winkel binnengaat, schrikt hij onwillekeurig van de lege planken. En dan: o ja. De monografieën over beeldend kunstenaars zijn de deur al uit. In de kasten met boeken over fotografie staan alleen nog verweerde boekensteunen. Voor de afdeling Rotterdamse kunst en de kunsttijdschriften liggen opgevouwen verhuisdozen klaar. De tentoonstelling van Hans Wilschuts hallucinante foto's van het 'stedelijk landschap', in het voorste deel van de winkel, is aan de laatste week begonnen.

Walgenbach Art & Books, handel in kunstboeken annex galerie in Oud-Charlois, Rotterdam-Zuid, gaat sluiten. Hans Walgenbach (80) is er „een beetje triestig” over, maar in zekere zin was het altijd afscheid nemen, zegt hij. „De boeken zijn verzameling én handelsvoorraad.”

„Zeker in het begin deed het soms pijn een boek te verkopen”, vertelt hij. „Zo'n mooi boek! Ik moest wel eelt op m'n ziel kweken. Dan troost het als het op een goede plek komt. En dat gebeurt nu met al mijn boeken.”

Martijn te Winkel, bevriend kunstenaar, neemt de collectie van een dikke tienduizend items over en zet winkel plus galerie voort in Rotterdam-West. Walgenbach voelt zich nog kwiek, maar deze kans wilde hij niet laten lopen. „Ik ben blij dat ik er niet mee hoeft te leuren”, zegt hij.

Eerder was Walgenbach onder meer directeur van het Rotterdamse Centrum voor Beeldende Kunst, dat kunst in de openbare ruimte verzorgt. Een winkel met kunstboeken - en kunstenaarsboeken, waarbij het boek zelf kunstobject is - was een droom. Tot zijn 65ste. „Ik ben niet met pensioen gegaan, ik ben iets anders gaan doen.”

Hij ontdekte hoe prettig de combinatie van boeken verkopen en kunstenaars exposeren is. „Ook omdat elke kunstenaar een eigen publiek meeneemt. En makers van kunstenaarsboeken hielden graag hun presentaties bij mij, zodat ik er een tentoonstellinkje omheen kon maken.”

Met instemming citeert hij Rudy Fuchs, oud-directeur van het Stedelijk in Amsterdam: „Als ik twee schilderijen naast elkaar hang, ontstaat er een derde in het midden.”

„Het gevaar van nooit genoeg hebben ligt altijd op de loer”, zegt hij. „Je kunt zeggen: ik doe alleen werk van na 1945, maar dan mis je het prachtige interbellum. Waar trek je de streep?”

Het gevaar van nooit genoeg hebben lag altijd op de loer. Nu sluit Hans Walgenbach (80) zijn kunstboekhandel

Hij laat exemplaren van *Wendingen zien, tijdschrift voor bouwen en sieren*, dat tussen 1918 en 1933 verscheen. Voor elke omslag werd een eigen-tijds kunstenaar gevraagd. „Niet alles is verkoopbaar”, zegt hij, „maar zulke items blijven aantrekkelijk voor verzamelaars”. Dankzij internet in de hele wereld, al is hij gestopt met de Verenigde Staten; te duur en te veel rompslomp.

Ook gewild: catalogussen van internationale tentoonstellingen, Ed van der Elsen, *alles van Marina Abramovic*, boeken van en over Hans-Peter Feldmann, een Duitser die kunst maakte met gevonden voorwerpen.

Spontane bezoeken aan zijn winkel zijn wel afgenomen, zegt hij. Sinds corona verkocht hij sowieso ook in Nederland meer online. „Wie hier komt heeft vaak op internet al gezocht of ik een bepaald boek heb. Jammer, want zo mis je de ongezochte vondst.”

Als hij in juni echt sluit, „zal de rouw wel toeslaan”, verwacht hij. Hij wijst op de spreuk boven zijn bureautje: 'Aanvaard alles en leg je nergens bij neer'. „Dat komt uit de stoïcijnse school”, zegt hij. „Dat je de dingen moet accepteren zoals ze zijn, betekent nog niet dat je er geen emoties bij hoeft te hebben.”

Hans Steketeer doet elke maandag ergens vanuit Nederland verslag

WIELRENNEN

Wiebes uit Giro gezet wegens te lichte fiets

Lorena Wiebes won de eerste rit en de roze leiderstrui in de Giro d'Italia. Een paar uur later werd ze uit koers gezet; ze zou op een te lichte fiets hebben gereden.

Maarten Scholten

AMSTERDAM

Middenin de massasprint even rustig omkijken waar de concurrentie blijft, geen vuiltje aan de lucht voor Lorena Wiebes. De openingsrit van de Giro d'Italia Women, 138 kilometer van Cesenatico naar Ravenna. Op de snelste sprinter van het peloton staat deze zaterdag weer eens geen maat.

Ruim voor de Italiaanse Elisa Balsamo flitst Wiebes in haar rood-wit-blauwe trui juichend over de eindstreep. Haar trui mag ze inruilen voor het felbegeerde roze, als eerste leider in de Giro. Een prachtige podiumceremonie met roze confetti overall.

Dan volgt zaterdagavond, een paar uur na haar dubbelslag, ineens een bericht van de Giro-organisatie. Die zet Wiebes uit de wedstrijd vanwege overtreding van 'artikel 2.12.007 - 2.2' van de internationale wielunie UCI: gebruikmaken van een fiets die niet voldoet aan de regels, specifiek niet aan de voorschriften voor het minimale gewicht. De Nederlands kampioen moet naar huis, ritwinst en roze trui gaan naar Balsamo.

De UCI heeft de regels voor fietsen en uitrusting uitvoerig omschreven in een reglement voor Equipment. Een belangrijke eis is dat de fiets tijdens de wedstrijd ten minste „6,800 kilogram” moet wegen - zonder bidon of fietscomputerje. De UCI weegt bij topwedstrijden direct na afloop steekproefsgewijs fietsen, altijd ook die van de winnaar. Verder controleert de wielernie voorafgaand aan de koers, op eventueel verborgen motortjes en de afmetingen van onder meer frame, stuurbreedte en zadelpen.

Hoe serieus de UCI de reglementen neemt, bleek bijvoorbeeld toen begin mei de Nederlandse renner Jan-Willem van Schip na eerdere technische overtredingen uit de Ronde van Griekenland werd gezet omdat hij zijn stuur foutief zou hebben vastgehouden. Ook bij een te lichte fiets is het UCI-reglement onverbiddelijk: uitsluiting.

SD Worx-Protime, de ploeg van Wiebes, reageerde verbijsterd op de uitsluiting en

betwist de fietsweging. „Volgens de jury woog de fiets 6,78 kilogram en voldeed deze niet aan de door de UCI vastgestelde ondergrens van 6,8 kilogram”, stelt de ploeg in een verklaring. Volgens ploegleider Danny Stam was de fiets van Wiebes na de ritwinst in Ravenna meerdere keren gewogen door de jury en kwam daar telkens een andere waarde uit. „Eerst 6,77, dertig gram te weinig, toen 6,75 en een keer 6,78”, vertelde hij voor de camera van de NOS. Zelf had de ploeg de fiets ook gewogen, met als uitkomsten „6,85” en „6,83”. Niet te licht, aldus Stam.

Alle topteams rijden tegenwoordig op fietsen met een superlicht frame van carbon, die door de mecaniciens worden afgemonteerd met voldoende zware onderdelen om alsnog aan de gewichtslimiet te voldoen. Is daar in dit geval iets misgegaan?

Volgens SD Worx-Protime reed Wiebes op dezelfde fiets als bij andere koersen dit seizoen, en is die „steeds op dezelfde manier afgemonteerd”. Wiebes heeft op deze fiets veel gewonnen en is steeds goed door de controle gekomen, stelt het team.

Erlijke competitie

De UCI stelt dat met alle technologische vooruitgang strenge regels nodig zijn in het belang van „de veiligheid van de renners en een eerlijke competitie”. Wiebes' team noemt de diskwalificatie „een buitengewoon zware sanctie” en stelt dat het geringe gewichtsverschil nauwelijks voordeel oplevert, zeker niet in een vlakke sprint die Wiebes „met drie fietslengtes wist te winnen”.

Ter vergelijking: in de Tour van 2004 ontstond vlak voor de start van een tijdrit naar Alpe d'Huez commotie omdat de fiets van geletruidrager Lance Armstrong „20 gram” te licht bleek. Bergop maakt gewicht wel een groot verschil. „Ik heb de cassette met tandwielen vervangen door een zwaardere en haalde juist op tijd het vereiste gewicht”, onthulde mecanicien Chris Van Roosbroeck in 2006 in NRC.

Wiebes, die deze Giro had gehoopt op een aantal ritzeges en wellicht de puntentri, zit inmiddels verslagen thuis. Ploegleider Stam zet het incident „even in de parkeerstand”, zei hij tegen de NOS en richt zich met de overgebleven renners op het vervolg van de Giro, die tot zondag duurt.

SD Worx-Protime beraadt zich op stappen tegen de UCI. Zondag won de Italiaanse Balsamo in een massasprint de tweede etappe en behoudt de roze trui.

REPORTAGE OMSTREDEN BIJEENKOMST

Op de 'remigratietop' met FVD'ers klinken veel extreemrechtse ideeën

In Portugal werd dit weekend een vergadering gehouden van extreemrechtse activisten en politici. Ook uit Nederland.

Wilmer Heck en Tom Kreling

FIGUEIRA DA FOZ

De gewezen Amerikaanse grenscommandant Greg Bovino komt rond het middaguur met de extreemrechtse influencer Eva Vlaardingebroek de parkeerplaats op lopen van een evenementenlocatie in het Portugese kustplaatsje Figueira da Foz. Het miezert.

Bovino - voormalig baas van de Amerikaanse immigratiepolitie ICE, onder wiens verantwoordelijkheid bruto geweld tegen migranten werd gebruikt en diverse burgers werden doodgeschoten - is op uitnodiging van de Oostenrijkse rechts-extremist Martin Sellner naar Portugal gevlogen voor de 'remigratie summit', een bijeenkomst van extreemrechtse activisten en politici.

Hier bespreken ze de door hun gewenste plannen voor het vertrek van miljoenen mensen met een migrantenachtergrond uit Europa. Oorspronkelijk was dat vertrek vrijwillig, maar een aanzienlijk deel van de beweging laat dat 'vrijwillig' inmiddels weg. Bovino is hun grote voorbeeld.

De omstreden bijeenkomst zou deze zaterdag in de buurt van Porto plaatsvinden, maar uiteindelijk belandt de organisatie op bijna anderhalffuur rijden naast een snelweg. „Ja, sorry”, zegt een van de organisatoren wanneer hij op de parkeerplaats twee buitenlandse bezoekers omhelst, „we moesten meerdere keren op zoek naar een nieuwe locatie.”

De bezoekers worden met een handjevol touringcars aangevoerd vanuit Porto. Deze locatie was goed te beveiligen, is het enige dat de organisatie erover kwijt wil. In het centrum van Porto wordt zaterdag gedemonstreerd tegen de bijeenkomst. De 'remigratietop' werd niet officieel verboden.

Journalisten pesten

Bij de ingang wordt de 'mainstream' pers gescheiden van de 'right' pers. Die laatste groep mag naar binnen. De rest moet buiten wachten bij twee partytenten - voorzien van beveiligers - waar de organisatie een iPad neerzet met een livestream van de toespraken. De 'mainstreammedia' mogen verzoeken doen voor gesprekken met extreemrechtse sprekers en gasten. Als die zin hebben, komen ze langs.

Zo betreden Bovino en Vlaardingebroek de parkeerplaats. Bovino - onder meer bekend van zijn lange jassen en armgebaren die nazi-associaties oproepen - draagt een zwart jasje, met een lichtblauwe blouse. Hij bedankt de pers: „Julie doen allemaal fantastisch werk door hier te zijn. Met jullie aandacht kan deze beweging in Europa groeien.” Iets later belooft hij tijdens zijn speech dat hij terugkomt in zijn beruchte trenchcoat, als de remigratie in Europa is begonnen.

De organisatoren willen aandacht, maar ze moeten verder niets van de pers hebben. Af en toe vliegt een drone over de parkeerplaats. De bestuurder laat het ding vervolgens precies tussen een verslaggever van CNN Portugal en diens camera vliegen. Of hij doet alsof hij een fotografe uit Denemarken aanvalt met het apparaat. Is dit de 'fake news', vraagt een vrouw uit het gevolg van de Amerikaan Stefano Forte, leider van de New York Young Republican Club, voor hij staccato zijn boodschap komt afdraaien.

Waterdicht is de beveiliging niet: NRC weet binnen te komen. De ene redacteur

Boven: De Oostenrijkse rechts-extremist **Martin Sellner**, de extreemrechtse influencer **Eva Vlaardingebroek** en voormalig baas van de Amerikaanse immigratiepolitie **ICE Gregory Bovino**. Midden: Partijvoorzitter van Forum voor Democratie **Thierry Baudet** (rechts). Onder: De 'mainstream pers' wordt op afstand gehouden en mag niet naar binnen. FOTO'S ELENA FERNÁNDEZ

wordt herkend als pers en op de parkeerplaats gezet. De ander kan met zijn gekochte kaartje naar binnen. Daar begint de Portugese leider Afonso Gonçalves, van de extreemrechtse actiegroep Reconquista (Heroverring), het publiek op te zwepen. „Remigratie, remigratie, remigratie”, scanderen de ongeveer vijfhonderd aanwezigen, merendeels mannen.

Fractievoorzitter Lidewij de Vos van Forum voor Democratie, haar partner en voormalig Haags raadslid Massimo Etalle en partijvoorzitter Thierry Baudet zijn ook aanwezig - evenals activisten van de extreemrechtse Nederlandse actiegroepen Voorpost, Pegida en White Lives Matter. Van deze laatste club zit Jan van der K. in de zaal, een bekende extremist die voor antisemitisme is veroordeeld. Tijdens de pauzes kletsen deze activisten met Baudet en Raisa Blommestein, presentator van Ongehoord Nederland, die Eva Vlaardingebroek vergezelt.

Ideologische banden aanhalen

De deelnemers komen uit diverse Europese landen en kennen elkaar goed. Er zijn bekende Italiaanse extremisten, Belgen, Duitsers, Zwitsers, Portugezen. Er is ook een flinke delegatie uit de VS van de Young Republicans, om de banden met hun ideologische bondgenoten aan te halen.

Op het grasveld buiten vertelt Forte van de New Yorkse afdeling dat alleen uit New York al zo'n twintig jonge republikeinen naar Porto kwamen. „Wij hebben veel contact met deze beweging in Europa. Met mensen van de AfD, van Orbán in Hongarije en hier in Portugal zijn we rondgeleid in het parlement door afgevaardigden van Chega [radicaal-rechte Portugese partij]”, zegt Forte.

Hij meent dat immigratie Europese landen „instabiel” maakt en zegt dat de VS sterke Europese bondgenoten nodig hebben. Die verbanden leggen, ook overzees, is het grote doel van de bijeenkomst. En waar FVD vorig jaar in de luwte wilde blijven op de 'top', is de partij nu openlijk aanwezig.

Begin dit jaar sprak Forte ook op een bijeenkomst van nationalist in het Zuid-Afrikaanse Pretoria, waar ook weer Europese extremisten aanwezig waren. Hij wil niet vertellen wie al dat heen en weer vliegen van al die jonge republikeinen betaalt. „Niet jouw zaken”, zegt hij tegen de NRC-verslaggever op de parkeerplaats. Half mei hadden Vlaardingebroek en Blommestein in Rome een ontmoeting met de leiding van de Heritage Foundation, de invloedrijke en kapitaalcrachtige denktank achter de Trump-beweging.

Binnen in de zaal volgen vele toespraken, de één nog extremer dan de andere. De Portugese Gonçalves zegt dat twee miljoen migranten met een Portugees paspoort in zijn ogen nooit echte Portugezen zullen worden. Daarna beweert de Duitse regionale politica Lena Kotré van de Alternative für Deutschland (AfD) dat kinderen steeds vaker agent willen worden om „buitenlanders te kunnen deporteren”.

De Vos krijgt applaus als ze vertelt over de „baby in mijn buik”, nadat een eerdere spreker al had gepleit voor meer nazaten verwekken. De Vos zegt te zullen wachten voor de toekomst van haar kind door te strijden voor „vrijwillige remigratie”. Andere sprekers hebben die vrijwilligheid niet benoemd.

INTERVIEW TARAS TSJMOET DIRECTEUR COME BACK ALIVE

Crowdfunding voor Oekraïne: 'De behoeften van oorlog zijn bodemloos'

Taras Tsjoet zamelt geld in om wapens voor Oekraïne te kunnen kopen.
FOTO OLEG PALCHYK/
GETTY IMAGES

Hoe financier je een oorlog waar nooit genoeg geld voor zal zijn? De Oekraïense hulporganisatie Come Back Alive bekostigt alles via crowdfunding, van pick-uptrucks tot onderscheppingsdrones – en is daarmee een cruciale schakel in de verdediging van het land.

Door **Simone Peek**

Twintig dronepropellers à 18,50 euro per stuk. Dertig oplosbare EHBO-kits à 10,92 euro. Veertig rollen met 60 kilometer glasvezeldraad à 1.765 euro en 75 cent per stuk. Het is een greep uit het aankopenoverzicht van een dag van de grootste Oekraïense militaire steunorganisatie *Come Back Alive*.

Come Back Alive profileert zich als de meest transparante en efficiënte hulporganisatie van Oekraïne. Op de website kun je realtime zien hoeveel er elke minuut gedoneerd wordt. En per dag wat er voor dat geld precies wordt gekocht. De grootste uitgave: een Turkse Bajraktar observatie- en kamikazedrone van 14,2 miljoen dollar in mei 2022. Het goedkoopst: een rubberen afzichtsring van 1,27 cm voor omgerekend 2 eurocent afgevoerd maart.

De financiële behoeften van een oorlogvoerend land zijn onbeveiligd, zegt de directeur van de organisatie, sergeant Taras Tsjoet. Een 34-jarige ex-marinier die sinds 2020 aan het hoofd staat van de stichting. Hij is nu in Europa om fondsen te werven. Sinds 2014 zamelde Come Back Alive omgerekend bijna 800 miljoen euro in. Jarenlang waren particulieren en bedrijven de voornaamste donateurs. Maar vorig jaar werd een recordbedrag binnengehaald dankzij steunprojecten van Europese overheden. „Door de corruptie-onthullingen bij bepaalde overheidsinstellingen in Oekraïne, worden wij als partner waardevoller voor Europese bondgenoten. Ze houden van de transparantie die wij bieden.”

Helemaal open is de boekhouding niet. Op 4 mei werden bijvoorbeeld 250 stuks 'Inkoop voor militaire behoeften' in de catego-

rie „wapens en militaire uitrusting” aangechaft, à 95.000 per stuk. „Dat is een overheidsdonatie van een land dat de details op dit moment niet bekend wil maken”, licht de woordvoerder toe. „Die anonimiteit hebben zij laten opnemen in de overeenkomst.”

De reiskosten van het team in Nederland staan ook niet in het overzicht – „dat is ons administratieve budget, waar we apart voor verzamelen, los van de behoeften van de strijdkrachten”. De website biedt de mogelijkheid om ‘aan het leger’ of ‘aan het fonds’ te doneren. De donaties in de eerste categorie komen 100 procent ten goede aan de strijdkrachten, is de belofte.

In 2014 werd het mantra 'Come Back Alive' (*Povernyts zjyvym*) op de scherfvesten gestikt die de organisatie had gecrowdfund. Er was destijds een gebrek aan alles – en met donaties zorgde de ngo voor laarzen, helmen, medische kits en scherfvesten. Alles om de kans te vergroten dat wie erop uittrok om het land te verdedigen, levend terugkwam. Inmiddels koopt de organisatie ook wapens – met name drones – en andere militaire apparatuur, het onderhoud en de trainingen.

In de praktijk draaien veel Oekraïense brigades deels op eigen inzamelacties om gaten in de bevoorrading te dichten. Voor Nederlandse lezers is het soms vreemd om te zien dat militairen zelf hun eigen auto's, drones enzovoorts moeten crowdfundingen. Waarom krijgen ze dat niet van het ministerie van Defensie?

„De oorlog in Oekraïne is een veel grotere oorlog dan alle oorlogen die Europa sinds de Tweede Wereldoorlog heeft gevoerd. Dit is niet enkel een probleem voor de strijdkrachten en het ministerie van Defensie. Dit is een

probleem voor het land en de samenleving. En dus moet de samenleving bijdragen aan een oplossing. Iedereen moet iets doen.”

„Oekraïne is een echte democratie, waar het bestuur de bevolking toebehoort en de verantwoordelijkheid ook. Daarom hebben we een heel sterk maatschappelijk middenveld. Dat hoort bij onze nationale cultuur. Jullie hebben veel fietsen, wij hebben veel vrijwilligerswerk.”

Maar als een militair zelf met de pet rond moet omdat zijn pick-uptruck stuk is, terwijl een auto in de buurt van het front nooit lang heel blijft, is dat een groot probleem. Het leidt ook af van de toch al zware taak aan het front.

„Ja, daarom hebben wij ook al meer dan driehonderd nieuwe auto's gekocht. Wij zijn een van de grootste niet-staatelijke transportleveranciers. De behoeften van een oorlog zijn bodemloos. Er zal nooit genoeg geld zijn, zelfs met alle Europese fondsen. We hebben met militairen berekend dat Oekraïne langs het front elke dag meer dan honderd terreinwagens, pick-uptrucks en busjes verliest. Onherstelbaar verwoest. Iedere nieuwe pick-up kost 25.000 dollar. En dan zijn er nog vrachtwagens, onderhoudswagens, pantserwagens, munitie, raketten, bommen. Het kost ongelofelijk veel geld.”

Is er wat u betreft een limiet aan wat voor wapentuig burgers moeten kunnen crowdfundingen? Afgelopen winter sprak ik een tegenwoordiger van een groot energiebedrijf die zei 'als we een luchtafweerbatterij konden kopen zouden we het doen'.

„Dat is een populistisch statement van iemand die niets van luchtafweer begrijpt. We

gaan geen geld voor hen verzamelen.”

Wat begrijpt diegene niet over luchtafweer?

„Dat dat niet nodig is. Dat er andere mensen zijn die dat doen. Dat Oekraïne het krachtigste luchtafweersysteem in Europa heeft, waarschijnlijk top 5 in de wereld en met de meeste ervaring – na Rusland. Het grootste probleem voor onze luchtafweer is een gebrek aan onderscheppingsraketten. Ze zijn duur, Europa heeft er niet veel, de productie is traag en beperkt. Alle Patriot-munitie is al verkocht tot aan 2030 of 2035. Zelfs als je het geld neerlegt duurt het tien jaar voordat je raketten ziet.”

Maar zou een bedrijf zelf in principe in staat moeten zijn eigen luchtafweer te kopen?

„Er ontstaat nu een trend om private luchtafweer te willen. Wij geloven dat dat de verkeerde beslissing is. Het is een ineffektieve besteding van middelen. Luchtafweer moet gecentraliseerd zijn, door de staat aangestuurd en gecontroleerd, voldoende uitgerust zijn. Wij helpen de staat daarbij.”

Aan beide zijden van het front komen veel drones en onderdelen uit China. Officieel staat China zulke export voor militair gebruik niet toe, merkt u moeilijkheden in het verkrijgen van onderdelen?

„We kopen niet rechtstreeks in van China. We kopen bij distributeurs die aan Oekraïne of Europa leveren. Ik kan niet zeggen dat we supergrote problemen ondervinden. Wel zagen we een viervoudige prijsstijging van glasvezeldraad – wat de fpv-drones die daarmee aangestuurd worden duurder maakt

Een rekrut van de Oekraïense strijdkrachten neemt op 21 mei deel aan een militaire training in de regio Zaporizjzja, Oekraïne. FOTO REUTERS

dan die via Starlink worden bestuurd. En de oorlog in Iran heeft transport duurder gemaakt. Alles wat we via het Midden-Oosten krijgen is nu anderhalf tot tweeduizend euro duurder vanwege de logistiek.”

Is te merken dat China de export officieel niet toestaat? Dat aanleverroutes worden afgesneden?

„Nee we zien geen problemen. China verdient hier veel geld aan. Als China het zou willen stoppen, zou het stoppen en dan zou het voor ons heel lastig worden.”

Krijgt u soms het idee dat Europese landen ook willen verdienen aan Oekraïne?

„Niet echt. We zien de enorme bedragen die Europa aan Oekraïne geeft. Maar sommige producenten willen hier een deel van. Een drone geproduceerd in Duitsland kost 100.000 dollar, dezelfde drone uit Oekraïne kost 60.000 dollar. De belastingen, arbeid en onderdelen zijn in Oekraïne goedkoper. Voor 1 miljoen kun je in Oekraïne dus zestien drones kopen en in Europa tien. Iedereen ziet dat. Maar soms, zeker in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, probeert men geld te verdienen en de productie in eigen land te houden.”

„Wij zoeken tot op de cent uit hoe je geld het beste kunt besteden voor het grootste effect. Bijvoorbeeld als je een grondrobot-systeem koopt – en daar een gewonde mee evacueert die anders om het leven was gekomen. Dan bespaar je de staat 15 miljoen hryvnya (bijna 300.000 euro). Want dat moeten ze aan de nabestaanden betalen als iemand om het leven komt. Zo'n systeem kost 1 miljoen hryvnya (19.500 euro) en evacueert zo'n tien mensen voordat hij is afge-

schreven. Dat is enorm effectief. Dat soort projecten willen we steunen.”

Oekraïense producenten zijn bovendien altijd bezig met de kosten naar beneden te brengen. Vorige week presenteerde de Oekraïense producent Vyryy een dergelijke grondrobot voor een fractie van de prijs: 300.000 hryvnya (5.850 euro). „Zoals de tank de wereld veranderde tijdens de Eerste Wereldoorlog, zoals de straalvliegtuigen en kernwapens de wereld veranderden tijdens de Tweede Wereldoorlog, zo veranderen goedkope technologieën de wereld nu”, zegt Tsjoet.

Welke drie producten staan nu bovenaan jullie boodschappenlijst?

„Aanvalsdrones, transport en luchtafweer.”

Hoe helpen jullie de luchtafweer?

„Via ons project Dronopad (drone-val) helpen we brigades bij het front en langs de grens met de afweer tegen langeafstands-drones zoals Shahed. We geven ze een arsenaal aan drones waarmee ze kunnen observeren, onderscheppen en aanvallen. Daarnaast rusten we ze uit met grondstations, commandoposten, communicatiemiddelen, management, training, reparatie en alles wat ze maar nodig hebben.”

Waarom onderscheidt dit zich van de luchtafweer van de staat?

„Wij begonnen hiermee in 2023 en toen het effectief bleek is het geadopteerd door de staat. We zijn nu geïntegreerd, de staat levert vooral drones en wij alles er omheen. We adviseren ze ook hoe het ministerie de aankoopkosten zo laag mogelijk kan houden, welke drones de beste kwaliteit hebben.”

In Kyiv merkte ik dat er minder drones door de luchtafweer komen ten opzichte van vorig jaar rond deze tijd. Zal het ooit mogelijk zijn de hele lucht te sluiten?

„Als er duizend bij Tsjernihiv (in het noorden) de grens over komen, houden we die niet meteen tegen. Maar hoe langer de afstand die ze moeten afleggen, hoe meer kans je hebt om ze tegen te houden. Voor Kyiv is het dus makkelijker. En dan zijn er de Oekraïense aanvallen op het Russische militair industriële complex – als je ze op de grond al uitschakelt hoef je ze niet uit de lucht te schieten. Dat is geweldig. Maar Rusland zal zich aanpassen. Het is een eindeloos proces.”

Er speelt op dit moment een enorm corruptieschandaal in Oekraïne. Hoe beïnvloedt dit jullie?

„Positief en negatief. Negatief: corruptieverslagen beïnvloeden steun en corruptiebestrijding zorgt voor het aanscherpen van controle, bureaucratie en daarmee vertraging. Het is nodig, want er zijn nu eenmaal corruptiezaken. Daar kan ik niets tegeninbrengen. Positief is dat er geen corruptiezaken aan ons kleven, dus werken Europese overheden nu liever met ons.”

Beïnvloedt corruptie ook het moreel onder de manschappen, merkt u daar iets van? Militairen die niet meer willen vechten voor Zelensky en zijn regering?

„Ik denk niet dat er Oekraïners zijn die vechten voor Zelensky. Oekraïne voert oorlog voor zijn onafhankelijkheid en territoriale integriteit. Niet gerelateerd aan een specifieke achternaam of een specifiek moment. Iedere nieuwe verkiezingen komt er een nieu-

we achternaam – niet zoals in Rusland of Wit-Rusland. Als je vraagt of de samenleving ongelukkig is met dit soort verhalen: overduidelijk, ja. Maar de wil om zich te verdedigen en de steun voor de regering zijn twee verschillende concepten.”

Hoe denkt u dat Oekraïne ervoor staat in september of december?

„Het is heel moeilijk om de toekomst te voorspellen. Maar laat me zeggen: we zitten nu in de beste positie sinds 2022. We hebben een heel erg lastige winter overleefd, en het Russische winteroffensief gestopt. Dit geeft ons een echte kans de oorlog te winnen. Als we in de herfst verdere Russische opmars stoppen, geloof ik dat we weer kunnen praten over onze grenzen in 1991. Elke maand komen we daar dichterbij – en Rusland niet vooruit.”

„Dat is althans als de Europese steun doorgaat, want Europa betaalt hiervoor. En als er geen nieuw coronavirus is, of andere wereldschokken of nieuwe grote oorlogen, bijvoorbeeld in Taiwan. De effectiviteit van de langeafstands-aanvallen, van de middel-langeafstands-aanvallen en de frontlinies, de hervormingen in de regering en het leger, daarover zou ik zeggen dat wij effectiever zijn dan Rusland op dit moment.”

Maakt u zich weleens zorgen over hoe een Oekraïne dat hier zo goed in is geworden, weer vreedzaam kan worden?

„Laten we de oorlog winnen en dan daaraan werken. Laten we de olifant stukje voor stukje opeten. Nu moeten we overleven, daarna komen de kwesties wederopbouw, rehabilitatie, onderwijs, cultuur, ontmijning.”

REPORTAGE PERZENKONING

Ja, nu is het écht helemaal afgelopen met de tapijten

De tapijthandel van Jaap Vos is bekend van de handgeschreven advertenties in kranten, waarin hij al jaren opheffingsuitverkoop aankondigt. Zaterdag vond dan echt de allerlaatste plaats.

Voor de laatste keer scoren met een Perzisch tapijt van Jaap Vos. FOTO MERLIN DALEMAN

Veerie Schyns

HENDRIK-IDO-AMBACHT

Twee grote rollen Perzisch tapijt komen op steekkarren uit het pand van de Perzenkoning op een bedrijventerrein in Hendrik-Ido-Ambacht. Na een beetje duwen en trekken bij de drempel worden de tapijten over het parkeerterrein naar de overkant van de straat gerold, waar Peter Jongerling klaar staat met zijn auto en aanhangwagen.

Jongerling heeft zes tapijten gekocht, „deels zakelijk en deels particulier”. Hij is vanochtend speciaal vanuit de Achterhoek komen rijden om de Bidjar-tapijten te kopen, vertelt hij. Hij had eigenlijk gehoopt nog meer in te slaan, maar het viel hem tegen hoeveel aanbod er nog was.

De Perzenkoning, bekend van de handgeschreven advertenties in vrijwel alle grote Nederlandse kranten waarin steevast een opheffingsuitverkoop werd aangekondigd, sluit na deze zaterdag dan echt zijn deuren. De laatste welteverstaan - eerder sloten al veertien andere winkels, vandaar alle eerdere aankondigingen van opheffingsuitverkoop.

Nu is het de beurt aan de groothandel van eigenaar Jaap Vos, waarover hij ook al jaren zegt dat de opheffing binnenkort zal plaatsvinden. Vos heeft de landbouwschool gedaan, handelt in chocolade en begon ooit met een vriend een antiekzaak. Daar kwamen per toeval wat tapijten te liggen, en die bleken het beste te verkopen - de Perzenkoning was geboren.

Is het nu dan écht afgelopen, klinkt her en der in de winkel. Een opheffingsuitverkoop werd al zo vaak aangekondigd. Ja, verzekerd Vos de afgelopen weken in zijn advertenties en in verschillende interviews. Op 85-jarige leeftijd vindt hij het, na bijna vijftig jaar, mooi geweest en een opvolger is er niet. Met de pers praten wil hij niet op zijn laatste dag - te druk.

De huur is opgezegd, deze laatste zaterdag van mei is echt de laatste kans om een tapijt van de Perzenkoning te bemachtigen. En daar is belangstelling voor: een kwartier voor openingstijd stonden er al drie auto's op de parkeerplaats, vertelt een van de verkopers.

90 procent korting

Om de laatste voorraad te verkopen krijgen klanten 90 procent korting op de adviesprijs, die op handgeschreven briefjes staat. Vos bepaalt die prijs op basis van de hoeveelheid werk die in een tapijt zit, vertelde hij eerder aan de Volkskrant.

Bij binnenkomst hangt aan de wand bijvoorbeeld een felgroen kleed van 2,82 bij 2 meter uit Iran, voor 12.500 euro. Even verderop hangt een beige kleed met rode en blauwe accenten uit Pakistan, 2,95 bij 2,55 meter voor 19.500 euro. Er zijn ook kleinere tapijten: een paar ruimtes verder hangt een exemplaar van 90 bij 60 centimeter. Adviesprijs: 1.500 euro.

Jullie hadden drie weken eerder moeten komen, dan had ik er nog iets aan gehad

Jaap Vos Perzenkoning

„Die prijzen zijn bizar”, zegt Jongerling buiten bij zijn aanhangwagen. Hij koopt al langer tapijten bij de Perzenkoning, ook bij de eerder gesloten winkels van Vos, maar denkt niet dat iemand ooit de volledige adviesprijs betaald heeft. „Volgens mij drijft hij de prijs heel hoog op, zodat hij daarna kan doen alsof hij grote korting geeft. En blijktbaar werkt het: handel is handel.”

Op de begane grond van de groothandel zijn nog genoeg tapijten te vinden: ze hangen aan de wanden en liggen in keurige stapels op de vloer, al waren die stapels de afgelopen weken een

stuk hoger, zegt Vos in het voorbijgaan. Twee in een zwart t-shirt gestoken verkopers rollen de kleiden geroutineerd van de stapel af, zodat een potentiële klant het aanbod goed kan bekijken.

De bovenverdieping is een stuk leger: op de vloer liggen nog slechts een paar kleden, veel wanden zijn al kaal. In de hoek staat een grote kaart van 'Perzisch-Iran', omlijst door allerlei verschillende typen tapijten.

Wat deze zaterdag overblijft, gaat naar een opkoper, vertelt Vos' dochter Nicolette. Zij stond de afgelopen zaterdag steevast in de winkel, deze dag zijn ze met negen verkopers. Ze heeft goede hoop dat het vanmiddag gaat worden. „Het is nog geen sluitings-tijd, misschien komen er om 16.00 uur nog allemaal goudzoekers.”

Een grote past niet in de cabriolet Harriët en Ad Scheepens hebben deze zaterdag hun achttiende, negentiende en twintigste tapijt gekocht bij de Perzenkoning. Geen grote tapijten, anders pasten ze niet in de achterbak van hun cabriolet. Ze komen al dertien jaar bij de Perzenkoning, hebben tapijten gekocht voor in hun eigen woningen en in die van hun dochters, en wilden vandaag toch nog één laatste keer komen kijken.

Ad laat op zijn telefoon een foto zien van twee grote Perzische tapijten in hun woonkamer en kleinere in andere kamers. „Het geeft meteen zoveel sfeer”, zegt Harriët. „De rest van onze meubels is rustig, zodat het er goed bij past.” Het stel blijft hier terugkomen omdat ze Vos een „superaardige man” vinden. „We worden hier altijd goed en persoonlijk geholpen.”

„Dat hij vandaag minder in media-aandacht is geïnteresseerd - hij wil ook niet op de foto - blijft uiteindelijk een ware verkopersreden te hebben.” Jullie hadden drie weken eerder moeten komen, dan had ik er nog iets aan gehad.

ANALYSE GAZASTROOK

Netanyahu wint de strijd om de toekomst van Gaza van Trump

De Israëlische premier zei donderdag dat Israël 70 procent van Gaza zal innemen. Dat strookt niet met de plannen van de VS.

Derk Walters

Vergeet de torens, de hotels, de gouden standbeelden. Vergeet de toeristische zakenhub die Gaza volgens de Amerikaanse president Donald Trump zou worden. De toekomst van de kuststrook is een andere, zo werd afgelopen week duidelijk: ze wordt in rap tempo ingenomen door Israël.

In het afgelopen half jaar was al duidelijk geworden dat de twee bondgenoten Verenigde Staten en Israël verschillend over Gaza dachten. Sinds het staakt-het-vuren van oktober vorig jaar, dat alleen in naam zo mag heten, ontwikkelde Trump de Vredesraad, een vehikel dat Gaza moest omtoveren in een toeristisch zakenparadijs.

De Israëliërs dachten daar anders over: Gaza moest aan hen toebehoren. De extreem-rechts coalitiepartners van de Israëlische premier Benjamin Netanyahu hadden de Israëlische nederzettingen er al bij gedroomd.

Vredesraad met lege zakken

Dat de Israëlische visie aan de winnende hand is, bleek afgelopen week bij nieuws over de Vredesraad. De bedoeling was dat allerlei landen miljoenenbedragen zouden overmaken voor de reconstructie van de vernietigde landstrook. Dat hebben ze niet gedaan. De Vredesraad is een lege huls.

Israël profiteert daarvan. Donderdag zei Netanyahu op een conferentie op de door Israël bezette Westelijke Jordaanoever dat hij het leger opdracht heeft gegeven 70 procent van Gaza in te nemen. Toen iemand in het publiek suggereerde dat dat 100 procent moet worden, zei de premier dat hij „stap voor stap” te werk wilde gaan.

Volgens het in oktober 2025 door de VS gepresenteerde bestand tussen Hamas en Israël, zou Israël zich juist moeten terugtrekken uit Gaza, eerst tot aan de 'gele lijn' en vervolgens volledig. In de praktijk gebeurt het tegenovergestelde: de Israëlische krijgsmacht heeft tientallen nieuwe militaire posten gebouwd en betonblokken, die de 'grens' moeten markeren, dieper Gaza in geplaatst.

Op door de krijgsmacht gepubliceerde kaarten is te zien dat zo'n 11 procent van Gaza's grondgebied voorbij de gele lijn door Israël is bezet. In totaal gaat het nu om zo'n 64 procent. Alle twee miljoen Palestijnen bevinden zich in de overige 36 procent - een gebied zo groot als de gemeente Deventer. Inwoners van Gaza die de gele lijn oversteken, worden in de regel doodgeschoten.

Wat moet er met hen gebeuren als Israël de gele lijn verder op-

Palestijnse kinderen donderdag tussen de brokstukken van gebouwen en tenten in Gaza-Stad, na een Israëlisch bombardement dat tien Palestijnse inwoners het leven kostte. FOTO AFP

schuift? Als Israël 6 procent extra inneemt, krimpt de beschikbare grond voor Palestijnen van 131 naar 110 vierkante kilometer - van Deventer naar Den Bosch. Maar daarna? Israëlische politici maken er geen geheim van dat ze Palestijnen willen verdrijven uit Gaza. Israël, minister van Defensie, sprak eerder eufemistisch van „vrijwillige migratie” naar Arabische landen.

Trump afgeleid door Iran

In theorie zou Trump erop moeten toezien dat Israël zich aan de afspraken over de gele lijn houdt, en zich geleidelijk aan verder terugtrekt. Dit doet hij niet, afgeleid is hij door de door Netanyahu geïnitieerde oorlog tegen Iran.

Bij de presentatie van het staakt-het-vuren scheidte de Amerikaanse president vorig jaar nog op dat hij „voor het eerst in drieduizend jaar vrede in het Midden-Oosten” had

bereikt. Ook toen al oordeelden critici dat de voorwaarden Israël veel ruimte lieten om de situatie naar zijn hand te zetten.

Als Israël 6 procent extra inneemt blijft slechts 110 km² over voor Palestijnen

Hamas beschuldigt Israël van het opschuiven van de gele lijn en noemt dat „een expliciete en voortdurende ondermijning van de wapenstilstandsovereenkomst, een ernstige schending van de bepalingen ervan, en een openlijke poging met geweld nieuwe feiten op te leggen, met als doel de militaire controle over Gaza te versterken en elke reële kans op stabilisatie van de situatie of het slagen van de escalatiepogingen te ondermijnen”.

De militante groepering houdt

zich zelf evenmin aan alle bepalingen van de overeenkomst. Zo was afgesproken dat Hamas antwepend zou worden en geen rol meer zou spelen in de toekomst van Gaza. In het deel van Gaza dat nog door de Palestijnen bewoond wordt, is Hamas vooralsnog de baas.

Permanente afscheiding Gaza

Functionarissen van Trumps Vredesraad zien zelf ook in dat de situatie niet in hun voordeel kantelt. Eerder deze maand waarschuwde Nickolay Mladenov, een Bulgaarse diplomaat die verantwoordelijk is voor de uitvoering van de overeenkomst, dat de gele lijn zou kunnen veranderen in „een hek of muur, een permanente afscheiding van Gaza” als er geen „vooruitgang” geboekt zou worden.

Volgens het Palestijnse ministerie van Gezondheidszorg doodde Israël sinds het ondertekenen van

een staakt-het-vuren meer dan negenhonderd mensen in Gaza.

In november vorig jaar ging ook de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties akkoord met het vredesplan van Trump. In die resolutie werd de mogelijkheid opengehouden voor „Palestijnse zelfbeschikking en een Palestijnse staat”. Dat was toen al zeer tegen de zin van de regering-Netanyahu, die er sindsdien - onder meer met annexaties op de Westelijke Jordaanoever - alles aan doet om een Palestijnse staat tegen te gaan.

Toenmalig minister van Buitenlandse Zaken David van Weel (nu minister van Justitie, VVD) noemde de resolutie destijds „een belangrijke stap [...] in de richting van de volgende fases van het plan van Trump”, op weg „naar een duurzame oplossing voor dit conflict en naar stabiliteit in de regio”.

Met medewerking van Ruben Stift

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Contact

Relatiebemiddeling

RELATIEBEMIDDELING
Op zoek naar een partner?

mens & relatie

BEL

www.mens-en-relatie.nl 088-022 19 00

Ze bestaat. Echt.
DPSPartnerSearch.nl distinguished & discreet

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN GROEPS-CURSUS 675-
2e persoon half geld ex btw

Voor wie?

Mensen die resultaat willen

Aanpakkers

Beleggers die liever automatiseren dan gokken

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni
incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

Gas erop!

Heb weer zin in de nieuwe week met nieuwe kansen.

Klant is koning!

Topervaring! De cursus zat goed in elkaar en de begeleiding was prettig. Je voelt je op je gemak om vragen te stellen en actief mee te doen.

Tel uit je winst

Ik zit op een netto jaarwinst van 10,9%.

Wegens problemen aan mijn tandprothese kan ik momenteel zeer moeilijk praten. Ik zal bijgevolg terug contact opnemen om weerom af te spreken.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

DESTIN
riviercruises

Zomercruises: u boekt nu voor de laatste cabines!

Kies uit zes cruises over de Rijn & Moezel, de Seine en door Nederland en België

Aan boord van onze 5-sterren luxe varende hotels ontdekt u op zeer aangename en ontspannen wijze de mooiste bestemmingen van Europa. U pakt slechts één keer uw koffer uit, uw hotelkamer vaart namelijk met u mee, ideaal! Tijdens een riviercruise geniet u van de imposante panorama's die aan u voorbijtrekken en ontdekt u iedere dag een nieuwe bestemming. Wilt u deze zomer nog zo'n ontspannen riviercruise maken? Er zijn nog enkele cabines beschikbaar voor onze cruises over de Seine, Rijn & Moezel. Blijft u graag dicht bij huis, dan zijn er nog diverse mogelijkheden in Nederland en België. Het zijn de laatste plaatsen, dus wacht niet te lang! Het merendeel van deze cruises vertrekt uit Rotterdam, boek onze optionele taxiservice voor een comfortabel begin van uw reis.

Vierlandencruise Dalvaart Rijn & Moezel

Van Bazel naar Rotterdam: een onvergetelijke cruise door het hart van Europa.

8-daagse reis - vertrek 13 juli - v.a. 1.698,- p.p.

Holland & Belgiëcruise

Veelzijdige cruise naar Willemstad, Antwerpen, Maastricht, Roermond en Nijmegen.

6-daagse reis - vertrek 8 augustus - v.a. 1.098,- p.p.

Popmuziek cruise 'The seventies'

Laat u meevoeren op een muzikale trip down memory lane naar Antwerpen en Brussel.

4-daagse reis - vertrek 19 augustus - v.a. 998,- p.p.

Seine Symphony

Cruise dwars door Normandië met bezoek aan de beroemde D-Day invasie stranden.

8-daagse reis - vertrek 21 augustus - v.a. 1.698,- p.p.

Hollandcruise: IJsselmeer & Waddenzee

Verken Waddeneiland Texel en ervaar historische steden als Hoorn, Harlingen en Enkhuizen.

7-daagse reis - vertrek 27 augustus - v.a. 1.198,- p.p.

Parels van België

Beleef kunst, cultuur en geschiedenis in o.a. Maastricht, Antwerpen, Brussel en Gent.

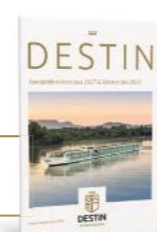
7-daagse reis - vertrek 2 september - v.a. 1.298,- p.p.

Inbegrepen bij uw reissom: Uitgebreide volpensioen verzorging aan boord • Wifi aan boord • Deskundige Nederlandssprekende cruiseleaders • Quiet Vox systeem tijdens alle excursies

De genoemde prijs is excl. 21,25 p.p. (boekingskosten, calamiteitenfonds en SGR-bijdrage) o.b.v. 2 personen.

Vraag uw gratis brochure aan via destintravel.nl/nrc of neem telefonisch contact met ons op via 088 13 07 300

luxury travel since 1968

8.9 ★★★★★ 1.446 reviews

Hitte Alle uithoeken van de wereld zuchten onder uitzonderlijk hoge temperaturen

Bij het hardloopevenement **Marathon Groningen** zijn zondag zeker zeven lopers onwel geworden. Ook in Utrecht en Amersfoort zorgde de hitte voor problemen bij loopevenementen. FOTO MARCEL JURIAN DE JONG / ANP

Een waaier zorgt voor een klein beetje schaduw op het hoofd van een vrouw in **Lissabon**. In Portugal werd afgelopen week voor het eerst in mei een temperatuur van 40 graden bereikt. FOTO PATRICIA DE MELO MOREIRA/AFP

Mensen zoeken verkoeling in de Arabische Zee bij het Pakistaanse **Karachi**, tijdens de hete, tweede dag van het Offerfeest. FOTO SHAHZAIB AKBER/EPA

Niet alleen Nederland had afgelopen week de eerste „warmste dag ooit gemeten“ van dit jaar te pakken, een groot deel van West-Europa heeft te maken met temperaturen die uitzonderlijk hoog zijn voor de tijd van het jaar. In delen van Spanje, Frankrijk, Italië en zelfs Engeland is het zo heet dat er al sprake is van een hittegolf. Ook meerdere Aziatische landen kampen met hittegolven en extreme temperaturen. In onder meer het noorden van Vietnam was het afgelopen week dagenlang meer dan 40 graden. In de Indiase hoofdstad New Delhi waarschuwden de autoriteiten eerder deze maand volgens persbureau Reuters voor „hittegolf- tot extreme hittegolffomstandigheden“.

Het uitzonderlijk warme weer in Europa wordt volgens meteorologen veroorzaakt door een zogenoemde „hittekoepel“, waarbij een hogedrukgebied langer dan normaal op één plek hangt. Dit fenomeen zal door klimaatverandering vaker gaan voorkomen, verwachten onderzoekers.

Jisca Cohen

In de **Londense metro** zoekt een vrouw verkoeling met een ventilator. FOTO TOLGA AKMEN/EPA

In **Madrid** proberen sommige mensen een beetje schaduw op te zoeken terwijl ze wachten op de bus. FOTO KACPER PEMPEL/REUTERS

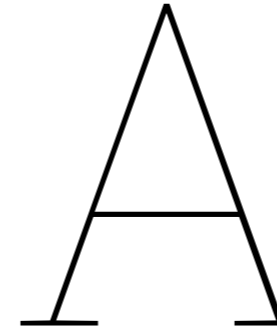
Oranje-goelmann Andries Noppert met Lionel Messi, vlak voordat de Argentijn zijn strafschop zal nemen in de kwartfinale van het WK 2022 in Qatar. Foto Rungroj Yongrit/ANP/EPA

WK VOETBAL

Hoe Andries Noppert belandde in een wereld van luxe, supersterren én penaltykunde

Tegen iedere verwachting in groeide de doelman van SC Heerenveen uit tot eerste keeper van Oranje op het WK in Qatar. Oog in oog met Messi besloot hij de orders van bondscoach Louis van Gaal te negeren.

WK VOETBAL Joris Koolman en Hugo Logtenberg

Andries Noppert is geen twijfelkont. Maar nu, minder dan vierentwintig uur voor de wedstrijd tegen Argentinië, is de keeper op zoek naar zekerheid. Wat te doen als het uitdraait op strafschoppen tegen de ploeg van Lionel Messi?

Het is donderdagavond 8 december 2022. Het Nederlands elftal is op het wereldkampioenschap in Qatar doorgedrongen tot de kwartfinale. Al sinds de voorbereiding op het toernooi heeft bondscoach Louis van Gaal gehamerd op het belang van penalty's. In de recente geschiedenis vloog Oranje er op vijf grote toernooien uit na een strafschoppenserie.

Van Gaal gruwet van het voetbalcliché dat het een loterij is. Al zijn hele trainerscarrière probeert hij risico's uit te sluiten door zich optimaal voor te bereiden op elk detail, ieder scenario. En dus heeft hij in aanloop naar het WK Peter Murphy in de arm genomen. De oud-volleybalcoach heeft zich gespecialiseerd in strafschoppen, en dan vooral: beïnvloeding van de speler die hem neemt.

Iedere training heeft Noppert gehoord over het verschil tussen 'horizontale' en 'verticale' spelers en hoe die zijn af te leiden door de doelman. Uren hebben ze met Oranje op penalty's geoefend. Maar hij is niet overtuigd van de methode, voelt zich er niet lekker bij. Aan de vooravond van de belangrijkste wedstrijd van zijn leven stapte hij in het spelershotel in Doha in de lift naar beneden. Daar treft hij, buiten het zicht van de technische staf van Oranje, de andere twee keepers in de WK-selectie van Oranje: Ajacied Remko Pasveer en Feyenoorder Justin Bijlow.

Er mag dan een wetenschappelijke benadering zijn, een specialist ingehuurd, maar Noppert heeft de knoop al doorgehakt: hij gaat het op zijn eigen manier doen. En daar moeten de andere twee hem bij helpen.

In beeld bij Oranje „Hoi, ik ben Andries”

Bij het wekelijkse stafoverleg op dinsdag in Zeist oppert Danny Blind, de vaste assistent van Louis van Gaal, dat ze Noppert moeten gaan bekijken. Hij speelt dan wel bij middenmoter Heerenveen en is nooit in beeld geweest bij Oranje, maar hij doet het opvallend goed. En omdat het Nederlands elftal al tijden geen vaste keeper heeft, gooit de staf het net breed uit.

De rest van de technische staf gaat al snel akkoord. De prestaties van de doelman ontgaan niemand. Ook Truus van Gaal niet, de vrouw van de bondscoach. „Moet je die lange van Heerenveen niet een keer selecteren?”, heeft ze tegen hem gezegd. „Heb je daar tegenwoordig ook al verstand van?”, luidde het antwoord.

De scouts van Oranje zijn onder de indruk. Zo belandde de 28-jarige Fries begin september 2022 in de voorlopige selectie voor Oranje. Dat zijn ze niet gewend in Heerenveen. Spits Sydney van Hooijdonk zet in de massage-

ruimte van de club de leus 'Noppert in Oranje' in, waarna de rest inhaakt. Voetbalhumor waar de doelman gek op is.

Tot Nopperts stomme verbazing volgt twee weken later het nieuws dat hij definitief is geselecteerd voor de komende twee interlands: Polen uit, België thuis. In de catacomben van het Abe Lenstra stadion in Heerenveen gaat de spelersgroep uit zijn dak. Nu laat Van Hooijdonk de André Hazes-klassieker 'Wij houden van Oranje' uit de speakers schallen. Noppert, twee jaar eerder nog reservekeeper bij eerstedivisionist FC Dordrecht, kan amper bevatten wat er gebeurt, maar zingt uit volle borst mee.

Veel spullen heeft hij de eerste keer niet bij zich. Voetbalschoenen, keeperhandschoenen, een schone onderbroek en een toilettaas. Het past makkelijk in zijn sporttas van Heerenveen. Alleen gaat de rit nu naar Zeist, waar Van Gaal de spelers op maandag 19 september „om uiterlijk 13:00 uur” verwacht, staat er in de officiële uitnodiging.

Een jeugdvriend, die de auto van zijn vader heeft geleend, rijdt Noppert er naartoe. Onderweg praten de twee over het onwaarschijnlijke traject dat de doelman heeft afgelegd. Van de jeugd van Heerenveen naar NAC en daarna het Italiaanse Foggia, om vervolgens via FC Dordrecht bij Go Ahead Eagles te belanden. Pas daar, nog maar anderhalf jaar geleden, groeide hij voor het eerst uit tot een vaste waarde.

En nu is hij als keeper van Heerenveen op weg naar zijn nieuwe teamgenoten die spelen bij clubs als Liverpool, Barcelona en Bayern München. Past hij daar wel tussen? Het beeld van Memphis Depay die zich ooit met een grote hoed op meldde bij Oranje is hij nooit vergeten. En kan hij het niveau wel aan? Hij hoopt dat hij niet mee hoeft te doen met de positiepelletjes. Hij zal meteen door de mand vallen, vreest hij.

De eerste die hij binnen treft, is Virgil van Dijk. Goed dat je er bent, zegt de aanvoerder. Het vriendelijke onthaal geeft hem een warm gevoel. Als een nieuwe klasgenoot stelt hij zich vervolgens aan iedereen voor: „Hoi, ik ben Andries.”

Van de begeleidingsstaf van Oranje krijgt hij de toegangspas van zijn kamer op het complex in Zeist - en het advies niet meer met een sporttas van Heerenveen aan te komen. Op zijn bed ligt in een netje al zijn Oranjekleding klaar. En waar hij normaal gesproken zelf zijn voetbalschoenen koopt en betaalt via internet, kan hij nu kiezen welke hij wil hebben. Gratis.

Van Gaal en keeperstrainer Frans Hoek hebben een duidelijk doel voor ogen met de selectie van Noppert: ze willen zien of hij zich redt op het hoogste niveau. Bovendien geeft de 'snuffelstage' hen de gelegenheid Noppert te leren kennen.

Dat gaat sneller dan gedacht. De doelman raakt niet van slag nu hij is omgeven met topspelers. Hij oogt zeker op trainingen, al ziet Hoek genoeg punten voor verbetering. Noppert moet vooral wennen aan alle verplichtingen bij Oranje.

„Hoe ist dêr?” appt de teammanager van Heerenveen na een dag aan Noppert. „Jezus wat een drukte”, antwoordt de doelman. „Bloedprikken, bespreking, pak passen, tandarts, test voor je hersenen (die heb ik toch niet) en tussendoor trainen.”

Bij de vele besprekingen dwalen zijn gedachten nog weleens af. Zijn aandachtspanne is kort, weet Noppert.

Lees verder op pagina 12 >>

Past hij wel tussen de jongens van Liverpool, Barcelona en Bayern München? Noppert hoopt dat hij als keeper in Oranje niet mee hoeft te doen met de positiepelletjes

Over dit artikel

NRC sprak voor deze reconstructie meerdere keren uitgebreid met Andries Noppert. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met spelers, stafleden en medewerkers van SC Heerenveen en het Nederlands elftal in 2022, onder wie bondscoach Louis van Gaal en keeperstrainer Frans Hoek.

Andries Noppert in 2026.
FOTO KEES VAN DE VEEN

Andries Noppert in 2008.
FOTO MARTIN DE JONG

» **Vervolg van** pagina 11

Maar de trainingen gaan hem goed af. Hij houdt zich staande, zelfs in een rondje met technisch begaafde spelers als Frenkie de Jong en Memphis Depay. Dat hij tegen Polen buiten de wedstrijdselectie valt en op de tribune moet plaatsnemen, maakt hem niets uit. Hij geniet van ieder moment bij Oranje.

Zo vergaapt hij zich aan zijn hotelkamer in Warschau. Groot, luxe en vol kristallen glazen en lampen. Er is alleen geen wc, merkt hij als hij nodig moet. Noppert belt de receptie. Een medewerker legt hem uit dat als hij zijn hand tegen de glazen wand houdt, de badkamer zich vanzelf voor hem opent. Hij weet niet wat hij ziet.

Bij het thuisduel tegen België, drie dagen later in Amsterdam, zit hij wel bij de wedstrijdselectie. Het valt hem op hoe serieus en professioneel het eraan toe gaat in de kleedkamer. Als Van Gaal praat, luistert iedereen. Noppert is die avond reservekeeper.

Beide duels worden gewonnen. En al heeft hij geen minuut gespeeld, hij realiseert zich dat hij het hoogtepunt van zijn onstuimige carrière heeft beleefd. Tijd om iets te drinken, denkt Noppert als hij zich heeft gedoucht. Precies zoals hij dat na iedere wedstrijd met Heerenveen doet.

Maar waar is iedereen? De meeste internationals blijken al onderweg naar een hotel of naar Schiphol, vanwaar ze met privéjets terugvliegen naar huis. Verbaasd appt Noppert zijn ouders, die nog in het stadion zijn. Even later rijdt hij met ze mee naar het noorden. In zijn tas zit een wedstrijdshirt van Oranje en twee paar nieuwe voetbalschoenen. Rond middernacht zetten zijn ouders hem thuis af in Marum.

Zo zeker als hij drie weken eerder was dat hij niet zou worden opgeroepen voor Oranje, zo overtuigd is hij nu dat het bij de stage zal blijven. Daarom zet hij een uitgebreid bericht in de groepsapp van Oranje. „Ik heb deze week genoten van het niveau, de luxe die ik niet ken, maar vooral van jullie”, schrijft hij. „Voetballers krijgen vaak een stempelp, mensen hebben een oordeel. Ik ook, maar ben erachter gekomen dat iedereen uniek is.” Om af te sluiten met: „Heren, nogmaals bedankt.”

Naar Qatar „Ze zijn erin getrapt!”

Voor Louis van Gaal is het duidelijk: penalty's zijn van doorslaggevend belang op eindtoernooien. Op het WK in 2014 in Brazilië maakte hij als bondscoach van Oranje naam met een spectaculaire keeperswissel in de kwartfinale tegen Costa Rica, waarna Nederland doorging na een strafschoppenserie. Een beslissing op gevoel.

In aanloop naar het WK in Qatar wil hij het oefenen van penalty's verder professionaliseren. Daarom heeft hij de in Canada geboren Peter Murphy, die zich al jaren verdiept in het fenomeen, uitgenodigd om een presentatie te geven in Zeist.

De bondscoach, als altijd vergezeld door zijn keeperstrainer Frans Hoek, vindt bij Murphy de theoretische onderbouwing waarmee keepers de penaltynemers mogelijk in verlegenheid kunnen brengen. Het is bewezen dat je spelers kunt beïnvloeden als je weet welk persoonlijkheidsprofiel ze hebben, stelt Murphy. Interessant, vinden Van Gaal en Hoek.

In een paar weken tijd testen Murphy en zijn assistenten zes kee-

pers, van wie Noppert de laatste is, op onder meer hun reactievermogen. Daarnaast meten ze hun sprongkracht en maximale reikwijdte. De uitkomsten zijn, naast de scoutingsrapporten van de doelmannen, een extra criterium waarop Van Gaal en Hoek hun keuze baseren.

De twee willen óók dat een keeper reageert op een strafschop, in plaats van te gokken op een hoek - wat veel keepers nog steeds doen. „Het is hier geen casino!” roept de bondscoach vaak. De achterliggende gedachte van Van Gaal: bij een goed genomen penalty ben je als keeper kansloos. Maar bij een matige bal heb je een kans als je snel reageert. Gokken verkleint dan de kans dat je de goeie hoek indrukt.

De spelersbus van Heerenveen rijdt op zaterdagavond 5 november na de uitwedstrijd tegen Excelsior al op de A16 als de teammanager een appje krijgt van Andries Noppert. „Hé, waar zijn jullie?” De man kijkt er van op. Hij denkt bij het vertrek uit Rotterdam iedereen te hebben zien instappen. Maar Noppert, die net is opgenomen in de voorlopige WK-selectie van het Nederlands elftal, blijkt nog met een biertje in zijn hand in het spelershome van Excelsior te staan.

Hij steekt in goede vorm. Dat hij opnieuw op de groslijst voor Oranje staat, is een leuke bevestiging daarvan, maar hij verwacht dat anderen de voorkeur krijgen. Toch maakt Van Gaal drie dagen later bekend dat Noppert is geselecteerd voor het WK in Qatar. „Hij is de man in vorm”, zegt Van Gaal.

In de kleedkamer van Heerenveen klinkt die dag het Wilhelmus. Een verslaggever van *Omrop Fryslân* vraagt of hij rekent op speelminuten. „Dat denk ik niet”, antwoordt de doelman in het Fries. „Maar de wonderen zijn de wereld nog niet uit.”

Zo denkt Van Gaal er ook over. „Als het meezit, kunnen we zomaar wereldkampioen worden”, houdt hij zijn staf voor. Degenen die al langer met hem werken, kunnen de zin dromen die daar steevast op volgt: „Het begin van succes is het gelóof in succes.”

Op maandag 14 november meldt Noppert zich in Zeist. Op zijn kamer vindt hij dit keer niet alleen zijn Oranjekleding en dozen vol nieuwe voetbalschoenen. Op het bed liggen tal van cadeaus, waaronder een muziekbbox, een koptelefoon en oortjes van een sponsor van Virgil van Dijk. Noppert stopt ze, met zijn eigen bagage, in een grote koffer, die ook voor hem klaarstaat. Dan ontdekt hij dat zijn vrouw een rammelaar van hun zoontje tussen zijn spullen heeft gestopt, als aandanken aan thuis. Het ontroert hem.

Louis van Gaal, die kampt met de gevolgen van prostaatkanker, maakt in zijn eerste speech duidelijk wat hij van iedereen verwacht en benadrukt dat het gaat om het collectief. „Voetbal is een téamsport.”

De bondscoach ontfermt zich met assistent Danny Blind over de twintig veldspelers. De drie doelmannen hebben te maken met keeperstrainer Frans Hoek. Remko Pasveer krijgt rugnummer 1, nummer 23 is voor Noppert.

In Qatar strijkt de Oranje-selectie neer in een vijfsterrenhotel. Noppert kijkt uit over de baai van Doha, Virgil van Dijk en Memphis Depay hebben hun eigen suite.

De Fries ervaart het Nederlands elftal als een plafond vol touwtjes waarvan hij zich kan optrekken. De faciliteiten zijn top, de ballen worden harder én zuiverder getrapt dan hij gewend is en het speltempo ligt veel hoger. Spelers schieten elkaar overal op het veld te hulp.

Exemplarisch is een bal die tijdens een trainingspartij precies over de ver-

Noppert redt na een inzet van Lionel Messi tijdens Nederland – Argentinië. FOTO ABIR SULTAN/ANP/EPA

Een verslaggever van *Omrop Fryslân* vraagt of hij rekent op speelminuten. „Dat denk ik niet”, antwoordt de doelman in het Fries. „Maar de wonderen zijn de wereld nog niet uit”

Met Van Dijk na de wedstrijd tegen de VS. FOTO KOEN VAN WEL/ANP

dediging heen wordt gelegd. Noppert verlaat zijn doel, maar de razendsnelle Jeremy Frimpong is eerder bij de bal. Het spel wordt meteen stilgelegd om de situatie te analyseren.

„Dit ging rapper dan ik had gedacht”, zegt Noppert. „Geen probleem”, zegt Virgil van Dijk. De aanvoerder legt uit dat hij voortaan zijn rechterhand naar Noppert op zal steken als hij niet uit hoeft te komen, als een stopteken. Dan zal Van Dijk de klus zelf klaren. Noppert is blij met de geboden hulp. Frans Hoek zit met het goedkeurend aan en complimenteert Noppert na de training met zijn spel.

Het valt Noppert op hoe serieus en allesbepalend het voetbal voor de andere internationals is. Ook buiten het veld staat hun leven volledig in het teken van presteren - voeding, verzor-

ging, rusten. Noppert heeft zijn eigen ritme. Slapen doet hij 's nachts. Terwijl de andere spelers 's middags rusten, stieft de doelman door het hotel.

Op een middag belandt hij voor de koelkast in de gemeenschappelijke ruimte van de spelers op de begane grond van het hotel. Alleen maar water, moppert Noppert. „Wat sta je daar nou te klagen?”, hoort hij plots achter zich. Hij kijkt om. Het is Louis van Gaal. „Ik ben dat water wel zat”, zegt Noppert. „Wat drink je thuis?”, vraagt Van Gaal. Noppert wijst naar een andere koelkast in de ruimte. „Cola”, zegt hij. „Oké”, zegt Van Gaal. „Dan is dat vanaf nu jouw koelkast. Neem lekker een colaatje.” En weg is hij.

Het voorval maakt van de bondscoach een fascinerend figuur voor Noppert. De ene keer streng, het vol-

gende moment familiair. Veel contact hebben ze niet. De ervaren Frans Hoek is zijn contactpersoon in de staf van Oranje.

Twee dagen voor de openingswedstrijd tegen Senegal vraagt de keepers-trainer aan Noppert of hij even tijd heeft. Hoek vertelt de doelman dat hij gaat starten in de openingswedstrijd tegen Senegal. Noppert heeft de staf tijdens de trainingen overtuigd.

Blij maar verrast neemt Noppert de lift terug naar zijn kamer. Daar belt hij zijn vrouw en zijn ouders, die al net zo blij zijn. Voor hij gaat slapen, grapt hij in de gezamenlijke app van zijn vriendengroep over zijn aanstaande debuut. Ze zijn er ingetrapt!, schrijft hij.

De poulefase Wat een poppenkast

Voor de doelman is er na een nacht slapen niets veranderd. Voor de buitenwacht zal dat anders zijn, weet de perschef van Oranje. Die bereidt Noppert bij een kop koffie voor op de lawine aan media-aandacht die aanstaande is. „Ze maken mij de pis niet lauw”, zegt Noppert. „Nee, ik denk ook dat jij geen mediatraining nodig hebt”, zegt de perschef. „Jij redt je wel.”

Pasveer en Bijlow, de andere twee keepers, reageren sportief en zeggen Noppert direct hun steun toe, net als de veldspelers. Virgil van Dijk, met wie hij een goede klik heeft, reikt hem opnieuw de hand. Speel de bal gewoon naar mij, als het kan, zegt hij.

Ook de nacht voor zijn debuut slaapt de doelman goed. Op weg naar het stadion neemt hij één gewoonte van zijn medespelers over. In de bus doet hij oordopjes in, het paar dat hij in Zeist heeft gekregen van de sponsor van Van Dijk. Hij luistert naar André Hazes en Italiaanse muziek.

Zijn telefoon stroomt dan al uren vol met berichten, onder wie van Sydney van Hooijdonk. „Je bent een echte baas, Drieske,” appt de Heerenveenspits. „Echt niet normaal wat je doet. Trots op je, maatje.”

Noppert voelt een andere wedstrijdspanning dan normaal, zeker na het horen van het Wilhelmus, maar speelt die al snel van zich af. Hij zit lekker in de wedstrijd. Het valt hem tijdens het duel op dat er allerlei buizen aan het dak van het stadion zijn bevestigd. Dat moet voor de airconditioning zijn, denkt hij terwijl de wedstrijd zich voor hem voltrekt. Nederland wint en Noppert houdt in zijn debuut de nul.

Hij krijgt publiekelijk lof van de bondscoach. Andries Noppert is de nieuwe doelman van Oranje. In zijn geboorteplaats Joure siert zijn afbeelding de plaatselijke toren waaraan de ruim twee meter lange keeper zijn Friese bijnaam dankt: *‘De Tower fan de Jouwer’*. Winkeliers verkopen hamburgers, Winkeliers verkopen hamburgers, tempouces en bier met zijn naam. In de fanshop van Heerenveen zijn de keepershirts met zijn naam erop, die dat seizoen toevallig oranje zijn, niet aan te slepen.

In Qatar ontspannen de internationals zich rond het riante zwembad van het hotel. Eén van hen, Jeremie Frimpong, blijkt niet te kunnen zwemmen. „Ik leer het je wel”, zegt Noppert. Pas na een paar keer aandringen durft Frimpong het op een dag aan. Noppert, die overal in het bad kan staan, houdt zijn collega van Bayer Leverkusen drijvend. Even is Noppert de man die weet hoe het moet in plaats van degene die voor wie alles nieuw is. „Eerst de benen, dan je armen”, zegt hij.

Op de trainingen zijn de penalty's een dagelijks terugkerend ritueel. De spelers moeten om de beurt vanaf de

middenlijn aan komen lopen, om de realiteit van een strafschoppenserie zo goed mogelijk na te bootsen.

De keeper moet de nemers proberen te beïnvloeden volgens de theorie van Murphy. Bij een ‘horizontale speler’, zoals Frenkie de Jong, moet hij zich een paar seconden van links naar rechts verplaatsen over de doellijn terwijl de speler de bal op de stip legt en opkijkt. De armen van de doelman moeten daarbij horizontale bewegingen maken. Bij een ‘verticale speler’, zoals Ajacied Davy Klaassen, moet de keeper juist vanuit stilstand springen op de doellijn en zich met zijn armen zo lang mogelijk maken.

Het is slechts een kwestie van uitvoeren, benadrukt Frans Hoek. Om de keeper te helpen staat bondsarts Edwin Goedhart ter hoogte van de middenlijn met een lijst met daarop alle spelers en hun archetype. Bij een verticale speler houdt Goedhart zijn armen langs zijn lijf, bij een horizontale speler vouwt hij zijn armen opzichtig over elkaar.

Noppert hoort en ziet het allemaal aan en denkt: wat een poppenkast. Maar hij zegt er niets van.

Ook over het idee om zo lang mogelijk te wachten met duiken, heeft hij grote twijfels. „Staan en reageren”, is het credo van Hoek. Maar topspelers schieten zó hard en zuiver dat het er koddig uitziet als hij maar blijft wachten en dan pas naar een hoek gaat, denkt Noppert.

Anders dan de meeste internationals kijkt hij amper naar de andere WK-wedstrijden. Hij heeft er niet het geduld voor, noch de interesse. Dat gepraat over voetbal de hele dag. Uiteindelijk is het een kwestie van de mouwtjes opstropen en het gras opvreten met z'n allen, zegt Noppert. De internationals moeten er om lachen. Hij ligt goed in de groep.

Wanneer tijdens één van de besprekingen van Van Gaal een stilte valt, fluistert Noppert achter zijn hand: „Er mag hier wel gelachen worden, toch?” Een aantal spelers kan zijn gezicht maar moeilijk in de plooi houden.

Hij geniet in Qatar het meest van de gezamenlijke activiteiten. In de avonden speelt een groep van zo'n acht man vaak het voor hem onnavolgbare bordspel Avalon in de spelersruimte in het hotel. Xavi Simons en Frimpong tafeltennissen er samen. Noppert doet graag een racespel op een groot scherm. Hij voelt zich volkomen op zijn gemak.

In de poulefase gaat een groep van veertien spelers op een avond uit eten bij het internationaal befaamde Japanees restaurant Nobu. Er wordt veel gelachen. Noppert geniet, al had hij liever een stuk vlees gehad dan de exclusieve sushi.

Aan het einde van de avond leggen alle spelers hun accreditatiepassen van het WK op een grote schaal. Noppert volgt het voorbeeld, zonder te vragen naar het doel. Een serverster trekt vervolgens telkens één kaart en hangt die om de nek van de betreffende speler.

Wanneer de schaal leeg begint te raken en de opwinding aan tafel stijgt, vraagt Noppert wat ze eigenlijk aan het doen zijn. Creditcardroulette, is de uitleg, waarbij degene wiens accreditatie als laatste overblijft zijn creditcard moet trekken. Meteen denkt hij: dan ben ik de lul. En dat klopt. De op één na laatste kaart is van spits Vincent Janssen. De rekening van 6.500 euro is voor Andries Noppert, tot grote hilariteit van zijn tafelgenoten.

De Fries laat zich niet kennen en pakt de bon. Hij loopt naar de wc en belt zijn vrouw. „Niet schrikken als je morgen naar de bankrekening kijkt”,

zegt hij. „Ik ga 'm betalen, dan liggen we maar even krom.” Zover komt het niet. Janssen en Van Dijk betalen mee.

Het etentje tekent voor Noppert de vriendschappelijke sfeer bij Oranje. Zijn medespelers zijn veel rijker en beroemder dan hij, maar daar plagen ze hem niet mee. Integendeel, ze zijn oprecht geïnteresseerd in Noppert, die ook iets heeft wat zij al lang geleden zijn kwijtgeraakt: een relatief normaal leven. Wanneer de spelers doorhebben dat zijn vrouw niet zal overkomen voor één van de familiedagen tijdens het toernooi, vragen ze hem of er iets is. „Nee,” zegt hij. „Ze moet gewoon werken.”

Vershillende spelers zeggen in de loop van het toernooi tegen hem dat hij na moet denken over zijn carrière nu deze zo'n vlucht neemt. „Heb je een goede zaakwaarnemer?”, vraagt Daley Blind. „Iemand met internationale contacten?” Het is een goede vraag, realiseert Noppert zich. Zijn zaakwaarnemer is een half jaar eerder technisch directeur geworden bij Almere City. De man die nu zijn belangen behartigt, Roderik van de Kerkhof, kent hij nauwelijks, maar om hem nu aan de kant te zetten? Nee.

Wat Noppert ontgaat, is dat de man die hem nu moet zien te transfereren thuis in Beuningen niet naar zijn optredens in Qatar kijkt. In een interview met *Omroep Gelderland* vertelt Van de Kerkhof supertrots te zijn op de doelman, maar dat hij gaat wandelen tijdens de wedstrijden van Oranje. „Dat heeft te maken met een bepaalde spanning, die nu voor het eerst opkomt.”

De achtste finale Een heimelijk gesprek met Pasveer en Bijlow

Nederland eindigt als poulewinnaar en treft in de achtste finale de Verenigde Staten. Oranje ontsnapt door een knappe redding van Noppert aan een vroege achterstand. „*The giant Noppert makes the save*”, zegt de commentator van de Amerikaanse tv. Memphis Blind en Dumfries zorgen uiteindelijk voor een ruime overwinning. Nederland staat in de kwartfinale.

De sfeer is opgetogen in het Oranje-kamp, ondanks het matige spel. De spelers ontspannen zich de dag na de wedstrijd. Tot zijn verrassing ziet Noppert hoe Frimpong ineens van de andere kant van het zwembad naar hem toe komt zwemmen. Daar klimt hij op de kant en bedankt Noppert voor zijn hulp.

Twee dagen voor de wedstrijd tegen Argentinië schuift het duo Van Dijk en Noppert aan voor een persconferentie. Ook deze keer gaan de vragen over het trainen door Oranje op penalty's. „Dat doen we zo veel mogelijk, zodat we er klaar voor zijn”, zegt Van Dijk. „Maar dan nog, je moet het ook maar laten zien in een stadion met ruim tachtigduizend man.”

Een buitenlandse journalist vraagt Noppert hoe hij gaat reageren als Messi tegenover hem staat. „Dan zal ik er klaar voor zijn”, zegt de doelman.

Lees verder op pagina 14 »

Andries Noppert, met shirtnummer 23, speelde zijn vijf interlands voor het Nederlands elftal tijdens het WK van 2022 in Qatar. FOTO KEES VAN DE VEEN

» Vervolg van pagina 13

„Maar hij kan ook missen. Hij is een mens, net als wij.”

Dan zit het persmoment erop en schuift Noppert de twee stoelen weer netjes aan. In Joure glundert zijn moeder Lucie voor de tv van trots. Hebben we 'm toch goed opgevoed, denkt ze.

Wat Lucie Noppert niet weet, maar ook Louis van Gaal en Frans Hoek niet, is dat haar zoon die dag een besluit heeft genomen. Hij wil met de wedstrijd in aantocht weten wat de voorkeursoeken van de Argentijnen zijn, voor het geval het uitloopt op penalty's. Een scenario waar hij voor de wedstrijd tegen Amerika niet over heeft nagedacht. Het tekent de oplopende druk in het keeperskamp van Oranje.

In de beïnvloedingstheorieën van Murphy heeft hij nooit geloofd. Binnenskamers noemt Noppert hem spottend 'Eddie Murphy', naar de beroemde Amerikaanse filmkomiek. Maar ook in de wens van Hoek en Van Gaal om te reageren op een penalty ziet hij niks. In zijn hoofd ziet hij zichzelf duiken terwijl de bal al achter hem ligt. Dat ga ik niet doen, denkt Noppert. Dat ziet er niet uit.

Het is een allesbepalend moment voor de door Van Gaal uitgedokterde strategie. „Het afgaan op hoe spelers eerder strafschoppen hebben genomen en daar een conclusie uit trekken, zorgt ervoor dat je bij de strafschoppen uit het hier en nu bent en gaat gokken”, zal Murphy na het WK aan Van Gaal mailen. Dat is precies wat Noppert van plan is.

Op de avond voor de wedstrijd komen de drie keepers in de besprekingsruimte op de begane grond van het hotel bijeen. Pasveer en Bijlow hebben op verzoek van Noppert ook de beelden van de belangrijkste penaltynemers

van Argentinië bestudeerd en ieder een lijstje gemaakt met de voorkeursoeken.

Die komen vrijwel volledig overeen met die van hem, ziet Noppert. Hij maakt met de hand een definitieve lijst en geeft die aan Pasveer. De Ajax-goalie heeft het beste handschrift, zal een net overzichtje maken en die op een bidon plakken.

Noppert informeert Frans Hoek niet. Hij ziet de noodzaak niet. Bovendien, denkt hij: over de uitkomsten van alle testen van Murphy heeft hij nooit meer iets gehoord. Laat staan dat Hoek hem ooit heeft gevraagd of hij erin gelooft.

Noppert vindt Hoek maar een praatjesmaker, een professor keeperskunde die doet alsof er maar één methode is. Op het idee om naar Louis van Gaal te stappen, komt Noppert niet.

De kwartfinale Noppert gokt, zien Van Gaal en Hoek

De Argentijnen zijn in het met 88.000 toeschouwers uitverkochte stadion de betere. Na een half uur komen ze op voorsprong, na zeventig minuten krijgen ze een penalty. Messi vertraagt zijn aanloop maximaal en blijft ondertussen naar Noppert kijken, die uiteindelijk voor zijn rechterhoek kiest. De Argentijnse wereldster schiet de bal onberispelijk in het linker zijnet achter de doelman. Oranje staat op de rand van uitschakeling.

Van Gaal brengt *supersub* Wout Weghorst in de ploeg. Die scoort al snel met zijn hoofd, waarna Nederland in de slotseconden nog een vrije trap krijgt op de rand van het Argentijnse strafschopgebied.

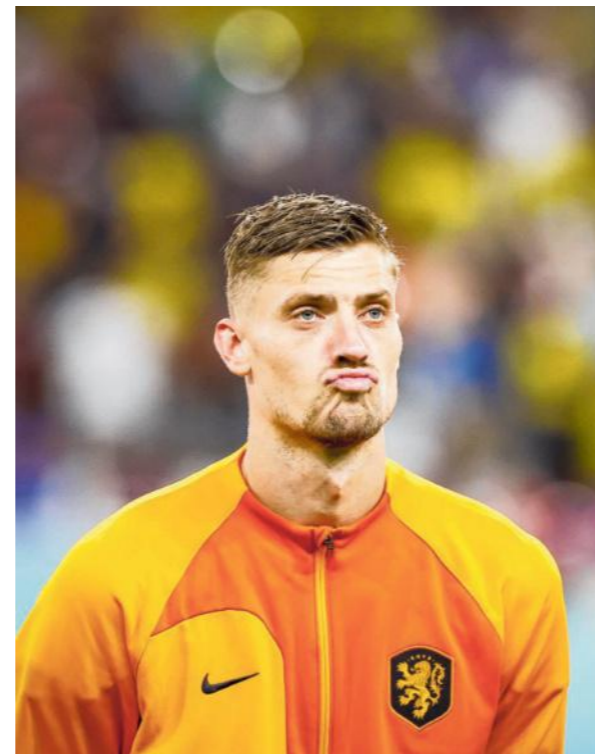
Noppert hoopt op een ingestuuderde variant. Dit is het moment daarvoor, denkt hij. Een gedachte die ook leeft bij de spelers aan de andere kant van het veld. Na een weergalozes assist staat Weghorst in positie. De spits scoort opnieuw: 2-2. De verlenging verandert daar niets aan. De strijd met Argentinië zal vanaf de stip worden beslist. Net als in 2014, denkt Van Gaal - toen in de halve finale.

Noppert loopt naar de zijlijn, waar Pasveer hem de met tape geprepareerde bidon overhandigt. Bijlow, de kleinste van de drie, pept Noppert op. Maar de Fries leeft inmiddels al in zijn eigen universum van opperste concentratie.

Hij ziet hoe Van Dijk, die ze op de training telkens in dezelfde bovenhoek schoot, nu mist. Zelf staat hij voor de tweede keer die middag oog in oog met Messi. Hij probeert de Argentijn te irriteren door in het Engels te zeggen dat hij weet in welke hoek de bal gaat komen. Messi reageert kortaf in het Spaans, een taal die Noppert niet beheerst. Wat doe ik hier eigenlijk?, schiet het door zijn hoofd. Ik kan beter in mijn hok gaan staan.

Peter Murphy en zijn team zien tot hun verbijstering op tv hoe Noppert in de fase dat hij Messi zou moeten afleiden met zijn rug naar de Argentijn staat. Hoe-is-het-mogelijk? Een gedachte die ook Van Gaal en Hoek bekruipt op het veld. Alles is besproken, getraind en voorbereid. Bondsarts Edwin Goedhart staat op zijn vaste plek met de door Murphy aangeleverde instructies per Argentijnse nemer: armen langs de zij of armen over elkaar, maar Noppert slaat geen acht op hem.

Noppert gokt, zien Van Gaal en Hoek. De twee kijken elkaar aan en denken hetzelfde: wat gebeurt hier? Noppert pakt er niet één, zijn Argen-

Terwijl de andere international's middags rusten, stiefelt de doelman door het hotel

tijnse collega Emiliano Martinez stopt er twee. Nederland ligt eruit.

De teleurstelling is intens. Er vloeien tranen in de kleedkamer, anderen staren wezenloos voor zich uit. Over de dramatische penaltyreeks zegt niemand iets.

Aanvoerder Van Dijk probeert na terugkomst in Nederland de pijn te verzachten. „Het is nog steeds onwerkelijk. Wat iedereen dacht en voelde: dit was ons WK. Dit zal nog wel even pijn doen”, schrijft hij in de groepsapp 'Hollandse leeuwen'. „Wat een groep zijn wij. En dat is heel speciaal.”

Epiloog 'Alles ging hier feitelijk fout'

Noppert gaat, op voorspraak van zijn vrouw, met het gezin op vakantie naar Van der Valk in Apeldoorn. Maar van ontspannen zwemmen met zijn zontje komt niets terecht. Iedereen wil iets van hem. Ook een dagje Deventer zit er niet in. Overall willen mensen met hem op de foto. Tien minuten na aankomst is het gezin terug bij de auto in de parkeergarage. „Dit werkt niet meer”, zegt hij tegen zijn vrouw.

Drie weken na de uitschakeling door Argentinië mailt Peter Murphy zijn gedetailleerde analyse van Nopperts optreden tijdens de strafschoppenserie aan Van Gaal en Hoek. Over de eerste vier penalty's concludeert Murphy: „Alles ging hier feitelijk fout.”

Alleen bij de vijfde strafschop, van Lautaro Martinez, kroop Noppert in het hoofd van de nemer, schrijft Murphy. Maar van succesvolle afleiding is vervolgens geen sprake. Noppert verstoort alleen „zijn eigen focus”. De teleurstelling druipet van de pagina's. „Vroeg beslissen en gokken, dat is wat bij Andries was te zien”, analyseert Murphy. „Op zijn bidon ontwaren we bij het uitvergroten van een foto rugnummers met daarachter een R of een L.”

Een maand na het WK, als zijn vrouw en zontje al slapen, kijkt Noppert op een avond voor het eerst de strafschoppenserie terug. Hij wordt er niet blij van. Hij baalt vooral dat hij niet nog meer zijn eigen plan heeft gevolgd, zoals hij anders ook doet bij een penalty.

Om de zoete herinnering aan Oranje levend te houden, laat hij de datum

van zijn Oranjebuut in het Arabisch op zijn linker onderbeen tatoeëren.

Zijn terugkeer bij Heerenveen is even wennen. Anders dan bij Oranje hangt aan het plafond geen enkel touwtje, terwijl hij voelt dat iedereen bij de club verwacht dat hij zijn WK-vorm doortrekt. Maar hij raakt geblesseerd, een transfer blijft uit. Dan neemt hij alsnog een nieuwe zaakwaarnemer.

Een ervaren scout van Ajax vraagt Danny Blind in het voorjaar van 2023 naar zijn analyse van Noppert. „Hij is betrouwbaar, allround en ook aan de bal ruim voldoende”, appt Blind terug. „Gouden jongen in de groep. Ik weet alleen niet hoe het qua fitheid is.”

Noppert voert een gesprek met Ajax, maar het komt niet tot een overgang. Ook de interesse van Manchester United en andere buitenlandse clubs wordt niet concreet. In september 2023 tekent hij een nieuw contract tot 2027 bij Heerenveen. De 'Tower fan de Jouwer' blijft in Friesland. Voor Oranje zal hij niet meer uitkomen. Het blijft bij de vijf interlands die hij op het WK in Qatar speelde.

Louis van Gaal zet zijn glas Chardonnay neer als hij, in mei 2026 op een Portugees terras, van NRC hoort wat er in de dagen voorafgaand aan de penaltyreeks in Qatar is gebeurd. „Ik vind Andries een geweldige jongen, iemand die normaal gesproken net als ik zegt wat hij denkt. Dus als hij het in Qatar niet eens was met mijn plan had hij dat toén tegen Frans Hoek moeten zeggen of naar mij moeten komen.”

Hoek zegt, bij een gesprek op zijn kantoor in het West-Friese Zwaag, bij de voorbereiding op de wedstrijden en in de evaluaties daarvan met Noppert te hebben gesproken over de theorie van Murphy en het plan van aanpak. „Ik heb daar in de beginfase van het toernooi wel twijfel over gevoeld bij Andries, maar hij heeft nooit aangegeven van het plan te willen afwijken.”

Dat Noppert dat niet heeft gedaan, noemt Van Gaal „heel teleurstellend” en „een grote fout”. „Een speler hoeft het niet met me eens te zijn, maar dan moet hij het wel tegen me zeggen én het onderbouwen. Dan kan ik misschien best een keer mee gaan. Maar meestal niet, moet ik zeggen.”

De voormalig bondscoach noemt het „ongelofelijk” wat er is gebeurd. „We hebben zoveel aandacht besteed aan de penalty's, ons plan wetenschappelijk onderbouwd, en dan loopt het verkeerd af omdat er drie keepers zijn die hun eigen plan trekken. Daar kan ik niet bij.”

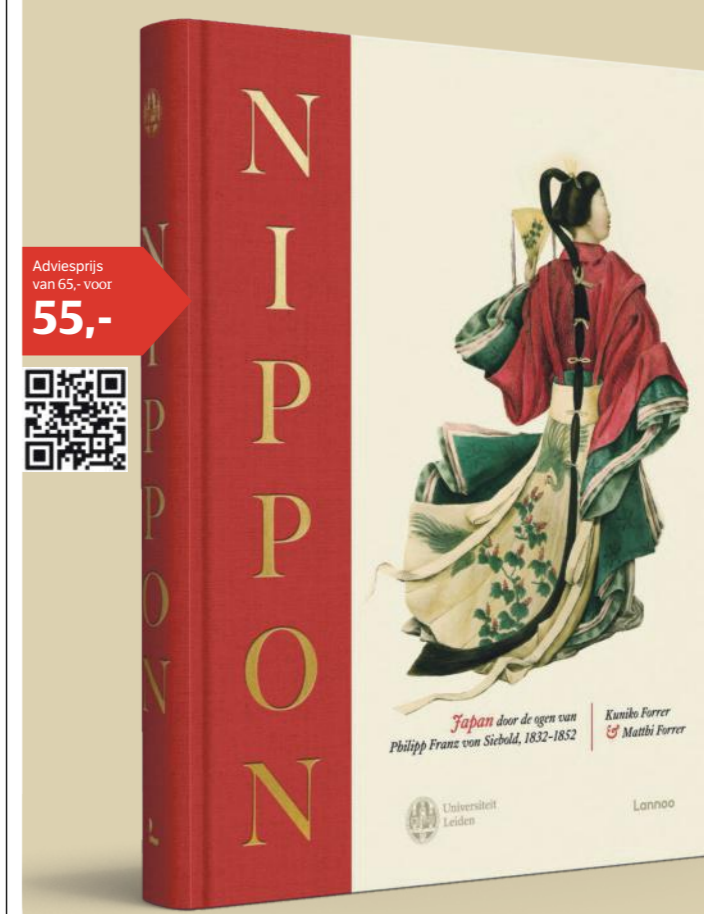
De handen van Andries Noppert, keeper van SC Heerenveen, in mei 2026. Hij speelde vijf interlands, allemaal tijdens het WK van 2022 in Qatar.
FOTO KEES VAN DE VEEN

Linksboven Andries Noppert voorafgaand aan de wedstrijd tussen Nederland en Ecuador op 25 november 2022. FOTO KOEN VAN WEELE/ANP

nrc webwinkel

Nippon

Eeuwenoud Nederlands meesterwerk toont een uniek Japan

Adviesprijs van €5,- voor **55,-**

- » Prachtige heruitgave van het topstuk van Franz von Siebold, de centrale figuur in de bestseller *De zwevende wereld*
- » Meer dan 400 illustraties van Hokusai en andere Japanse kunstenaars
- » Met uitgebreide duiding en een voorwoord van Annejet van der Zijl

Exact 200 jaar geleden reisde Philipp Franz von Siebold, als gezant van de Nederlandse regering, dwars door Japan naar het hof van de shogun. Tijdens zijn verblijf vergaarde hij kennis over het land, het volk en hun gebruiken. In samenwerking met Japanse kunstenaars, zoals Keiga en Hokusai, begon hij aan een visueel en wetenschappelijk project dat zijn weerga niet kent: *Nippon*. Deze heruitgave toont meer dan 400 schitterende illustraties. Nieuwe inleidingen en uitgebreide bijschriften verzorgen een historische context. Zo beoogt dit *Nippon* wat Siebold destijds ambieerde: de lezer verwonderen over de uitzonderlijke schoonheid van Japan, toen en nu.

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/japan

Advertentie

nrc webwinkel

Adviesprijs
fabrikant 139,-
99,-

BLOOMING GOOD
Levenssechte bloemen die blijven

- » Topkwaliteit kunstbloemen seizoen na seizoen
- » Keuze uit verschillende boeketten
- » Duurzaam, onderhoudsvrij en allergievriendelijk
- » Ontvang bij elke bestelling een gratis zijden pioenrozen boekje t.w.v. €69

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen uit de nieuwste collectie van Blooming Good. De zorgvuldig samengestelde zijden bloemen vormen samen een kleurrijk boekje dat direct de aandacht trekt. Dankzij de hoogwaardige materialen en verfijnde details ogen de bloemen opvallend realistisch en behouden ze jarenlang hun schoonheid. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Te bestellen met bijpassende vaas. Van het best beoordeelde kunstbloemenmerk.

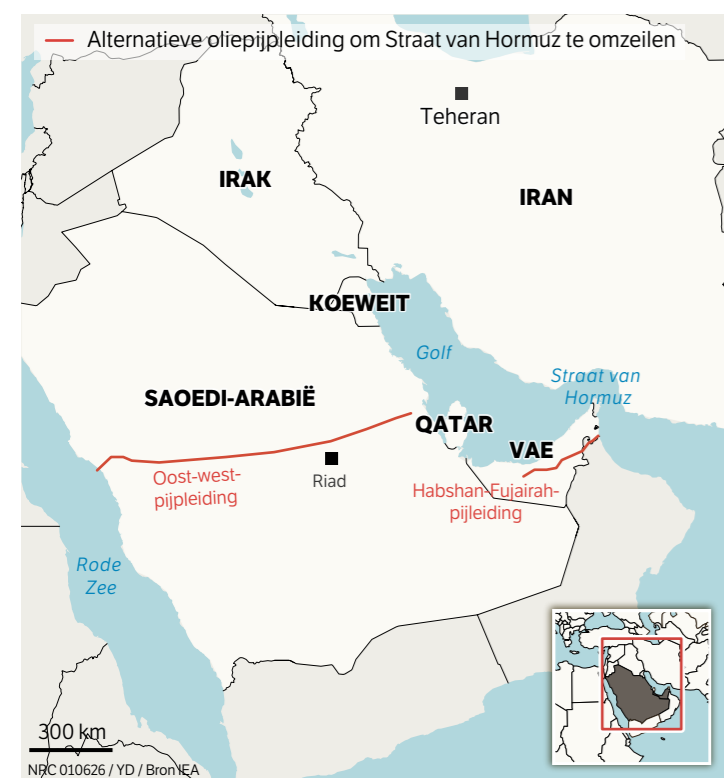
Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/bloemen

ENERGIE

Zelfs als Straat van Hormuz morgen opent, kost herstel aanvoer olie en gas nog jaren

Ook als de oorlog tegen Iran snel voorbij is, zal het lang duren voordat de olie- en gasproductie in de regio weer op peil is.

Saoedi-Arabië en VAE kunnen Hormuz omzeilen

Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Zeepokken, algen en kwallen. Ze groeien op scheepsrompen, verstoppen roosters en leidingen en verstoren propellers. In de ondiepe, warme en stille wateren van de Perzische Golf veranderen zo'n vijftienhonderd tot tweeduizend rondobberende schepen langzaam in broeinesten van zeeleven.

Verveelde zeelieden kunnen de tijd dat de Straat van Hormuz dicht zit - nu al zo'n honderd dagen - afmeten aan de laag zeeleven op hun stilliggende schepen, schrijft de *Financial Times*. Rederijen hebben er een hoofdlijn-

dossier bij: de aanslag kan leiden tot nog meer schade en de noodzaak onderdelen te vervangen. Hoe langer de Straat van Hormuz zich voortsleept, hoe vaker nieuwe problemen opduiken, soms uit onverwachte hoek.

De Amerikaanse president Donald Trump beloofde anderhalve week geleden respijt. Een deal met Iran om de Straat van Hormuz te heropenen zou aanstaande zijn. Nu écht - ondanks een nieuwe reeks aanvallen over en weer. Trump hoefde vrijdagavond alleen nog even zijn zegen te geven: hij besloot tot uitstel. Afgelopen weekend zou een nieuwe lijst voorwaarden naar Teheran zijn gestuurd.

Maar zelfs al sluit Trump een deal met Iran om de Straat van Hormuz te

“We hebben de mazzel gehad dat de wereld met vrij grote strategische olievoorraden de oorlog in ging

Robin Mills
energiespecialist
bij Qamar Energy

openen, dan kan een volledig herstel van de wereldwijde energie-aanvoer nog maanden of zelfs jaren duren.

Opgesloten olie- en gastankers moeten de regio verlaten. Gevluchte buitenlandse werknemers moeten terugkeren. Om weer meer olie en gas te produceren moeten ook de overvolle opslagfaciliteiten leeg. Daarvoor zijn nieuwe schepen nodig, maar die bevinden zich momenteel nog verspreid over de hele wereld.

Veel rederijen zullen daarbij huiverig zijn hun schepen naar de Golf te sturen, er zouden immers nog Iraanse mijnen in de Straat van Hormuz liggen. Die moeten eerst weg. Woensdag maakte het kabinet bekend dat een Nederlandse mijnenjager deze week op missie gaat naar de Middellandse Zee, waar het, zo nodig, vanaf juni kan helpen mijnen te ruimen in de Straat.

Ook bij een eventueel akkoord om de zeestraat te heropenen zal Iran scheepsverkeer nog steeds willen beperken, vermoedt Robin Mills, directeur van Qamar Energy, een adviesbureau in Dubai dat onder meer voor het staatsoliebedrijf van de Verenigde Arabische Emiraten werkt. „De Iraniers zullen die troef niet snel uit handen willen geven”, zegt Mills telefonisch. Zeker niet als er nog onderhandelingen lopen over andere dossiers, zoals het Iraanse atoomprogramma. Het valt hem op dat het vooral bedrijven van buiten de regio zijn die optimistisch zijn over een eventuele spoedige heropening van de zeestraat.

Niet makkelijk

Ook met een open Straat van Hormuz is het weer opstarten van de olie- en gasproductie in de regio bovendien niet overal even makkelijk. Neem Qatar, dat normaliter een vijfde van het wereldwijde lng (vloeibaar aardgas) produceert. Dat doet het via veertien gigantische lng-fabrieken in het Ras Laffan complex, die gewonnen gas koelen tot het vloeibaar is, zodat het kan worden vervoerd.

Twee van die productie-eenheden

raakten tijdens de oorlog beschadigd door Iraanse aanvallen. Daarmee viel 9 procent van Qatars productiecapaciteit weg, berekende Mehdy Touil, die ruim tien jaar bij Ras Laffan werkte en nu lng-specialist is bij Calypso Commodities, een bedrijf uit Berlijn. Het repareren van die productie-eenheden kan volgens hem wel drie tot vijf jaar duren.

Qatar gelooft dat het dit verlies uiteindelijk kan compenseren. Volgend voorjaar moet een al eerder geplande uitbreiding van lng-infrastructuur klaar zijn en kunnen ze beginnen met produceren, zegt Touil telefonisch. Alleen, waarschuwt hij, is het lng dat dan wordt geproduceerd waarschijnlijk al gereserveerd voor andere afnemers. Die leveringen zijn niet zo maar uit te ruilen.

Daarbij komt dat er op dit moment helemaal geen lng de regio verlaat. Anders dan bij olie kan het aardgas niet ook per pijpleiding over land worden vervoerd, het moet steeds worden gekoeld en dat kan alleen op een schip. Dat is een probleem nu onder meer Europa - ook Nederland - zijn gasvoorraden wil aanleggen voor komende winter.

Een ander probleem zijn de wereldwijde tekorten aan de bijproducten van gaswinning die het sluiten van de Straat van Hormuz veroorzaakt. Qatar leverde voor de oorlog een derde van al het wereldwijde helium, dat in vloeibare vorm wordt gebruikt voor de koeling van magneten in mri-scanners en tijdens de productie van computerechips.

Ook ureum, een belangrijke grondstof voor kunstmest waarvan normaliter een derde van de productie wereldwijd uit Iran en de Arabische Golf komt, is nu zo schaars dat de prijs volgens de Wereldbank met 80 procent is gestegen. Nu het plantseizoen in veel delen van de Sahel en de Hoorn van Afrika is begonnen, worden boeren gedwongen gewassen te verbouwen op uitgeputte grond. Ook landen in Zuid-Azië lopen een groot risico,

waarschuwde de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties vorige maand.

Mysterie

Met de oliemarkt daarentegen is iets opmerkelijks aan de hand. Het Britse blad *The Economist* schrijft al maanden dat handelaren de Hormuz-crisis onderschatten. Analisten vreesden al die tijd dat de prijs van een vat Brentolie zou kunnen oplopen tot boven de 150 dollar.

En toch gebeurde dat niet. De olieprijs bereikte eind april een piek van 126 dollar per vat. Bovendien lijkt de markt zich elke keer weer in slaap te sussen als Trump belooft dat een overeenkomst met Iran aanstaande is.

The Economist verklaart dit „mysterie” door erop te wijzen dat andere landen, zoals de VS, Canada en Venezuela, veel meer olie hebben weten te exporteren. „Ook hebben we de mazzel gehad dat de wereld met vrij grote strategische olievoorraden de oorlog in ging”, zegt Robin Mills van Qamar Energy. Hij noemt China, dat meer olievoorraden lijkt te hebben dan buitenlandse aanvankelijk hadden gedacht.

Een andere oorzaak is dat grote producenten Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten inmiddels ongeveer de helft van hun ruwe olie via hun pijpleidingen weten te exporteren en het transport door de Straat van Hormuz minder hard nodig hebben.

De bodem van de olievoorraden

Toch raakt bij veel landen de bodem van hun olievoorraden in zicht, zegt Lucia van Geuns, energiespecialist bij The Hague Centre for Strategic Studies. Verdere prijsstijgingen kunnen alleen worden voorkomen als de Straat van Hormuz weer opengaat en de olieproductie wordt opgevoerd, benadrukt hij.

Maar evenmin als de gasproductie kan de oliewinning niet van de ene op de andere dag weer op het oude peil

Ras Laffan-complex in Qatar: twee van veertien productie-eenheden raakten tijdens de oorlog beschadigd door Iraanse aanvallen. Zo viel 9 procent van Qatars productiecapaciteit van lng weg.

FOTO HANNIBAL HANSCHKE/EPA

komen. Vooral veel raffinaderijen in de regio zijn tijdens de oorlog beschadigd, zegt Robin Mills. Het kan „maanden tot jaren” duren voordat die infrastructuur is gerepareerd.

Verder is de productie van de olievelden in de regio grotendeels afgeschaald. Een deel van de oliebronnen is daarbij ‘ingesloten’, waarbij de winning volledig wordt stilgelegd. Vooral bij grotere of oudere olievelden kan dat ertoe leiden dat de druk daalt. Die moet met pompen of waterinjecties weer worden hersteld, zegt energiespecialist Van Geuns.

Producenten zullen de problemen zoveel mogelijk hebben geprobeerd te beperken door vooral die velden af te sluiten waarbij de druk makkelijk weer kan worden opgevoerd, licht ze toe.

Van ongeveer de helft van alle olievelden rond de Golf wordt geschat dat ze onder genoeg druk staan om binnen twee weken weer op vooroorlogse productieniveaus te zitten, schreef het Internationaal Energieagentschap (IEA) vorige maand. Binnen zes weken kan dat oplopen tot 80 procent van alle velden.

De overige 20 procent van de velden is vooral te vinden in Irak en Koeweit. Daar liggen volgens Van Geuns de „oude dames”, waarbij het moeilijk kan zijn om de druk weer op gang te krijgen. Volgens consultancybureau Wood Mackenzie kan het negen maanden duren totdat de olievelden van Zuid-Irak weer op 85 procent van hun vooroorlogse productieniveau komen.

De oliesectoren van Koeweit en Irak hebben sowieso zwaar te lijden onder de oorlog. In tegenstelling tot de VAE en Saoedi-Arabië behoren ze tot de groep landen die geen betrouwbare pijpleidingen hebben waarmee ze de Straat van Hormuz kunnen omzeilen. Met vrachtwagens wordt geprobeerd relatief kleine hoeveelheden olie toch over land te exporteren, onder meer naar Syrische havens aan de Middellandse Zee.

nrcwebwinkel

Ook
bijpassende
slips
verkrijgbaar

SOFT REVOLT

De bh die met je meebeweegt

Beugelloze ondersteuning dankzij 3D-breitechnologie

- › Optimale steun: voor cup 70B - 100G
- › Comfortabele stretch cup met subtiele mesh
- › Ideaal voor actieve dagen en low-impact sport

De Lara bh is er voor momenten waarop je comfort wil, zonder in te leveren op ondersteuning. De bh met een lage, ronde hals en subtiele mesh strook aan de voorkant voelt licht en ademend, terwijl het juist extra steun biedt. Dankzij Soft Revolt's innovatieve 3D-breitechnologie wordt de bh in één stuk gebreed, wat zorgt voor een comfortabele en ondersteunende pasvorm zonder beugels. De verstelbare bandjes zijn ook gekruist te dragen, ideaal voor lichte en actieve momenten. Lara biedt meer steun dan andere beugelloze bh's, met het comfort dat je gewend bent van een beugel-bh. Verkrijgbaar in cupmaten B t/m G.

In de kleuren: ● ● ●

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/softrevolt

HOLLAND FESTIVAL

*GROUND BREAKING
PERFORMING ARTS*

3-28 JUNE 2026

GET YOUR TICKETS
HOLLANDFESTIVAL.NL

Meer informatie

Ja, hij maakte een AI-seksfoto. Maar had ze haar lichamelijke integriteit niet al zélf geschonden in de *Playboy*?

Een lid van kunstenaarscollectief KIRAC wordt vervolgd wegens het maken en verspreiden van een AI-seksfoto. Het slachtoffer deed aangifte, de verdachte noemt het „verwoestend voor je leven om van een zedendelict te worden beschuldigd“.

Door **Camil Driessen**

De zaak

Halverwege de zitting haalt advocaat Diederick van Rinsum een *Playboy* tevoorschijn. Te zien is een van de zijkant gefotografeerde, blonde naakte vrouw. „Ik heb net mijn tweede film afgemaakt. *Good Cock, Bad Cock* heet-ie“, zo leest hij voor uit het begeleidende interview in het tijdschrift.

De vrouw op de foto is conceptueel kunstenaar en filmmaker met de artiestennaam Nelly Dansen. In de *Playboy* wordt haar gevraagd of ze een vriendje heeft. Dansen antwoordt dat niemand dat iets aangaat, maar geeft haar mailadres en nodigt sugardaddy's uit zich met een liefdesbrief te melden. Van Rinsum: „Dat ik ooit nog uit de *Playboy* zou citeren voor uw rechtbank. Ik had het niet verwacht.“

De advocaat staat in deze zaak de 35-jarige kunstenaar Ben Lunato bij. Hij wordt door het Openbaar Ministerie vervolgd wegens het vervaardigen en verspreiden van met AI gemaakte naaktfoto's van Nelly Dansen. Op een van de afbeeldingen die online circuleert, is een naakte vrouw te zien in een setting die doet denken aan een laboratorium of klaslokaal. De vrouw heeft het gezicht van Dansen, gecombineerd met berenoren. Naast haar staat een beerachtige figuur met een drankje dat de vrouw bijschenkt.

Dat advocaat Van Rinsum in de rechtbank van Amsterdam met een *Playboy* uit 2024 wappert, is om het punt kracht bij te zetten dat Dansen zelf ook naakt naar buiten treedt. Haar „lichamelijke integriteit en privacy zijn hier evident niet geschonden“.

De advocaat vindt dat de straf-

zaak tegen zijn cliënt überhaupt niet inhoudelijk behandeld moet worden en het Openbaar Ministerie al op voorhand niet-ontvankelijk moet worden verklaard. Daarom voert hij een zogeheten 'preliminair niet-ontvankelijkheidsverweer'.

Volgens Van Rinsum heeft het OM geen zorgvuldige belangenafweging gemaakt en kan geen redelijk handelend officier van justitie oordelen dat Lunato's vervolging een legitiem strafrechtelijk doel dient.

De raadsman zegt zich te realiseren dat de juridische lat heel hoog ligt om het OM al voor aanvang van de inhoudelijke behandeling van een zaak niet-ontvankelijk te verklaren. Het kan bijvoorbeeld als iemand het spoor op rent om een suicide te voorkomen en vervolgens wordt vervolgd wegens het onrechtmatig betreden van het spoor.

Wat Van Rinsum betreft wordt in zaak tegen Lunato aan die hoge lat voldaan: zijn cliënt is kunstenaar en geniet artistieke vrijheid. Die staat met deze vervolging op het spel, met als gevolg een 'chilling effect' op andere kunstenaars.

Uit zijn tas haalt de kunstenaar een beeldje van een naakte zwarte man met een forse erectie

Lunato, een in Amsterdam woonachtige Engelsman, is een groot deel van de zitting ook zelf aan het woord. Hij noemt de vervolging een aanval op het recht van iedere persoon om kunst te maken. „Ik vind het buitengewoon onrechtvaardig dat het Openbaar Ministerie meent dat het in het algemeen belang is mij te vervolgen vanwege het maken van een afbeelding.“

De tolk raakt in de war wanneer Lunato over Chris Jude begint, de asielzoeker die wordt verdacht van de moord op Lisa uit Abcoude. Lunato vertelt dat op de avond dat de politie foto's van zijn kunstportfolio nam, in de Bijlmer een jonge vrouw werd mishandeld bij een poging tot verkrachting. Chris Jude wordt daarvoor verdacht. „Ik zeg u dit omdat ik vind dat de prioriteiten van het Openbaar Ministerie volledig uit balans zijn.“

Uit zijn tas haalt de kunstenaar vervolgens een beeldje van een naakte zwarte man met een forse erectie en een grimas. Het moet Chris Jude voorstellen. „Ik heb AI gebruikt om zijn gezicht te maken.“ Op dat moment grijpt politierechter Emel Biçer in. „Uw punt is duidelijk, er zijn ernstigere zaken.“

Lunato maakt deel uit van het Amsterdamse kunstenaarscollectief KIRAC (Keeping It Real Art Critics) dat graag de (artistieke) grens opzoekt en eerder in de rechtszaal belandde vanwege een film met seks-scènes met de Franse schrijver Michel Houellebecq. Een aantal van de KIRAC-leden is aanwezig in de rechtszaal. Medeoprichter Stefan Ruitenbeek filmde de zitting. „Het is

totaal verwoestend voor je leven om van een zedendelict beschuldigd te worden“, vertelt Lunato de rechter.

Advocaat Van Rinsum wijst erop dat Dansen de AI-afbeeldingen die Lunato haar toestuurde eerst nog zélf op sociale media zou hebben gedeeld: dat duidt op instemming. Pas nadat ze ontdekte dat Lunato bij KIRAC hoorde, zou ze aangifte hebben gedaan.

Tijdens de behandeling blijkt dat de politierechter de zaak misschien wil doorverwijzen naar een meervoudige kamer van drie rechters. De officier betoogt dat die dan ook zouden moeten oordelen over het niet-ontvankelijkheidsverweer. Ze wil daarom niet inhoudelijk reageren op wat Van Rinsum en Lunato betogen.

„Moet uw zaak verder en als hij verder moet: hoe dan? Dat zijn de vragen die ik nu moet beantwoorden. Ik trek me daarvoor terug“, zegt de rechter tegen Lunato.

Het oordeel

Bij terugkomst geeft ze te kennen de strafzaak door te verwijzen naar een meervoudige kamer. „Ik vind dat uw zaak, gelet op hoe die juridisch in elkaar zit, door drie rechters moeten worden bekeken.“ En die drie moeten beoordelen of het OM Lunato wel mag vervolgen. „Ik begrijp dat die onduidelijkheid voor u frustrerend is, maar het is juridisch de juiste beslissing.“

Wanneer de zaak voor de meervoudige kamer komt, is nog onbekend.

In het Friese Pingjum werden in een loods spullen gevonden die wezen op de bouw van een drugslab. Twee mensen werden opgepakt. FOTO MANON RINIA / ANP

REPORTAGE MISDAAD

Afgeplakte ramen, geur van amandel? Dan kan die schuur een drugslab zijn

In Friesland ontmantelt de politie regelmatig drugslabs in leegstaande schuren. Platform Veilig Ondernemen wijst inwoners van het platteland op de tekenen dat misdadigers opereren in de buurt. En dat doet het met eierdozen.

Frederiek Weeda

MUNNEKEBUREN

Langs de weg aan de rand van Munnekeburen staat een onbemande winkel. Het voormalig waterschapsgedrukt staat vol met groenten, zuivel, vlees en kruidenierswaren - alles wat de bewoners van de vijf dorpskernen nodig hebben. Zeven dagen per week, van 08.00 tot 22.00 uur, kunnen ze zélf - met een rekenmachine en pinapparaat - de boodschappen afrekenen.

Nadat de laatste winkel in de vijf dorpen rond Munnekeburen dicht was gegaan, wilde boerin Titia van der Linde de leefbaarheid vergroten. Elke dorpskern heeft een paar honderd inwoners, bijna iedereen kent elkaar. Het systeem van zelf afrekenen gaat goed, zegt ze. „We gaan uit van vertrouwen. En voor veruit de meeste mensen is dat terecht.“ Er hangt binnen wel een camera, voor de zekerheid. Buiten scharrelen schapen en lopen driehonderd melkkoeien.

Een van de producten in het onbemande winkeltje, dozen met tien eieren, wijst op een heel andere nieuwe werkelijkheid op het Friese platteland: dat is aantrekkelijk voor criminelen. Op de eierdoos staat in grote letters: „Voordat je het weet krijgt misdaad vrije

uitloop.“ En in kleinere letters: „Hoe herken je criminaliteit in het buitengebied? Afgeschermd deuren of ramen. Activiteiten op ongebruikelijke tijdstippen. Een chemische geur van anjís, amandel, aceton of ammoniak. Overmatige beveiliging met camera's.“

Titia van der Linde weet niets van criminaliteit, onderstreept ze, maar ze verkoopt sinds kort deze eierdozen om Platform Veilig Ondernemen (PVO) te helpen. Dat probeert bewoners 'in het buitengebied' voor te lichten over de groeiende misdaad en ondermijning - vooral in verlaten schuren, leegstaande boerderijen of bij boeren die, soms onbewust, een schuur verhuren aan criminelen.

Wat vorig jaar begon als eierdozencampagne van PVO Brabant en Zeeland (twintigduizend dozen verkocht) heeft zich nu uitgebreid naar Limburg, Friesland, Drenthe en Groningen. PVO helpt ondernemers zich te beschermen tegen criminaliteit, onder meer bekostigd door het ministerie van Justitie.

Mdma, crystal meth en cocaïne
In 2025 ontmantelde de politie zes drugslabs in Friesland en begin dit jaar nog eens drie, in kleine dorpen als Oudehaske en Hoorsterzwaag. In het hele land daalde vorig jaar voor het eerst in vier jaar het aantal ontdekte drugslabs van

167 in 2024 naar 142, volgens het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, maar in Friesland nam het aantal juist toe. Van twee naar zes.

De politie heeft de indruk dat drugscriminelen hun productie verschuiven van Zuid- naar Noord-Nederland, zei Hendrik van der Veen, sectorhoofd van politiedistrict Friesland recent aan Omrop Fryslân. In de labs worden synthetische drugs gemaakt en bewerkt, zoals mdma, crystal meth, speed en cocaïne. Nederland is hofleverancier voor het buitenland.

Op de eierdoos staat in grote letters: 'Voordat je het weet krijgt misdaad vrije uitloop'

Het is niet eenvoudig zo'n lab te herkennen, vertelt Rini ten Grotenhuis, adviseur van PVO Noord-Nederland. Een huis, boerderij of gebouw waar de gordijnen altijd dicht zijn of ondoorzichtig plastic voor het raam hangt, bijvoorbeeld iemand die de huur voor een leegstaande schuur cash wil betalen. Zelf kan ze, nu ze vier jaar intensief bezig is met criminaliteitspreventie in Noord-Nederland, niet meer onbevraagd rondrijden op

het platteland. Ze kijkt anders. „Drugslabs zijn illegaal - ze betalen geen belasting, produceren illegale middelen en een mensenleven is er weinig waard - maar ook gewoon gevaarlijk.“

Straatprijzen drugs daalt niet

Dat realiseerde Ten Grotenhuis zich vier jaar geleden voor het eerst toen een drugslab in het Friese dorp Haule ontplotte. „Het lichaam van de medewerker die in het lab aan het werk was, werd in stukjes teruggevonden in het weiland. Iedereen in de omgeving was geschokt. Er speelden vaak kinderen op dat erf.“

Wie zitten pillen te draaien in lege schuren op het platteland? „Het kunnen individuele acties zijn, van mensen uit de streek, maar vaak zit er georganiseerde misdaad achter“, zegt Ten Grotenhuis. „Met gewiekste kopstukken die vanuit andere werelden de organisatie aansturen en die niet schuwen om lokale medewerkers de criminaliteit in te trekken.“ De productie van synthetische drugs is groot in Nederland, zegt Ten Grotenhuis. „Dat weten we doordat de prijs van drugs op straat niet daalt wanneer labs worden opgedoekt.“

Meldingsbereidheid is laag

Slechts 40 procent van de 142 labs die in 2025 werden ontmanteld, werd op het platteland gevonden.

De rest in steden. Het zijn er in het buitengebied misschien minder dan in de stad, zegt Femke van der Plas, maar de meldingsbereidheid is op het platteland ook lager, vertelt ze. Ze is vertrouwenspersoon 'ondermijning en criminaliteit' voor boeren en tuinders in Brabant en Zeeland.

Van de 798 boeren die antwoordden op een enquête van ZLTO over ondermijning, zei 90 procent het niet te zullen melden als ze een verdacht gebouw zien. Waarom niet? Van der Plas: „Uit angst voor represailles en uit angst om iemand verkeerd te betichten.“

Toch bellen agrariërs Van der Plas regelmatig. Meestal anoniem. „Als iemand ze heeft benaderd die ze niet vertrouwen. Bijvoorbeeld met cash en de bereidheid om meer te betalen dan de vraagprijs. Ik schrijf niks op maar stuur ze door naar de criminele inlichtingen. Soms zijn ze al ergens ingetrappt, of erin geluisd, en verhuren ze al aan een crimineel. Dan zijn ze bang om medeplichtig te worden.“

De mensen die bellen, zegt Van der Plas, willen doorgaans niet in het politiestelsel terecht komen. „Het platteland is dunbevolkt dus je moet haast wel anoniem melden, want anders weet iedereen wie je bent. Soms hebben ze sterke vermoedens van een drugsnetwerk in de omgeving en ook dan stuur ik ze door naar de politie.“

KERNENERGIE

'Kleine' kerncentrale is niet de panacee voor alle energiekwalen

In Nederland groeit de politieke steun voor kleinere kernreactoren. Experts benadrukken dat ze wel stabiele stroom kunnen leveren, maar dat ook nog maar weinig bekend is over hun nieuwe afvalstromen. „We moeten in de praktijk zien of het werkt.”

Rosa Uijtewaai

DEN HAAG

Het is bijna tastbaar: de discussie over kernenergie is aan het kantelen. Politiek enthousiasme voert de boventoon. Een rechtser Tweede Kamer, geopolitieke onrust en een haperende energietransitie liggen eraan ten grondslag. Het kabinet-Jetten wil de komst versnellen van een specifiek type kernreactor, de *small modular reactor* (SMR). Naar verwachting presenteert staatssecretaris Jo-Annes de Bat (Klimaat en Groene Groei, CDA) in juni plannen daartoe.

Een overgrote Kamermeerderheid is enthousiast over deze SMR's. Het idee is dat deze reactor 'fabrieksmatig' (modulair) gebouwd kan worden en - na opgeschroefde productie - een stuk goedkoper wordt dan de reguliere, op maat gemaakte kerncentrales. Veel partijen komen superlatieven tekort: ze noemen deze kernenergie flexibel, veilig en bevorderlijk voor de energietransitie.

Intussen vraagt het bedrijfsleven aan de politiek om financiering en versnelde procedures. Zo stelden de Frans-Nederlandse scale-up Thorizon en het bedrijf Allseas - dat onder meer onder-

zees pijpleidingen levert - onlangs in de Tweede Kamer dat daar de grootste rem zit op de komst van SMR's. De techniek zelf is snel te ontwikkelen, verzekerden ze de Tweede Kamer.

Verwarrend genoeg bestaat dé SMR niet. Wereldwijd ontwerpen momenteel meer dan honderd bedrijven zo'n type reactor. Dat „small” kan overigens misleiden: de meeste SMR's gaan niet op kleine schaal, maar juist op industriële schaal produceren. Sommige (micro-)SMR's hebben een vermogen van 25MW. Anderen, zoals het Engelse Rolls-Royce, produceren haast evenveel (470MW) als de centrale in Borssele (485MW).

De SMR's, zoals die worden ontwikkeld in de Verenigde Staten, Argentinië of Frankrijk, vallen grofweg uiteen in twee typen. Enerzijds degenen die lijken op 'miniaturversies' van bestaande kerncentrales; anderzijds de 'geavanceerde' SMR's. Vaak gebruikt die laatste variant andere splijtstoffen (lees: brandstof) dan het 'gewone' uranium. En ze koelen hun reactoren niet met water, maar bijvoorbeeld met gesmolten zout of vloeibaar lood.

Staatssecretaris De Bat is maandag samen met Peter Wennink, voormalig ASML-topman die een advies schreef

over het Nederlandse innovatievermogen, en Eurocommissaris Wopke Hoekstra de gast bij Thorizon. Nu SMR's volop in de politieke schijnwerpers staan, weegt NRC vijf argumenten voor dit type kernreactor.

1 SMR's zijn nodig voor een stabiel energiesysteem

Een kernreactor kan bijdragen aan de stabiliteit van het elektriciteitsnet, beaamt Behnam Taebi, hoogleraar klimaat- en energie-ethiek aan de TU Delft. „In het algemeen kan een kernreactor een goede *baseload* leveren.” Oftewel, een continue aanvoer van stroom, anders dan zon en wind. Aan de andere kant, zegt Taebi, is een SMR daarvoor niet noodzakelijk. „Dat type stabiliteit kan je ook anders organiseren, bijvoorbeeld door grootschalige opslag van overtollige stroom.”

De SMR is geen wondermiddel, zegt Aart Kooiman van TNO. Hij onderzoekt de impact van kernenergie op het totale energiesysteem. „Toch is het mogelijk een prettige toevoeging”, zegt hij.

Als Nederland in 2050 nog veel industrie heeft, dan red je het wellicht niet met alleen zonne- en windenergie

Neem je aan dat Nederland in 2050 nog veel industrie heeft, dan red je het wellicht niet met alleen zonne- en windenergie. „Ga je uit van minder industrie, dan heb je meer keuzeruimte.”

Volgens Kooiman kan de SMR helpen bij de balans in vraag en aanbod van stroom. Wanneer op piekmomenten, zoals in de zomer, veel stroom wordt opgewekt, is het mogelijk de productie van een reactor wat terug te schakelen. Maar zegt hij, het is ook weer niet zo flexibel als een gascentrale, die je voor een paar honderd uur per jaar aan kan zetten. In theorie kan het wel, maar een SMR laat je het liefst duizenden uren per jaar draaien, zegt hij. „Het is een grote investering en je zet een SMR niet neer om hem bijna nooit aan te hebben.”

Dat stipt Joannes Laveyne, onderzoeker elektriciteitsproductie aan de Universiteit Gent, ook aan. „Bij een kerncentrale die maar 60 procent van het jaar draait, wordt de stroom al gauw twee keer zo duur”, rekent hij voor. „Uitbaters van kernenergie hebben in de regel geen interesse in flexibel stroomgebruik: dat verslechtert hun businesscase.” Voor hernieuwbare energie geldt hetzelfde, merkt hij op. „Niemand gooit graag stroom weg.”

2 SMR's verminderen netcongestie

Dat is niet altijd het geval, zo liet een studie in opdracht van het ministerie van Klimaat en Groene Groei vorig jaar zien. Er was uitgezocht wat een SMR in het Zeeuwse industriegebied - met giganten als chemiebedrijf Dow en kunstmestfabrikant Yara - kon opleveren. Wat bleek? Zeeland heeft in de toekomst door de al geplande kerncentrales én zeewindparken een overschot aan elektriciteit. Een nieuwe SMR zou de problemen van netcongestie (filevorming op het stroomnet) kunnen verergeren.

In die studie werd ook een andere optie verkend: een kerncentrale aansluiten op een stroomvoorziening van een bedrijf of bedrijventerrein. Door een SMR aldus 'achter de meter' te plaatsen, zou een zwaardere aansluiting voor dat bedrijf overbodig worden. Dan kan bijvoorbeeld Dow Chemicals een gascentrale vervangen.

Toch is dat niet zonder haken en ogen, zegt Laveyne. „Een terrein met een SMR moet aan veel veiligheidsseisen voldoen.” Volgens Laveyne zien bedrijven dit vooral zitten als de overheid het grootste deel van het risico draagt. „Stel dat een bedrijf over vijf jaar zegt: we sluiten de boel. Dan heeft de SMR geen afnemers meer.”

Volgens Kooiman ontbreekt het vaak nog aan onderzoek dat in kaart brengt hoe een SMR een positieve bijdrage kan leveren aan netcongestie en tegen welke kosten. Wel lijkt het hem „goed voorstelbaar” dat een SMR kan passen in een gebied met veel energievraag en weinig productie, zoals het Limburgse industriecluster Chemelot.

3 SMR-technologie is veilig

Voorstanders benadrukken de veiligheid van de SMR. Zo ontwikkelt Thorizon een 'gesmoltenzoutreactor'. In het geval van oververhitting in het proces, 'zet het zout uit', wat die reactie ondervangt. In theorie kan een kernreactor zo niet oververhit raken en een *melt-down* krijgen.

„Op papier lijken veel veiligheidsclaims van dit soort innovatieve SMR's legitiem”, zegt Taebi. Als voorbeeld noemt hij een Chinees ontwerp van een gasgekoelde SMR, waar de brandstof in keramiek is verwerkt op een manier dat het in principe niet kan smelten. „Maar veel van deze modellen bestaan nog niet in het echt of daar is nog weinig operationele ervaring mee. Veel is onzeker. We moeten in de praktijk zien of het werkt. Want het gaat nog altijd om een kernreactor.”

Een wat traditioneler ontwerp, zoals de watergekoelde reactor die Rolls-Royce ontwikkelt, bevat over het algemeen minder uranium dan de klassieke kernreactor. Een incident heeft ook minder zware gevolgen, zegt Laveyne. „Toch moet dat argument met een korrel zout worden genomen.” Volgens Laveyne verschillen SMR's niet al te veel van de traditionele kerncentrales, die hij óók veilig noemt.

Verder, stelt Taebi, is de discussie over de veiligheid te veel toegespit op het moment dat de SMR energie opwekt. „Terwijl: de innovatieve SMR's gebruiken andere brandstoffen”, zegt hij. Neem Thorizon, dat beoogt het nucleaire afvalproduct thorium te gebruiken, of het Chinese ontwerp dat wel uranium gebruikt, maar in een relatief nieuwe vorm. „Die nieuwere ontwerpen produceren onbekende afvalstromen. Hoe we dat moeten verwerken, weten we nog niet.”

4 SMR's zijn goedkoper dan reguliere kerncentrales

Fabrieksmatig bouwen totdat hetzelfde ontwerp op den duur goedkoper wordt: dát is de belofte van de SMR. Toch fixeert de politieke discussie over kernenergie zich sterk op het in de wacht slepen van een eigen koploper, een *first of a kind*. En dan het liefst een SMR van Nederlandse makelij. In de Tweede Kamer klinkt dan ook de roep niet achteraan de rij (bij een andere, buitenlandse producent) aan te sluiten.

Nu de wereldwijde race rondom SMR's volop wordt gelopen, is de vraag voor welk ontwerp commercieel succes is weggelegd en wie de belofte van goedkope productie kan waarmaken. Overheden steken weliswaar al veel geld in projecten, maar volgens Kooiman is het te vroeg om te zeggen of de SMR's daadwerkelijk goedkoper gaan worden. Rolls-Royce maakt een goede kans, verwacht Taebi. „Het gebruikt bestaande technologieën en verkoopt nu al andere nucleaire reactoren.”

Laveyne is sceptisch. „Omdat kerncentrales duur zijn, wil elk land die het liefst aan eigen bouwfirmas gunnen. Dat maakt dat ieder land zich al die kennis meester moet maken én elk land een eigen reactor gaat bouwen. Zolang dat gebeurt, gaat kernenergie niet goedkoper worden.”

5 SMR's zijn nodig voor autonomie van Europa

Europese Commissievoorzitter Ursula von der Leyen noemde het stoppen met kernenergie onlangs „een strategische fout”. De Commissie wil SMR's gebruiken om Europa versneld minder afhankelijk te maken van energie-import en heeft onder andere Thorizon aangewezen als project met „prioriteit”. Ook het kabinet-Jetten ziet een rol voor SMR's in het versterken van de „strategische autonomie” van Europa.

Sinds de energiecrisis van 2022 wordt kernenergie als een onafhankelijke bron gepresenteerd, zegt Taebi. „Enerzijds is dat wel waar: dan ben je minder afhankelijk van Russisch gas of olie uit het Midden-Oosten. Anderzijds is kernenergie alles behalve nationale energie.” De gehele cyclus van uranium importeren en verrijken tot de omgang met het radioactieve afval, is juist internationaal, benadrukt hij.

„Europa heeft geen uranium, maar dat is op veel plaatsen in de wereld te vinden”, zegt Laveyne. In Canada of Australië, bijvoorbeeld. En de import is van een andere orde dan die van onze fossiele brandstoffen, zegt hij. „We hebben minder nodig en we kunnen het langer opslaan.” Bovendien, vertelt Kooiman, kost brandstof voor kernenergie „een fractie” van de totale kosten voor een kernreactor, waardoor bedrijven voorraden kunnen aanleggen.

Wel wijst Laveyne erop dat een aantal 'geavanceerde' SMR's gebruikmaakt van een soort uranium (HALEU) dat tot nog toe alleen Rusland commercieel produceert. De VS en het Verenigd Koninkrijk investeren miljarden in eigen HALEU - al lijkt dat moeizaam op gang te komen. „Het duurt al gauw tien jaar om zo'n verwerking op te zetten”, schat Laveyne. „De vraag is of dit type SMR's voldoende succesvol wordt om zulke investeringen rendabel te maken. Het is nu koffiedik kijken.”

Uiteindelijk hebben alle energievormen afhankelijkheden, zegt Taebi. „Kernenergie gaat, naast zon en wind, een rol spelen in het onafhankelijker maken van Europa”, verwacht hij. „Het is alleen kortzichtig te denken dat kernenergie de totaaloplossing wordt. Volledig onafhankelijk bestaat niet.”

Een SMR is niet zo flexibel als een gascentrale, die je voor een paar honderd uur per jaar kan aanzetten

De mooiste NRC-interviews over die ene grote vraag

Sinds 2020 interviewt NRC mensen met uiteenlopende expertises en levenservaring over die ene vraag waar iedereen een antwoord op zoekt: wat maakt het leven de moeite waard? In dit boek, samengesteld door de bedenkers van de reeks, zijn de beste interviews gebundeld.

Bestel het boek door de QR-code te scannen of ga naar nrcwebwinkel.nl/boek

Adviesprijs 22,99
20,99

Verschijnt op 9 juni
Bestel nu alvast bij NRC Webwinkel

- › Bekend van de populaire interviewreeks in de krant
- › Inspirerend en hoopvol
- › Het ultieme cadeauboek, gemaakt door NRC

De VS en het VK investeren miljarden in eigen HALEU-brandstof voor SMR's - al lijkt dat moeizaam op gang te komen

nrc boeken

Een kleine kernreactor (small modular reactor, SMR) in aanbouw in China, in 2023. FOTO BY LUO YUNFEI / GETTY IMAGES

Een behandelcentrum voor de bestrijding van ebola in Rwampara, in de provincie Ituri. FOTO GRADEL MUYISA NUMBERE/REUTERS

EBOLA-UITBRAAK

De ebola-crisis in Congo laat zien hoe kwetsbaar de WHO nu is geworden

De terugtrekking van de VS uit de WHO en het terugdraaien van USAID lijken de belangrijkste oorzaak voor de nieuwe ebola-crisis in de Democratische Republiek Congo en haar buurlanden. Zaterdag bezocht de WHO-baas de Oost-Congolese provincie Ituri, gezien als het hart van de uitbraak. Maar ook zijn organisatie verkeert in grote crisis.

Een zorgmedewerker meet de temperatuur van een bezoeker bij het Rwampara-ziekenhuis in Ituri, in het oosten van Congo. FOTO AFP

Toef Jaeger

AMSTERDAM

„Ebola is terug - en deze keer is het politiek”, schreef *The Guardian*-journalist Tracy McVeigh afgelopen donderdag in de *‘Global Dispatch’*, de nieuwsbrief van de krant. De kop boven het stuk laat aan duidelijkheid niets te wensen over: ‘Ebola legt de verwaarlozing van de Democratische Republiek Congo door de wereld bloot’. Behalve dat er in de media bericht wordt over de laatste ebola-uitbraak in Congo, over de doden die er vallen, het oplopende aantal besmettingen en de gevolgen in de omliggende landen, draait het ook veel om de vraag: waarom werd deze uitbraak zo laat ontdekt?

Inmiddels is duidelijk dat het gaat om het Bundibugyo-virus, een minder vaak voorkomende ebola-variant waarvoor nog geen goedgekeurd vaccin of specifieke behandeling bestaat. Er wordt inmiddels wel aan een vaccin gewerkt, maar het zal nog enkele maanden duren voordat de eerste prik kan worden uitgedeeld. Tegelijk zijn er positieve signalen dat herstellen van de variant wel degelijk mogelijk is. Zondag zei Tedros Ghebreyesus, de directeur-generaal van de WHO, dat inmiddels vijf patiënten waren genezen, van wie vier die dag uit het behandelcentrum in het Oost-Congolese Bunia zouden worden ontslagen.

Volgens de recentste cijfers van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zijn in Congo en Oeganda samen 219 besmettingen met de Bundibugyo-variant geregistreerd, met achttien bevestigde sterfgevallen. Daarnaast worden in Congo nog 349 vermoedelijke sterfgevallen onderzocht. Zaterdag bezocht Tedros Ghebreyesus, de Oost-Congolese provincie Ituri, die beschouwd wordt als het hart van de ebola-uitbraak. „We zijn hier niet om mensen te vertellen wat ze moeten doen. We zijn hier om te luisteren.”

Zijn bezoek moest laten zien dat de getroffen regio er niet alleen voor staat. Tegelijk onderstreepte een ongemakkelijke waarheid in deze crisis: de WHO moet een uitbraak helpen bedwingen terwijl zij zelf aan slagkracht verliest.

Want zou de ebola-uitbraak in Oost-Congo eerder zijn ontdekt als de Verenigde Staten zich niet hadden teruggetrokken uit de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)? Wat is de invloed van de bezuinigingen van de VS op het Amerikaanse Agentschap voor Internationale Ontwikkeling (USAID). En welke rol speelt het afbouwen van Europese steun voor het gezondheidssysteem?

Internationale nood situatie

De WHO komt vooral in beeld wanneer een uitbraak internationale coördinatie vraagt. Dat is inmiddels het geval: in buurland Oeganda zijn de eerste besmettingen vastgesteld. De VN-organisatie, met kantoren in ruim honderdvijftig landen, ondersteunt overheden bij de bestrijding van epidemieën, maar ook bij vaccinatiecampagnes, voorlichting en de aanpak van chronische ziekten. Sinds de uitbraak half mei werd uitgeroepen tot internationale nood situatie voor de volksgezondheid, helpt de WHO Congo en Oeganda bij de respons.

Aanvankelijk werd de WHO in 1948 opgericht als VN-organisatie voor internationale volksgezondheid, met onder meer malaria en tbc als vroege prioriteiten. Een van haar grootste successen was de uitroeiing van pokken, eeuwenlang een van de dodelijk-

ste infectieziekten ter wereld. Dankzij een wereldwijde vaccinatiecampagne werd de ziekte in 1980 officieel uitgeroeid. Het liet zien hoe krachtig internationale samenwerking tegen infectieziekten kan zijn.

Sinds ebola voor het eerst werd ontdekt in 1976 zijn er zeventien uitbraken geweest. De zwaarste uitbraak blijft die in West-Afrika, tussen 2014 en 2016: meer dan 28.600 mensen raakten besmet en 11.325 mensen overleden, meer dan bij alle eerdere uitbraken samen. De huidige uitbraak zit daar nog ver onder, maar groeit snel. Hulporganisaties vrezen vooral dat de respons opnieuw te laat op gang komt.

De uitbraak werd niet alleen laat vastgesteld. Hij komt ook op een moment dat de WHO, door het vertrek van de VS, zelf verzwakt is. Toch wil Christian Lindmeier, woordvoerder van de WHO, die twee zaken niet rechtstreeks aan elkaar koppelen. Daarvoor zijn er volgens hem nog te veel onzekerheden rond deze uitbraak, laat hij in een schriftelijke reactie weten. Wel ziet hij hoe onderfinanciering het systeem verzwakt dat zulke uitbraken vroeg moet herkennen en indammen. „Ongeveer 1,5 miljoen mensen hebben door teruglopende donorfinanciering geen toegang meer tot eerstelijnszorg. Zorginstellingen zijn gesloten, essentiële medicijnen ontbreken en de capaciteit om epidemieën te voorkomen en te bestrijden is beperkt.”

Op de eerste rij

Bij vorige uitbraken probeerden noodteams van de VS in de regio lokale uitbraken van ziektes onder controle te krijgen. Zowel de Amerikaanse CDC als USAID speelde een belangrijke rol in de surveillance. Zo hielpen CDC-medewerkers bij eerdere ebola-uitbraken bij het vervoeren en analyseren van monsters.

Daar zat ook een belang in voor de VS. Dankzij de grote rol die het land speelde binnen de WHO en dankzij de slagkracht van USAID zat het land ook voor zichzelf op de eerste rij bij het be-

schermen van de volksgezondheid en de ontwikkeling van medicijnen. Het terugtrekken uit de WHO door Trump werd door Amerikaanse wetenschappers gezien als het „planten van het zaadje voor een nieuwe pandemie”.

Sinds USAID compleet werd weggezuimd is de samenwerking met de WHO nog verder beknop: inmiddels zijn zeker tweeduizend Amerikaanse werknemers bij de WHO ontslagen. Washington, voorheen verantwoordelijk voor 18 procent van de algehele kosten van de WHO, zorgde ervoor dat de organisatie achterbleef met een financieringstekort van 1,7 miljard dollar (omgerekend bijna 1,5 miljard euro).

Onder president Joe Biden ging er zo'n 900 miljoen Amerikaanse dollar naar verschillende hulporganisaties in Congo, dat is onder Trump nog maar 179 miljoen. Daarnaast werden ook honderden experts ontslagen bij de Amerikaanse CDC, onder wie experts die in Congo werkzaam waren. Ook verschillende Europese landen schroefden hun financiën aan hulporganisaties in Congo terug.

Internationale solidariteit

Kort nadat halverwege mei de uitbraak bekend was geworden, sprak *The New York Times* met epidemiologen. Zij zagen in de late vaststelling van de uitbraak en de vertraagde internationale aandacht daarvoor „een direct gevolg is van de verzwakte bewaking”. En dat terwijl in Congo toch al sprake is van constante ontwrichting, stelt WHO-woordvoerder Lindmeier: „Massale ontheemding, chronische onveiligheid en herhaalde epidemieën belasten de toch al overbelaste zorginstellingen tot ver over hun capaciteit, met name in de door conflicten getroffen oostelijke provincies.”

Volgens hem zijn juist „aanhoudende investeringen en een versterkte coördinatie cruciaal om essentiële gezondheidszorg te behouden, onnodig verlies van levens te voorkomen en de toegang tot zorg voor de kwetsbaarste bevolkingsgroepen te garanderen.”

De uitbraak werd niet alleen laat vastgesteld. Hij komt ook op een moment dat de WHO, door het vertrek van de VS, zelf verzwakt is

Voor de WHO is het nu zaak om de uitbraak sneller in beeld te krijgen en verspreiding te voorkomen. „We werken aan het versterken van de laboratoriumcapaciteit, het veilig isoleren en verzorgen van patiënten, het beschermen van gezondheidswerkers en het nauwlettend volgen van alle contactpersonen. Grensoverschrijdende paraatheid is cruciaal, met name in buurlanden waar veel mensen de grens oversteken”.

Ook moeten mensen in de omgeving de symptomen herkennen en weten waar ze hulp kunnen zoeken, legt Lindmeier uit. „Duidelijke communicatie, vertrouwen en betrokkenheid vanuit de gemeenschap zijn essentieel om de verspreiding te stoppen.” Internationale solidariteit is daarbij volgens Lindmeier onmisbaar.

Oude wond

Die lijkt voornamelijk afwezig. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Marco Rubio verweet de WHO laat te zijn met het onderkennen van de uitbraak. Hierop reageerde de directeur-generaal van de WHO, door te stellen dat de organisatie het werk van getroffen landen niet vervangt. „We ondersteunen ze alleen”, aldus Ghebreyesus. Waarmee hij impliciet met de vinger wees naar de Congolese instanties zelf en naar de Africa Centers for Disease Control (CDC), de gezondheidsorganisatie van de Afrikaanse Unie.

Dat raakte een oude wond, volgens *The New York Times*, omdat de opmerking suggereert dat Afrikaanse artsen hadden gefaald, terwijl ze elke keer in de frontlinie staan. Bij de uitbraak in 2014 stierven ruim vijfhonderd artsen uit West-Afrika. „Het is een verkeerd stereotype waarbij men gelooft dat het gezondheidssysteem in Afrika rudimentair is”, citeert de krant Christian Happi, hoogleraar moleculaire biologie en genetica.

De VS hebben inmiddels de grenzen gesloten voor mensen die onlangs naar Congo, Oeganda of Zuid-Soedan zijn gereisd, Amerikaanse burgers uitgezonderd. Het sluiten van de grenzen

omwille van volksgezondheid is een middel dat vaker wordt ingezet om migratie in te perken, aldus *The New York Times*.

Structurele onrechtvaardigheid

Anders dan zijn voorganger Biden, wilde Trump niet dat Amerikanen die in Congo besmet zijn geraakt naar de VS komen om dichtbij huis behandeld te worden. Hij vindt dat er met spoed een kliniek in Kenia moet worden opgezet opdat ze daar behandeld kunnen worden. Een plan dat afgelopen vrijdag door het Hooggerechtshof in Kenia ongedaan werd gemaakt. De rechter oordeelde dat transparantie rondom het besluit ontrouw en dat Keniaanse artsen en experts daarin niet zijn meegenomen.

„Deze huidige ebola-uitbraak benadrukt een diepere structurele onrechtvaardigheid in wereldwijde gezondheidsinnovatie”, stelde de Amerikaanse CDC dinsdag in een verklaring. Bij de ebola-uitbraak in 2014 waren er duizenden Afrikanen overleden voordat er een effectieve wereldwijde reactie kwam. En, zo merkt het agentschap fintsjes op, die respons kwam er pas nadat een Amerikaanse arts ziek was geworden. Die fout mag de wereld niet opnieuw maken, aldus Africa CDC. „Veel Afrikaanse leiders geloven dat als deze ziekte met name de rijkere regio's van de wereld had bedreigd, medische tegenmaatregelen waarschijnlijk al beschikbaar zouden zijn.”

Zowel Africa CDC als de WHO verzet zich tegen de reisrestricties die de VS instelden en roept op om juist mee te werken aan maatregelen die wel werken, zoals klinieken opzetten om patiënten te kunnen isoleren. Ebola wordt niet door de lucht overgedragen, zoals corona, maar na direct contact via bloed en lichaamsvloeistoffen van een besmette persoon. In de VS hebben ze daar geen boodschap aan.

Naast het algemene reisverbod kreeg half mei ook de Congolese nationale ploeg - van wie alle spelers in het buitenland spelen - te horen dat zij drie weken in quarantaine moet voordat zij de VS in mag voor het aanstaande WK voetbal. Daarop werd een gepland trainingskamp in de hoofdstad Kinshasa geschrapt.

In plaats van de eigen grenzen te sluiten - iets wat de EU niet heeft gedaan - roept de CDC Africa op tot onder meer surveillance en het organiseren van „waardige begrafenissen”. De lichamen van patiënten die aan ebola zijn overleden, kunnen het virus nog steeds overdragen. Het is gebruikelijk dat de uitvaartituelen gepaard gaan met fysiek contact met de overledene. De beslissing om vanwege risico op besmetting veel lichamen niet over te dragen aan nabestaanden, leidde in Congo lokaal tot spanningen. Africa CDC wil nu dat begrafenissen uitsluitend door gespecialiseerde teams in beschermende uitrusting worden uitgevoerd.

Het agentschap benadrukt dat bij eerdere crises veel beslissingen ingegeven werden door angst. Het vreest dat het sluiten van de grenzen nu ook weer zal leiden tot grote economische schade, zonder dat die evenredige voordelen zullen opleveren voor de volksgezondheid. „Afrika heeft solidariteit nodig, geen stigma”, concludeert Africa CDC. „Afrika heeft investeringen nodig, geen isolatie. [...] Niemand is veilig totdat Afrika veilig is. En Afrika is veiliger wanneer de wereld investeert in de gezondheidsveiligheid van Afrika, vertrouwen heeft in Afrikaanse instellingen en met Afrika samenwerkt als volwaardige partner.”

WHO-baas Tedros Ghebreyesus (midden) op bezoek in de Oost-Congolese provincie Ituri, beschouwd als het hart van de ebola-crisis. FOTO ANP / EPA

Weekdeals

GELDIG T/M 7 JUNI 2026

Bekijk
alles

LENCO, NEDIS & GASTRONOMA

Maak je klaar voor het WK

- › LCD projector met o.a. Wifi en streamingplatforms
- › Multifunctionele contactgrill voor o.a. panini's
- › XXL airfryer met grote capaciteit (7.2L)
- › Bekijk meer elektronica online

ADVIESPRIJS FABRIKANT 399,95
279,95

ADVIESPRIJS FABRIKANT 79,95
59,95

ADVIESPRIJS FABRIKANT 109,90
49,95

BEKIJK ALLE WK ELEKTRONICA ONLINE

CARS
Herenpolo

ADVIESPRIJS FABRIKANT 39,95
24,95

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- › Met een klassieke polokraag met knopen
- › Nu 2 polo's voor maar €39,95
- › Bekijk meer Cars kleding online

REVO
Muzieksysteem

ADVIESPRIJS FABRIKANT 649,00
299,00

GEMAAKT VAN WALNOOT EN ALUMINIUM

- › Geschikt voor afspelen via cd, Bluetooth, DAB+, FM en internetradio
- › Dubbel alarm met slaapfunctie en snoozefunctie

TEN CATE
Badtextiel - 4-pack

ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 19,90
9,95

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- › Heerlijk zacht en goed vochtabsorberend
- › Keuze uit gastendoekjes, handdoeken en baddoeken
- › Bekijk meer Ten Cate textiel online

NEXXT
Waterflosser

ADVIESPRIJS FABRIKANT 39,95
14,95

MET 3 STANDEN

- › Verwijdert effectief plaque en voedselresten
- › Oplaadbaar via USB-C; ideaal voor reizen
- › Bekijk meer Nexxt producten online

WILLIAM DE FAYE
Damesoverhemd

ADVIESPRIJS FABRIKANT 89,00
34,95

GEMAAKT VAN LINNEN EN VISCOSE

- › Voelt ademend aan en is goed vochtabsorberend
- › Oversized model met lange mouwen en borstzakje
- › Bekijk meer William de Faye kleding online

LUMIZ
Lampion

ADVIESPRIJS FABRIKANT 30,95
21,95

MET ZONNEPANEEL EN LEDVERLICHTING

- › Gemaakt van weerbestendige, recyclebare Tyvek
- › Verkrijgbaar in vele kleuren en maten
- › Bekijk alle Lumiz lampionnen online

Coach Arne Slot tijdens het laatste competitieduel van Liverpool FC tegen Brentford, op 24 mei. Naar nu blijkt zijn laatste duel als trainer voor de club. FOTO PAUL ELLIS / AFP

ANALYSE ONTSLAG LIVERPOOL FC-COACH

Bij Liverpool verdween het geloof dat Slot een winnend team kon bouwen

Na twee jaar eindigt het avontuur bij Liverpool FC abrupt voor Arne Slot. Dit seizoen raakte hij verstrikt in tal van problemen.

Steven Verseput

AMSTERDAM

In het bericht van Liverpool FC over het ontslag van Arne Slot klinkt veel waardering voor de Nederlandse trainer. Hij zal „altijd” een „speciale plek” hebben in de club-historie als de coach die Liverpool de twintigste landstitel bezorgde - in april 2025. De leiding benadrukt zijn „uitmuntende coaching en leiderschap” in zijn eerste seizoen. Zoals ook wordt onderstreept hoe hij de club „door een van de moeilijkst denkbare periodes” hielp, na het tragische overlijden van de populaire Portugese aanvaller Diogo Jota in juli vorig jaar. „Het medeleven en de menselijkheid die hij in die tijd toonde, zeggen veel over hem als persoon.”

Toch is het bestuur van Liverpool FC tot een harde conclusie gekomen. Dit na een teleurstellend seizoen waarin Slot (47) de grip op de club verloor en als vijfde eindigde in de Premier League, waarmee nauwerwoud een Champions League-ticket werd behaald.

Een „koerswijziging” is nodig om „de club vooruit te helpen”. Die verandering doet volgens Liverpool niets af aan „het respect” dat ze voor Slot hebben. „Het is even-

min een afspiegeling van zijn talenten. Het wijst eerder op de noodzaak van een andere aanpak.” Hij is per direct ontslagen.

Pijnlijk contrast

Na twee jaar in de elite van het Europese voetbal eindigt het avontuur bij Liverpool FC abrupt voor Slot. Hij maakte vorig seizoen snel naam als aanstormende, moderne coach die het bouwwerk van zijn voorganger Jürgen Klopp wist te perfectioneren. Maar dit seizoen raakte hij verstrikt in tal van problemen - op het gebied van tactiek, spelidentiteit, intensiteit en mentaliteit. En hij kreeg een conflict met sterspeler Mo Salah. Stabiliteit was een illusie in Slots tweede jaar.

Slot zat vorige week zondag alleen in de dug-out van Anfield, na de laatste competitiewedstrijd tegen Brentford. Twee clubiconen namen afscheid van het publiek - de vertrekkende Salah en linksback Andy Robertson. Slot wilde dat de schijnwerpers op hen gericht waren, maar zijn terughoudende opstelling was een pijnlijk contrast met het extatische feest na de titel een jaar eerder, schreef *The Athletic*, de sporttak van *The New York Times*.

Liverpool FC, een club die bekendstaat lang vertrouwen te hou-

den in trainers, leek van plan door te gaan met Slot. Omdat ze hem de kans wilden geven een nieuwe start te maken met een versterkte selectie, volgend seizoen. Dat is wat Britse en internationale media tot voor kort schreven en waar Slot op hintte in persmomenten. Zijn contract liep nog tot medio 2027.

Het snelle, dynamische voetbal viel in Slots tweede seizoen weg

Bij de clubleiding was veel begrip voor de emotionele impact van het verlies van Jota op de spelersgroep. Zoals ook werd onderkend dat het invullen van nieuwe spelers tijd vergde, met een selectie die opnieuw moest worden opgebouwd. Dat Slot pech had door zware blessures - zoals die van topsaankoper Alexander Isak en Hugo Ekitike - werd eveneens als een verzachtende omstandigheid gezien.

Maar wat de positie van Slot steeds lastiger maakte, was het verlies van de identiteit die zo kenmerkend was voor het moderne Liverpool van zijn voorganger. „Onder Klopp behield de ploeg, zelfs als het

even minder ging, meestal nog een glimp van wie ze waren. Energie, agressiviteit, durf, rumoer, de emotie van het moment”, schreef Eddie Gibbs, podcaster en auteur over Liverpool FC, op X.

Dat snelle, dynamische voetbal viel in Slots tweede seizoen vrijwel helemaal weg. De ploeg werd „saai” om naar te kijken, aldus Gibbs. Voorspelbaar, passief en futloos, vond hij. „Dat is fataal op Anfield.”

Dat bleek onder meer bij de thuisduels tegen Tottenham Hotspur (1-1) en Chelsea (1-1) dit voorjaar. Publiek verliet Anfield massaal voortijdig, boegeroep klonk. In de 4-0 nederlaag in de kwartfinale van de FA Cup bij Manchester City stroomde het uitvak al vroeg leeg.

Negatief sentiment

De populariteit van Slot, een jaar eerder nog een gevierd coach, daalde met de week. Dat negatieve sentiment leek over te slaan op de ploeg, waar Liverpool FC juist een club is die vaak kracht haalt uit de intense wisselwerking met de fans. Het geduld raakte op door de slechte resultaten en een gebrek aan ontwikkeling. Een groeiend deel van de achterban wilde dat hij vertrok.

Slot is van nature niet zo „charismatisch als Klopp, niet zo innemend en meeslepend”, zei de ge-

zaghebbende voetbalschrijver Rory Smith half april in de podcast *Liberio*. „In de slechte seizoenen onder Klopp was er altijd affectie: we staan aan jouw kant, we willen dat je slaagt. Onder Slot is het veel meer *business-like*, het is geen *love affair*.”

Het geloof dat Slot een vernieuwd, winnend team kon opbouwen verdween. Wat hem niet hielp, is dat hij dit seizoen geen oplossingen vond voor structurele problemen: de niet functionerende pressing, verdediging en middenveld die te ‘open’ waren en een gebrek aan tempo in de aanval. De basis voor een nieuw seizoen was wankel, onmiskenbaar zou de kritiek direct weer opklaarsen bij een slechte reeks. Dat maakte een ontslag onvermijdelijk - nu, of anders volgend seizoen wel.

Het grotere probleem voor Liverpool lijkt dat ze twee jaar na het vertrek van Klopp (coach van 2015 tot en met 2024) nog steeds niet over hem heen zijn. De roep naar zijn ‘heavy metal-voetbal’ klinkt regelmatig, onlangs nog in een post op social media van Salah - wat als directe aanval op Slot werd gezien.

De belangrijkste kandidaat om Slot op te volgen is volgens verschillende media de Spanjaard Andoni Iraola, beschikbaar na drie succesvolle seizoenen bij Bournemouth.

INTERVIEW MADELEINE BEEKMAN BIOLOOG

'De mens ontwikkelde taal om de kinderen op te voeden'

Ze bestudeert bijen, maar „wilde iets totaal nieuws uitzoeken”. Zo kwam zij uit bij de evolutie van taal. Die ontstond volgens haar door de interactie met baby's. „Zij leren snel hoe zij kunnen manipuleren.”

Madeleine Beekman: „Mensenbaby's moeten vrijwel altijd snel contact maken met anderen.” FOTO HEDAYATULLAH AMID

Hendrik Spiering

DEN HAAG

Vrijwel haar hele carrière was de Nederlands-Australische bioloog Madeleine Beekman (1964) onderzoeker van bijen. En nog steeds. Ook dit jaar publiceert ze commentaren in het vakblad *Insectes Sociaux*. Maar dit jaar verscheen ook haar boek *Het ontstaan van taal. Over de evolutie van de mens*, een vertaling van het Engelstalige origineel dat vorig jaar verscheen.

Beekman duikt met dat boek diep in de evolutionaire geschiedenis van de mens. Ze legt enthousiast en helder uit hoe de mens veel van zijn bijzondere eigenschappen te danken heeft aan minime genetische verschuivingen. Tijdens een gesprek in een Haags hotel betoogt Beekman dat de taal bij uitstek het voorbeeld is van zo'n effect. „Onze taalvaardigheid vormt een groot verschil met de andere dieren, maar uiteindelijk komt het voort uit maar een klein genetisch verschil. Hetzelfde dna kan op verschillende manieren aan het werk gezet worden via epigenetische veranderingen die zorgen voor variatie in het aansturen van genen.”

Beekman is even terug in Nederland, ze woont al sinds 2001 in Australië, waar ze tot voor kort hoogleraar evolutiebiologie en gedragsbiologie in Sydney was. In haar boek stelt ze dat vooral de gemeenschappelijke zorg voor jonge kinderen aan de basis ligt van het ontstaan van mensentaal.

Waarom bent u gestopt bij de universiteit?

„Omdat ik een boek wilde schrijven over evolutie, voor een algemeen publiek. Ik was het een beetje zat om wetenschappelijke artikelen te schrijven die eigenlijk niemand leest. Maar bovenal wilde ik voor mezelf goed begrijpen hoe evolutie werkt. Hoe je gaat van gen naar eiwit naar organisme via natuurlijke selectie. Maar voor zo'n boek heb je wel een centraal onderwerp nodig, en dan is de mens toch best een logische keuze?”

Maar waarom geen bijen? Dat is uw expertise.

„Ik wilde iets totaal nieuws uitzoeken. En dat ik bij taal uitkwam was helemaal nieuw voor mij. Ik begon met de genetica van de mens. Wij zijn voor 98 à 99 procent genetica gelijk aan chimpansee en bonobo's, maar kijk om je heen! Je twijfelt toch nooit of iemand een mens is of een chimpansee?”

„Er zijn enorm veel verschillen die niet allemaal uit het bijna identieke dna kunnen voortkomen. Dat was voor mij wel een verrassing, want ik kom uit een traditionele onderzoekhoek van hoe je gedrag bestudeert. Je kijkt hoe dieren zich gedragen en dan stel je een hypothese op over het nut van dat gedrag. En omdat ik insecten bestudeer, kun je ook dan echte experimenten doen. Wat je nooit met mensen zou kunnen. Ik keek altijd naar individuen, nauwelijks naar genen.”

„Dat raadsel van dat kleine verschil bestaat trouwens al 25 jaar, sinds het Human Genome Project. Toen praatten ook gedragsbiologen daar eindeloos over, helemaal toen bleek dat wij mensen eigenlijk veel minder weinig genen hadden dat verwacht. Hoe kun je dan al die unieke eigenschappen verklaren?!”

Hoe dan?

„Het hangt allemaal af van hoe de genen met elkaar samenwerken. Welke worden er aangezet, welke worden er uitgezet? Dat is epigenetica. Heel kleine verschillen kunnen dan heel grote veranderingen teweegbrengen. Er was in de ontwikkelingsbiologie al wel een besef dat het aan- en uitzetten van genen belangrijk was. Anders kun je niet begrijpen dat er nooit ogen ontstaan op je arm. Want in elke armcel zitten alle genen, ook voor ogen.”

„Vanuit die hoek ben ik aan het boek begonnen. En om dat genetische idee in één verhaal te vangen heb ik me geconcentreerd op ons praten. Mensentaal begon in de evolutie met ons enorm grote brein, dat weer een probleem was omdat baby's met hun grote hoofd relatief vroeg geboren moesten worden. En dus heel veel zorg nodig hebben. En dat kon een moeder niet alleen, dat moest een gezamenlijk project worden. En dat kon dan weer omdat we met ons grote brein heel precies met elkaar konden communiceren, zodat je het samen kon doen. Zo is taal belangrijk geworden, om samen voor de kleine kinderen te zorgen.”

Je hebt toch geen taal nodig om gezamenlijk baby's te verzorgen? Er zijn genoeg taallose dieren die dat ook doen. U noemt zelf al de stokstaartjes.

„Ja, die stokstaartjes zijn ook heel sociaal, met ook gezamenlijke kinderopvang. En zonder taal dus. Maar dat is niet mijn centrale punt. Het zit er meer in dat die mensenbaby's zo enorm prematuur geboren worden met een nog heel vormbaar brein. Baby's zijn daardoor echt leermachines, en ze kunnen dus heel snel leren hoe je andere mensen om je heen kunt manipuleren. Mensenbaby's moeten vrijwel altijd snel contact maken met anderen dan hun moeder.”

„En onder die omstandigheden ontstaat er sterke natuurlijke selectie op betere manieren van communiceren. Als de communicatie maar een klein stukje beter wordt, maakt dat al verschil in de natuurlijke selectie, omdat de baby's dan beter overleven.”

Maar kleine kinderen praten toch nog helemaal niet?

„Nee, maar het is al wel een heel erg directe emotionele communicatie. En heel snel wordt het steeds taliger. Door die interactie zijn mensen specialisten in communicatie geworden. En omdat ons brein zo enorm plastisch is zijn we er steeds beter in geworden. Chimpanseebaby's worden ook nogal hulpeloos geboren, maar die groeien sneller en worden jarenlang alleen door hun eigen moeder verzorgd. Dan pas komt er een nieuw kind. Mensenbaby's groeien veel langzamer, maar de geboortes volgen elkaar wel veel sneller op, ook bij nomadisch levende groepen, zoals we in de prehistorie leefden. Al na twee tot tweeënhalf jaar. En dat kan allemaal door de samenwerking om de baby's gezamenlijk groot te brengen.”

Wanneer in de prehistorie speelt dit zich volgens u allemaal af?

„Zo tussen 1 miljoen en 500.000 jaar geleden begint het brein van onze voorouders behoorlijk te groeien. Daar liggen de wortels van het 'taalproces', dat zijn voltooiing krijgt bij ons, *Homo sapiens*, vanaf 300.000 jaar geleden. De kiemen van de sociale samenwerking zijn nog veel ouder, uit de tijd dat onze verre voorouders besloten om niet meer in de boom te blijven en op twee benen gingen lopen. Vier miljoen jaar geleden. „Maar de precieze communicatie die we

nu taal noemen is volgens mij iets van onze soort. Daar is indirect bewijs voor. Want alleen *Homo sapiens* heeft een lange nek waarin plaats is voor een voor spraak geschikt strottenhoofd. Neanderthalers hebben ook een groot brein, maar een heel ander hoofd. En vooral: een heel korte nek. Ik denk dus dat je - in theorie! - een jonge neanderthaler door een pratende mensengroep zou kunnen laten opvoeden en dan zal hij wel taal gaan begrijpen, maar hij zou niet kunnen meepraten, omdat hij niet de juiste anatomie bezit. Natuurlijk kun je ook gebaren maken, maar dat heeft beperkingen. Dat werkt niet over langere afstanden en ook niet in het donker.

„Ik hamer graag op die spraakanatomie. Want daarin is 300.000 tot 150.000 jaar geleden bij *Homo sapiens* heel veel veranderd. Dan verandert onze hoofdvorm, waardoor er meer ruimte kwam voor een strottenhoofd. Ook in gedrag verandert er dan veel, meer langeafstandshandel bijvoorbeeld, vanaf 200.000 jaar geleden. Hoe kun je ooit spullen ruilen zonder taal? Zo'n proces kan snel gaan, met kleine genmutaties waardoor allerlei processen in de aanleg van het zenuwstelsel en het brein kunnen worden versneld of vertraagd. Kleine veranderingen in de afstelling van dat systeem hebben grote effecten. Dat is het mooie van het nieuwe genetische denken. Er zijn geen enorme genetische verschillen meer nodig, zoals we vroeger dachten.”

Gebruikte u die genetische inzichten ook in uw bijenonderzoek?

„Nee. Daar hield ik me met gedrag bezig, ik heb heel lang gekeken naar de bijendans. Dat wordt ook wel een taal genoemd. Maar ik zie dat toch meer als communicatie. De symbolen in de dans zijn toch wel heel beperkt. Bijen hebben een symbool voor de richting waarin je moet vliegen. En voor hoelang je moet vliegen. En dan ook nog een symbool van hoe goed die plant is waar iedereen heen moet vliegen.”

Kunt u zo'n bijendans lezen? Of verstaan, hoe zeg je dat?

„Ja, dat kan. En dan kun je in kaart brengen waar ze zijn geweest. Of waar ze zéppen dat ze geweest zijn. Je kunt de bijendans meestal niet zien trouwens, omdat de dans vrijwel altijd in het donker plaatsvindt, in de korf. Bijen kijken er ook niet naar, ze registreren vooral de luchtbewegingen. Daarin zit de informatie, het signaal dat weergeeft waar de juiste bloemen zijn te vinden. Of waar een nieuwe nestplek te vinden is. Sommige wilde bijen verkassen heel vaak. De ene bijensoort kan bijna overal wel leven, gewoon omdat ze alleen maar een tak nodig hebben. En ik vind het fascinerend dat bij die bijen de dans naar een nieuwe nestplek dus ook heel slordig is. Zo van: we gaan zo'n beetje daarheen. Het maakt ook niet zoveel uit. Ze bieden maar weinig informatie, en veel variatie in de herhalingen. Bijendansen bestaan altijd uit veel herhalingen. Maar bijensoorten voor wie veel meer op het spel staat, die bijvoorbeeld precies de juiste holle boom willen, dansen juist veel nauwkeuriger.”

„Het is best moeilijk onderzoek hoer. Want als je dan eindelijk het juiste wilde bijenvolk hebt gevonden, zijn ze vaak ook zo weer vertrokken. En in Thailand hadden we ooit een promovendus van wie de volkeren voortdurend werden gestolen. Omdat de bijenlarven daar als lekkernij gelden! Ze werd zo wanhopig dat ze briefjes in het Thais ging ophangen met: 'Gevaar! Deze bijen zijn vergiftigd.' Dat hielp gelukkig.”

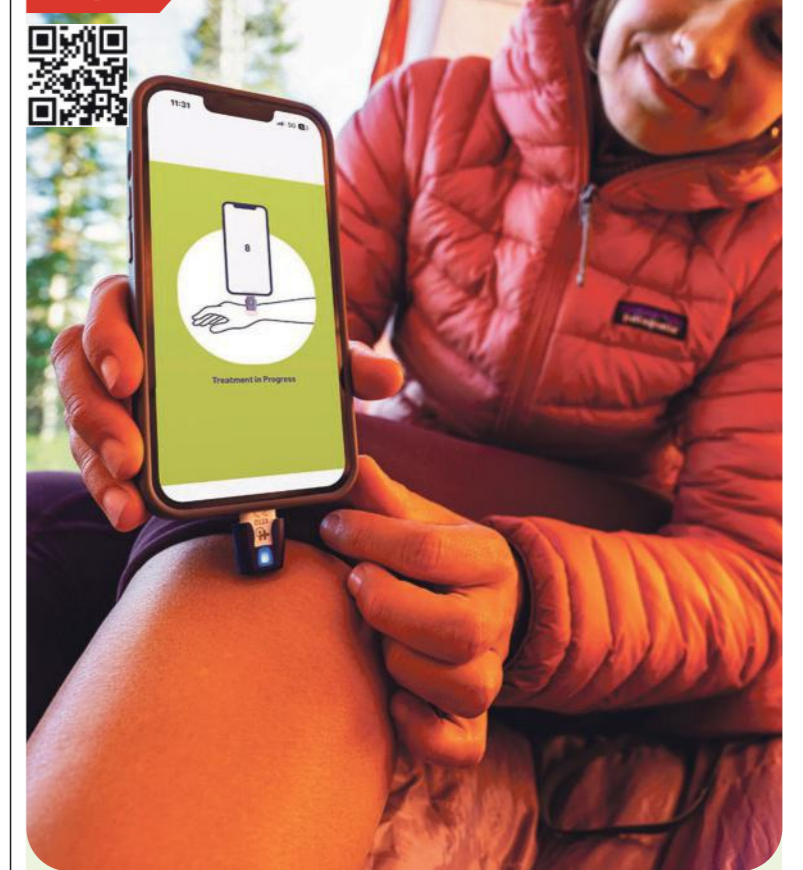
Madeleine Beekman: **Het ontstaan van taal.**

Over de evolutie van de mens. Uitgeverij Nieuwezijds, 272 blz., € 26,99

nrc webwinkel

Adviesprijs
fabrikant 59,90
49,98

HEAT IT® Dé oplossing tegen jeuk en pijn bij insectenbeten

- › Veilig en betrouwbaar. Ook speciale kindermodus
- › Werkt met een simpele app op je smartphone
- › Solide & compact, altijd bij de hand

Verlicht jeuk en pijn snel met *heat it*®: een chemievrije methode die de huid kort verwarmt tot 52 °C. Met 12 standen geschikt voor het hele gezin.

Plug in via je smartphone, open de app en behandel direct de beet – vaak merk je binnen seconden al verlichting. Gemaakt in Duitsland en wereldwijd al 1,6 miljoen keer verkocht. Deze aanbieding bevat 2 x *heat it*®, handig voor onderweg of als zomers cadeau.

Gebruikers beoordelen *heat it*® gemiddeld met een 4,8 uit 5 sterren.

Per set van 2 stuks

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/insect

Overleden

IN LIEFDEVOLLE HERINNERING

Marina Steegh-Mutsaerts

☼ Tilburg, 30 juli 1938 ☼ Geldrop, 23 mei 2026

echtgenote van
Roland Steegh †Alexander & Esther
Victor
Martijn

Ralph

Familie Mutsaerts

Het afscheid heeft in besloten kring plaatsgevonden.

Correspondentieadres: Fiddelaers uitvaartverzorgers,
t.a.v. familie Steegh, Spoorlaan 9c, 5591 HT Heeze

Mijn lieve Pim is na een kortstondig ziekbed aan zijn laatste reis begonnen. Ondernemend, inspirerend en professioneel heeft hij als manager aan de wieg gestaan van menig talent in de showbusiness. Succesvolle en spraakmakende evenementen hebben wij, samen met een door ons goed opgeleid team, georganiseerd voor het bedrijfsleven. Wij kunnen terugkijken op een creatief, sportief, muzikaal, fijn en lang leven. Wat ga ik je na 61 jaar huwelijk enorm missen! Vaarwel lieve moedige schat!

Love you!...Love you too!

Pim ter Linde

Hengelo, 20 januari 1941

Laren, 26 mei 2026

Ciska ter Linde-Peters
Mark †Pruisenbergen 50
1251 CH Laren

Het afscheid heeft in besloten kring plaatsgevonden.

Advertentie

Soms vind je het beste lesmateriaal gewoon in NRC

Nieuwsmedia zijn prachtige bronnen voor het onderwijs. Wij helpen u een brug te slaan tussen de lesstof en de werkelijkheid buiten school. Wilt u de actualiteit verwerken in uw lessen? Gebruik dan de Nieuwsservice van Nieuws in de klas. Kijk even op nieuwsindeklas.nl/nrc

2 weken gratis
NRC.
Exclusief voor
docenten.

De nieuwsmedia.

Hoofdsponsor van iedereen. Hoofdzaak voor docenten.

Nieuws in de klas
Het educatieplatform van NDP Nieuwsmedia

Commentaar

DRINKWATER

Als solidariteit ontbreekt, zullen strengere maatregelen nodig zijn

Iedereen in Nederland hoort toegang te hebben tot schoon drinkwater, dat is wettelijk vastgelegd. Alleen wordt er weinig aan gedaan dat recht ook in stand te houden. Jarenlang al wordt er gewaarschuwd dat het vijf voor twaalf is als het om schoon drinkwater gaat. Het werd een voor twaalf en er gebeurde nog steeds veel te weinig; inmiddels is het vijf over twaalf. „We zitten vet in de problemen. We hebben de verantwoordelijkheid voor toekomstige generaties om te redden wat er nog te redden valt“, zei bestuursvoorzitter Tjeerd Roozendaal van drinkwaterbedrijf Vitens vorige week in NRC.

Bij het uitbreiden van de bestaande waterwinning lopen waterbedrijven steevast tegen muren die opgeworpen worden door omwonenden en natuurorganisaties. Het is alsof deelbelangen belangrijker zijn dan het algemene maatschappelijk belang, waarschuwen drinkwaterbedrijven. Typend zijn de veertienhonderd boeren die een massaclaim indienden tegen acht drinkwaterbedrijven omdat er te veel water aan de grond werd onttrokken, waardoor hun gewassen niet goed kunnen groeien.

Ondertussen kunnen bedrijven en nieuwe woningen niet worden aangesloten op het drinkwaternetwerk. De reden is niet alleen het overvloedig gebruik van drinkwater, maar ook de enorme vervuiling daarvan. Rivierwater kan regelmatig niet worden gebruikt door de zuiveringsbedrijven, omdat er te veel vervuilende stoffen in zitten zoals medicijnen, drugs en schoonmaakmiddelen uit woningen, kunstmest en pesticiden uit de landbouw, en vervuilende stoffen uit de industrie. De waterzuiveringsbedrijven waarschuwen voor het gevaar van PFAS dat groter is dan ingeschat: PFAS penetreert het grondwater sneller dan gedacht. Het proces om dat uit het grondwater te verwijderen kost ook veel water en levert weer een eigen afvalstroom op, waardoor de waterbedrijven in een vicieuze cirkel terecht komen.

De burger is al vaker gevraagd om bewuster om te gaan met drinkwater. Zonder succes

De burger is al vaker gevraagd om bewuster om te gaan met drinkwater. Zonder succes

In het rapport eind april waarschuwde de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) voor een dreigend tekort aan drinkwater met gevolgen voor niet alleen de volksgezondheid, maar ook voor de land- en tuinbouw, recreatie, de voedingsmiddelenindustrie en de natuur. De urgentie om wat aan het dreigend tekort aan drinkwater te doen is er al jaren, maar daden blijven nog steeds uit.

Nog steeds wordt er gedocht, gespreid of de was

gedaan met water van het niveau Spa-blauw. Met heerlijk kraanwater wordt de auto geboend waar alleen zuchtend even mee wordt gestopt als droogte dat voor twee weekenden vereist. Omdat oproepen tot solidariteit als het gaat om schoon drinkwater niet werken, zullen strengere maatregelen nodig zijn. Een nationaal drinkwaterplan met bijvoorbeeld een landelijke kaart waarop de drinkwaterinfrastructuur wordt uitgewerkt, is een optie. Maak een landelijk plan voor de bouw van datacenters, investeer in het bouwen van zoetwaterbuffers en spaarbekkens, plaats meer zuiveringsinstallaties en speciale accu's die water kunnen vasthouden bij droogte. Waterbedrijven moeten voorrang krijgen op andere ruimtevragers.

De burger zelf is al vaker gevraagd om bewuster om te gaan met drinkwater. Zonder succes. Het idee van de waterbedrijven om dan maar over te gaan op verschillende tarieven voor drinkwater is een logisch gevolg. Particulieren, die in Nederland ongeveer tachtig procent van het drinkwater consumeren, betalen dan meer als ze meer dan honderd liter per dag gebruiken. Wie een zwembad wil vullen, mag best meer betalen en een tariefverhoging is dé manier om de burger bewuster te laten omgaan met het drinkwater, dat nu nog gerekend kan worden tot het beste ter wereld.

Advertentie

nrc webwinkel

Zomerse aanbiedingen

FDB MÖBLER
M1 tuinstoel

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

- › Klassiek en traditioneel Scandinavisch design
- › Gemaakt van FSC-gecertificeerd en geolied teakhout
- › Ontworpen door Thomas E. Alken

FDB MÖBLER
M20 tuinstoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

- › Weerbestendig en snel drogend
- › Robuust én stapelbaar design
- › Modern comfort voor elke buitenruimte

DROOG
Shadylace parasol

Adviesprijs fabrikant 299,-
199,-

Exclusief bij NRC

- › Boots het schaduw effect van een bladerdak na
- › Ontwerp van Chris Kabel
- › Diameter van 245 cm en maximale hoogte van 235 cm

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

- › Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
- › Meerdere verstelbare standen
- › Inclusief ademend en waterafstotend kussen

SELETTI
Buitendouche

Adviesprijs fabrikant 345,-
259,-

- › Geniet van verkoeling op warme zomerdagen
- › Gemaakt van koper en beton
- › Eenvoudig te installeren en 220 cm hoog

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/buitenleven

De film *AI*, die Steven Spielberg begin deze eeuw maakte, was een tranentrekker over een robot die een echt jongetje wilde zijn. Pinokkio, maar dan niet van hout en niet gebaseerd op tovenarij, maar op de modernste technologie. Een poging te verbeelden waartoe AI zou kunnen leiden.

Een kwarteeuw later lijkt het risico eerder dat de technologie mensen richting machines duwt, in plaats van omgekeerd. De smartphone, waarmee we versmolten lijken te zijn (en waarop ik tijdens een congres ook dit zit te tikken), bepaalt in toenemende mate hoe we de wereld zien. De algoritmes die dit wereldbeeld invullen zijn bedoeld om ons te geven wat we vragen zodat we kopen wat ze geven. Het is een extreme vorm van zelfbevestiging die kritisch denken ondermijnt en die uiteindelijk ons vermogen tot empathie zal slopen.

Mensen zonder empathisch vermogen gaan steeds meer op machines lijken. Door te doen wat die machines voorstellen, vullen wij de zakken van de paar mensen die deze machines maken en aansturen. En dat zijn mensen die democratie maar onzin vinden en menen dat de wereld er echt van zou opknappen als zij met hun machines de baas zouden zijn. Lees het maar na, in het recente Palantir-manifest, en denk aan de uitspraken van grote technologieondernemers als Peter Thiel en Elon Musk.

De AI-wedloop tussen de VS en China roept herinneringen op aan de wapenwedloop in de Koude Oorlog. Toen kwamen de VS en de Sovjet-Unie nog net op tijd voldoende bij zinnen om een catastrofe te voorkomen en via multilaterale onderhandelingen wapenbeheersing in gang te zetten. Een dergelijk besef ontbreekt totaal bij AI. Deze week hoorde ik ook weer Maga-Amerikanen op een congres in Athene roepen dat er maar één winnaar kan zijn, de VS of China, alsof we in een aflevering van *Highlander* terecht zijn gekomen.

Ondertussen dreigt AI op hol te slaan. Zelfs in Silicon Valley gaan er stemmen op die zeggen dat de technologie letterlijk onnavolgbaar en wellicht onbeheersbaar wordt. Ieder waarschuwend woord, ieder pleidooi tot vertraging uit voorzorg, wordt weggewoven uit angst voor een Chinese voorsprong. Inmiddels wordt er jaarlijks alleen al in de VS meer dan 1.000 miljard dollar in AI geïnvesteerd en de hausse op de Amerikaanse beurs is bijna geheel hierop terug te voeren.

Ernstige ziektes

De potentie van AI gaat ons voorstellingsvermogen te boven. Wel valt nu al vast te stellen dat het een geweldige impuls kan geven aan de ontwikkeling van nieuwe medicijnen en medische behandelingen. Een vroege diagnose van ernstige ziekten op celniveau kan misschien wel miljoenen levens redden, de razendsnelle ontwikkeling van nieuwe vaccins kan bij een volgende pandemie de wereld behoeden voor massagraven en onnoemelijke economische schade. De verfijnde modulatie van onvoorstelbaar veel data kan de energietransitie versnellen en duurzame energie veel efficiënter en vooral betrouwbaarder maken.

Voorbeelden te over van de ellende die kan ontstaan als kwetsbare kinderen een diepe emotionele band opbouwen met algoritmen

Als de hele wereld samenwerkt, kunnen we de risico's van AI beheersen

Als we alles op z'n beloop laten, zijn de risico's van AI niet in te schatten, schrijft *Frans Timmermans*. Laten we een fundamenteel beginsel uit verantwoordelijke politiek hanteren: het voorzorgsbeginsel.

Het kan ons ook helpen biodiversiteitsverlies en daarmee samenhangende grote gezondheidsrisico's op tijd in kaart te brengen en te bestrijden, het kan ons helpen misoogsten en voedselnoden te voorkomen. En iedereen die straks van A naar B moet, zal zich via transportmiddelen zonder menselijke bediening veel veiliger kunnen verplaatsen. In de toekomst zal zelf rijden, behalve dan op de fiets natuurlijk, echt een grote uitzondering zijn.

Ongelijkheid

De risico's en het gevaar voor mensen nemen exponentieel af en dat is bij deze toepassingen een zegen. Bij militaire toepassingen deels ook, maar die kunnen ook een vloek zijn als de drempel naar geweld wordt verlaagd, omdat militairen geen of minder risico lopen dan tegenstanders met minder autonome wapensystemen. Vanaf grote afstand op een veilige plek drones en andere onbemande systemen bedienen, is iets anders dan de vijand direct in de ogen kijken. Nog daargelaten dat er inmiddels systemen op het slagveld actief zijn die een enkel een opdracht meekrijgen, zoals ontmijning of het maken van krijgsgevangenen, en vervolgens geheel autonoom plannen maken om die opdracht te voltooien - soms met verbluffende resultaten.

Iedere industriële revolutie heeft nieuwe machines en technologieën opgeleverd die het de mens makkelijker maken en die ons op één plek vervangen zodat wij op andere plekken fijner, minder zwaar en beter betaald werk kunnen doen. Of veel minder hoeven te werken. Het is een open vraag of dat met AI per definitie ook zo zal zijn. De invloed van AI is in potentie groter en zal ook sneller zijn beslag krijgen dan eerder technologische sprongen voorwaarts. Daarmee kan AI tot zeer grote economische en sociale ongelijkheid leiden die spanningen binnen samenlevingen en tussen landen en continenten al snel op de spits kunnen drijven.

Smartphones, het internet en sociale media dreigen van de moderne mens een Narcissus te maken: constant op het schermje starend naar ons spiegelbeeld zonder te weten dat we alleen maar onszelf in eindeloos verschillende gedaanten voorgeschoteld krijgen door steeds slimmer wordende algoritmen. We worden een echokamer van gelijkvormigheid ingezogen die ons steeds ongevoeliger en op den duur wantrouwig en

angstig maakt voor iedereen die anders is.

Onze inventiviteit stompt af, onze nieuwsgierigheid gaat verloren en ons vermogen tot empathie verdwijnt geheel. Door algoritmen tot de intiemste delen van ons leven toe te laten, dreigen we intermenselijke intimiteit te verliezen. Inmiddels zijn er voorbeelden te over van de ellende die kan ontstaan als met name kwetsbare kinderen een diepe emotionele band opbouwen met algoritmen die de plaats van persoonlijke relaties hebben ingenomen.

De erosie van solidariteit en maatschappelijke samenhang is een direct gevolg van het verlies van vertrouwen in een goede toekomst. Als achteruitgangdenken domineert, valt de bereidheid tot delen ten prooi aan de wens te behouden wat je hebt. De zorgen van de ander zullen jou dan een zorg zijn. De ander wordt een bedreiging en een gevaar dat op afstand moet worden gehouden. Deze situatie wordt door de internetbubbels waarin we zitten verergerd, en zou door AI nog sterker kunnen toenemen.

Begrenzen en sturen

Maar het omgekeerde moet ook mogelijk zijn. Algoritmen zijn geen onbeheersbaar natuurverschijnsel, de multimiljardairs uit Silicon Valley geen onaanastbare goden, de AI-wapenwedloop geen onomkeerbaar proces.

Als we alles op z'n beloop laten, zijn de risico's niet in te schatten, maar dat ze groot zijn, staat wel vast. Daarom moet een fundamenteel beginsel uit verantwoordelijke politiek hier leidend zijn: het voorzorgsbeginsel. Liefst op mondiaal niveau begrenzen, sturen en een proces van 'wapenbeheersing'

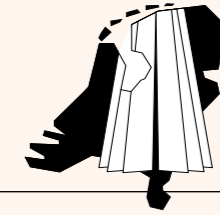
in gang zetten met vertrouwenwekkende maatregelen, zoals tijdens de Koude Oorlog, maar nu met het doel de voordelen van AI met de hele wereld te delen, en de nadelen ook met de hele wereld gezamenlijk onder controle te krijgen.

Veel van de voor de ontwikkeling van AI noodzakelijke grondstoffen en energiebronnen bevinden zich buiten de VS en China. Een puur transactionele benadering, zoals nu zowel de VS als China hanteren, schiet tekort in een wereld die niet meer bipolair zal worden. Het kan een rommelige opleveren, maar ook de herleving van een op multilaterale benaderingen gebaseerde wereldorde. Daaraan werken is zeker de moeite waard, als we tenminste nog enige empathie met toekomstige generaties weten op te brengen.

Frans Timmermans is oud-euro-commissaris en oud-fractievoorzitter van GroenLinks-PvdA (nu PRO).

COLUMN DE RECHTSSTAAT

De vechthouding van het kabinet-Schoof

Heeft het kreukelkabinet-Schoof wel ooit bestaan? De verleiding is groot om de negentien regeermaanden van PVV, BBB, VVD en NSC te verdringen. Uniek om z'n politiek gewichtloze marionet-premier, platte populisme, kleurrijke en incompetent ministers en de vele aanvaringen. De opluchting na deze gênante vertoning leidde tot een slecht doordacht regeerakkoord en een ontbrekende parlementaire meerderheid. Wat zich nu uitbetaalt in onzekerheid, improviseren en kortademigheid.

Na iedere ramp is een post mortem welkom. In de eind april verschenen bundel *Het experiment-Schoof* hanteren vele deskundigen het scalpel. Waarbij de vraag zich opdringt: gaf 'Schoof' een blik op de toekomst of was dit incidentele blikshade? En is er sprake van een 'staatsrechtelijk strafblad' en kun je dat ook zo noemen?

In één hoofdstuk bogen negen (!) auteurs zich over de ontvangst van rechterlijke uitspraken en wetgevingsadviezen door het kabinet-Schoof. Door haar precisie is die analyse even afgewogen als doelig. De vaststelling luidt dat Schoof en de zijnen een ambitieuze herstelagenda voor vertrouwen in politiek en bestuur presenteerden, maar in de praktijk juist op kritisch advies en corrigerende uitspraken reageerden met „negeren, ageren en traineren“.

Zo trok het kabinet zich bij twee wetsvoorstellen niets aan van de zeldzame C en D-adviezen van de Raad van State: niet doen of alleen indienen na ingrijpende aanpassingen. Het negeerde zo grondrechten en rechtsbescherming en nam grote juridische risico's. Macht ging hier zonder aarzeling boven recht.

In een aantal gevallen vielen ministers onwettelijke rechterlijke uitspraken fel aan (de „zwarte dag voor Nederland“ van Marjolein Faber), waarmee het gezag van de rechtspraak werd aangetast. Rechterlijke toestemming voor het verplicht publiceren van emissiegegevens op bedrijfsadres vond het kabinet bijvoorbeeld duidelijk onverteerbaar. Nogal een contrast met de staatsrechtelijk neutrale en dus gepaste reactie die een kabinet zou moeten geven bij tegenvallende uitspraken, namelijk die 'te zullen bestuderen'.

In een rechtsstaat houdt de macht zich aan het recht, vrijwillig en liefst zonder te miepen. Dit kabinet bleek juist zelfgenoegzaam en keerde zich bot van de rechter af. Luisterde het wel, dan gebeurde dat schoorvoetend. Ministers die door de Raad van State werden bekritiseerd, hielden hun poot stijf. Bruuskieren, tegenspreken en politiseren dus.

De auteurs van het hoofdstuk concluderen met gevoel voor understatement dat het kabinet-Schoof „in hoge mate afbreuk aan de eigen staatsrechtelijke agenda“ deed. Zegt u dat. Maar vooral ook aan de trias politica zelf, denk ik. De regering-Schoof nam een vechthouding aan tegenover andere constitutionele spelers, met wie ze geacht werd in evenwicht te blijven en terughoudend te communiceren. Aan die gezegeten 'constitutionele befeeldheid' ontbrak het.

Een les van regeren met radicaal-rechts is dan ook dat de rechtsstaat hoe dan ook schade oploopt. Uiterst rechts heeft er geen kennis, geen belangstelling en geen gevoel voor. Alle bezwerende, vooraf opgestelde 'rechtsstaatsverklaringen' ten spijt. De ambities om de rechtsstaat juist te versterken, bleken NSC-confetti.

Hoogleraar Kutsal Yesilkagit is in zijn analyse van de relatie tussen Schoof en de ambtelijke top min-

ILLUSTRATE: HAO

stens even scherp. Ook daar opende zich een unieke kloof tussen een van oudsher loyale ambtenarij en een kabinet dat expertise opzijschoof, procedures omzeilde en incidenteel de „rechtsstatelijke ondergrens doelbewust opzocht“. Op een aantal departementen leidde dat tot confrontaties over loyaliteit en neutraliteit versus staatsrechtelijkheid.

Traineren bleek volgens Yesilkagit een „structurele bestuurspraktijk“ op departementen waar in ministers „het blokkeren van onwettig beleid als resultaat“ presenteerden. Dat gebeurde door stukken niet te tekenen, te herschrijven, of door adviezen te negeren of te marginaliseren. Het leidde tot brandbrieven, lekken aan de pers, het vertrek van ten minste één topambtenaar en zelfs ambtelijke demonstraties op de departementale stoep. Yesilkagit vat het samen als een „erosie van sociale veiligheid en aantasting van ambtelijk vakmanschap“. Hij noemt de episode Schoof een „stresstest“, waarin de traditionele opvatting van ambtelijke neutraliteit is gaan schuiven.

Het kabinet-Jetten moet zich juist wel bewust zijn van de constitutionele omgangsvormen

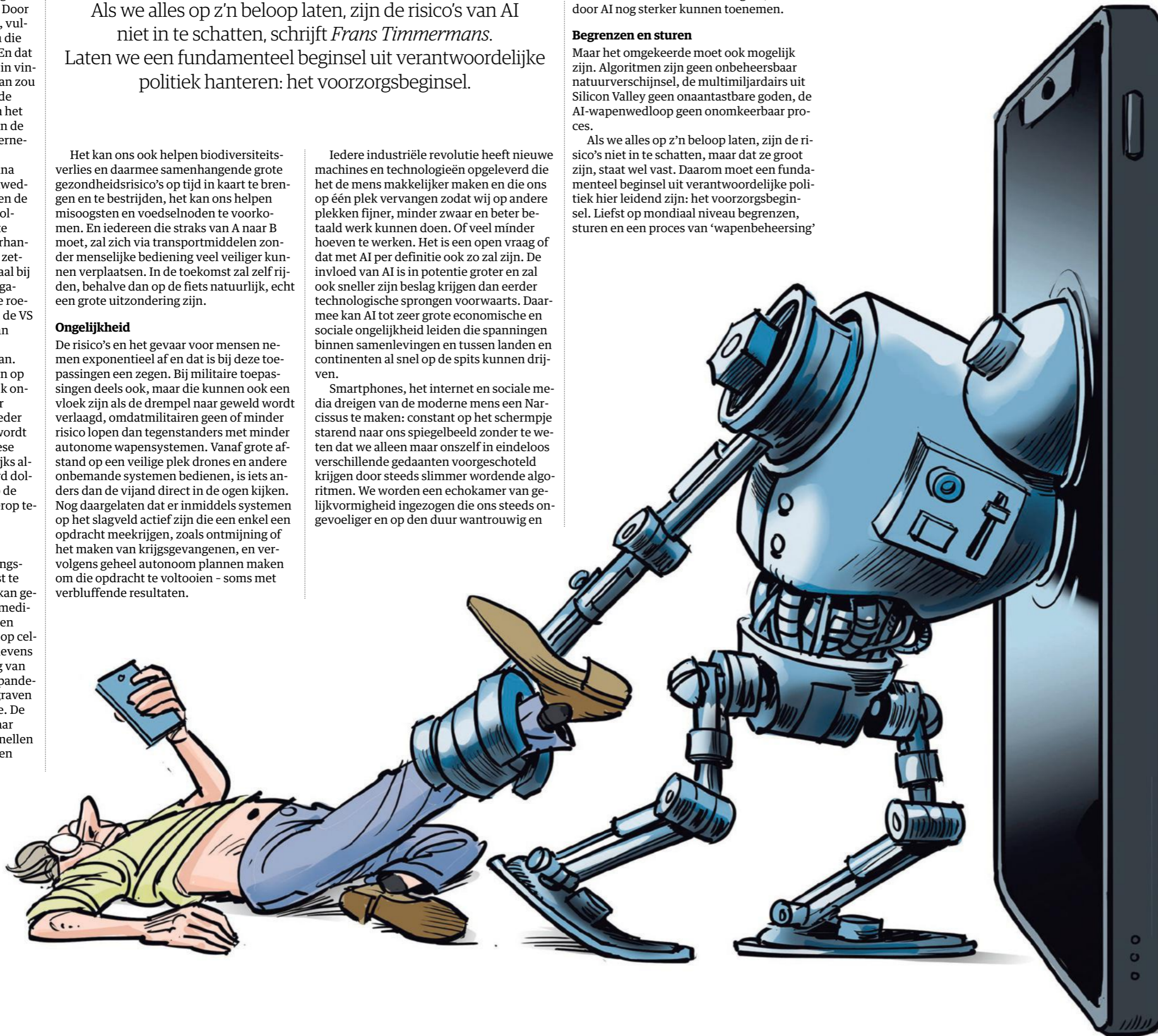
De tegenspraakcultuur in de rechtsstaat bleek kwetsbaar, omdat het „rechtsstatelijk leiderschap aan de politieke top“ zwak was. De correctie moest keer op keer van de ambtenaren zelf komen. Terwijl juist het bewaken van de institutionele grenzen van de rechtsstaat voor bewindspersonen een automatisme zou moeten zijn. Ambtelijk advies gedijt in een tegenspraakcultuur - vooral populistische bewindspersonen of met beperkte ervaring bleken daarvan afkerig. De schade aan de bestuurlijke verhoudingen is daarmee reëel. „Zorg dat bewindspersonen de institutionele grenzen van de rechtsstaat respecteren“, adviseert Yesilkagit onder meer. Dat is, als ik zo vrij mag zijn, makkelijker gezegd dan gedaan. Want wie houdt ze tegen?

Op langere termijn zou er dus weleens meer dan blikshade kunnen zijn. Ook omdat het past bij de vergroving van het publieke en politieke debat. De drempel voor volgende kabinetten om zich grof uit te laten tegen rechters en de Raad van State maar te laten stikken, is blijvend lager geworden. Daar kan een verkillend effect van uitgaan. Adviseurs en rechters voelen aan dat ze politiek in de wind komen en calculeren dat mogelijk van tevoren in. Dan maar een tandje minder kritiek, liever geen dwangsom of een al te duidelijk rechterlijk bevel geven?

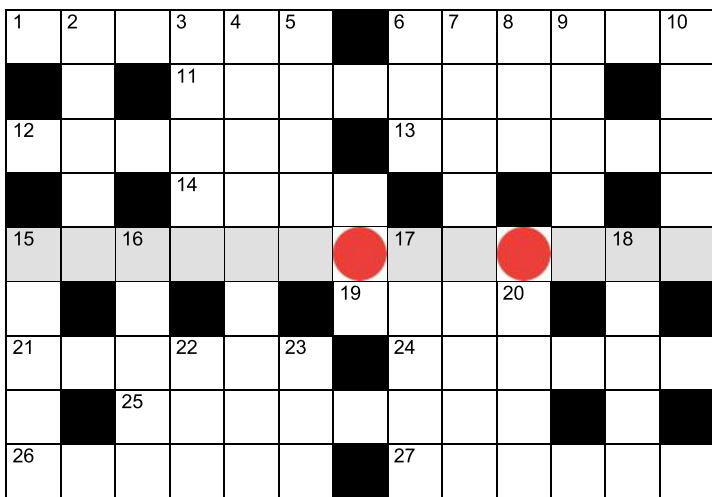
Wie beschermt een rechtsstaatklimaat waarin tegenspraak hoort te gedijen, ook als er op 'constitutionele befeeldheid' niet meer gerekend kan worden? Het kabinet-Jetten heeft hier iets te repareren. Door zich juist wel bewust te zijn van de constitutionele omgangsvormen. Door zich nooit te laten verleiden rechterlijke oordelen, adviezen van de Raad van State en de eigen ambtelijke top langs de eigen politieke meetlat te leggen.

Folkert Jensma is jurist en journalist. Hij schrijft tweewekelijks over de rechtsstaat.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Weggeefschaatser 6. Optimaal ongewoon 11. Drankje (3+5) 12. Zangvogels 13. Knoopmateriaal voor arme mensen 14. Van 2015 tot 2025 president van Polen 19. Daar kwam men gisteren aan 21. Het OM over de vloer 24. Neerwaarts 25. Faien-ce, plateel, majolica 26. Surinaamse dansmuziek 27. Voornaam geslacht?

Verticaal: 2. __ Lauper, zong 'Time after Time' 3. Proefstuk 4. 'Van __ maakt eenmalige tv-comeback op SBS6' 5. Zoete brokken 6. Carly __ Jepsen, zong 'Call Me Maybe' 7. Theo Janssen, Emile Ratel-band, Hendrik Lorentz 8. First __ Kit, zongen 'My Silver Lining' 9. Opvolger en zoon van Indira 10. Proefstukken 15. Gemeente in Utrecht 16. Pieter om te lachen 17. Past voor diender of mus 18. Familie van de giraffe 20. Zo'n minuut telt 22. Peter __ Den Haag-watcher 23. De leer van Lao Zi

Oplossing puzzel 29 mei. Horizontaal: 1. KENIA 5. DEPAY 8. DIANE 9. SPA 11. CLAUS 13. ALBIET 16. OAK 20. LAA 21. GALILEO 23. AYOUN 24. EDO 25. BOM 26. EXLOO 27. TAFEL 28. SIMON Verticaal: 1. KUS 2. NAALDLOOF 3. ADMIRABEL 4. PARTIJGELD 5. DECORLOOS 6. PLAKALBUM 7. YES 10. PAN 12. LAAI 14. BEAU 15. EW 17. OPART 18. SADO 19. DEO 22. OMAN In het midden: ONDERWIJSRAAD

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
MARCEL

Het WK

De Oranjebus, een 46-jaar oude dubbeldekker, staat startklaar ergens in het zuiden van de Verenigde Staten. Een maand geleden zei Henk van Beek van de organisatie (*midlife*, bril-baard, oranje trainingspak) tegen het *RTL Nieuws* op de vraag: 'Wordt het weer van links naar rechts, denkt u?': „Ik vermoed van wel, ik denk dat heel Amerika dat ook wel wil zien."

Sinds dat korte item heb ik geen zin meer in het Wereldkampioenschap voetbal in Noord-Amerika, Canada en Mexico. Het is de totale afkeer van onze wansmaak, en vooral de export daarvan.

Ik was korte tijd fan van Arne Slot, eindelijk een voetbaltrainer die normaal bleef, totdat hij vorig jaar bij de huldiging van Liverpool 'van links naar rechts' in het Verenigd Koninkrijk introduceerde. En dan vanaf een balkon naar beneden kijken hoe je de authentieke voetbalsfeer hebt vermoord en doen alsof het resultaat indrukwekkend is.

In Parijs braken ze dit weekend de eigen stad af nadat Paris Saint-Germain voor de tweede keer op rij de Champions League won, geen goed woord voor over, maar van ons Oranjelegioen word ik ook al jaren niet blij.

Mensen die hun veel te dure voetbalbeleving in Noord-Amerika 'de kers op de taart' van hun leven noemen trekken alle levenslust weg. Ze wrijven ons hun gemeenschappelijke hobby, trots zijn op Nederland, net iets te nadrukkelijk in het gezicht. Beperkten ze zich net als vroeger maar tot een miniatuurtrein op zolder, maar nu moeten we het allemaal zien.

Gelukkig krijgen ze nu met Ronald

Koeman een spiegel voorgehouden. Hij laat zijn elftal net zo fantasie- en futloos voetballen als de ingebakken zekerheden van hun levens. Het deint van links naar rechts, maar echt dreigend wordt het nooit. En dan roepen ze om de zoveel tijd ook nog 'aanvallen', iets wat Oranje helemaal niet kan omdat er amper spitsen mee zijn. Terwijl we op links en rechts steeds intoleranter worden, alle ordebewakers zijn inmiddels overspannen, staat een deel van de grote, grijze middenmoot op om net te doen alsof het hier nog gewoon eind jaren tachtig is, een periode waarin de saamhorigheid nog niet kunstmatig hoefde te worden gecreëerd omdat het enthousiasme spontaan was.

Voor het eerst sinds lange tijd valt de talentloosheid samen met het verzadigde legioen

Het is voor het eerst sinds lange tijd dat de talentloosheid van een elftal samenvalt met het verzadigde legioen. Dit gezelschap heeft niets te zoeken op een normaal WK, maar natuurlijk wel op een toernooi waar bijna alle landen aan mee mogen doen. Het WK is de Nijmeegse Vierdaagse geworden. Over tien jaar zal niemand zich onze deelname herinneren, behalve dan de mensen die erbij waren. „Kijk daar sjokt Henk achter de bus aan door Houston, helemaal oranje."

En dat de rest dat ook ziet als een hoogtepunt van een leven.

Marcel van Roosmalen schrijft elke maandag en donderdag een column.

WIE BETAALT DE VEERMAN?

Ik ben bij mijn oude moeder in het verzorgingshuis. Ze is in een vrolijke bui en instrueert me wie 'later' wat moet krijgen. De schilderijen, sieraden, wat porselein - alles wordt toebedeeld aan een van de kinderen of kleinkinderen. Ondertussen zoek ik op YouTube naar een tv-serie van vroeger. Het wordt *Wie betaalt de veerman?* een serie uit de jaren zeventig. We kijken samen de eerste aflevering. Ze herinnert zich veel en geniet ervan. Na afloop is ze lief en royaal: de serie is zo mooi, die mag ik later hebben.

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Hans de Bruijn

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

7		8	5					1
1						8		
					6			
		5						
							4	5
6			2					
				7				1
9	5		8			6		
			4	2				9

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van vrijdag.

7	5	6	4	1	8	3	2	9
4	8	9	7	2	3	6	1	5
1	3	2	5	6	9	4	7	8
9	1	4	6	3	2	5	8	7
3	2	7	1	8	5	9	4	6
5	6	8	9	4	7	1	3	2
8	4	5	3	7	6	2	9	1
6	7	1	2	9	4	8	5	3
2	9	3	8	5	1	7	6	4

Achterpagina.

Een voorstelling over liefde terwijl de bommen vallen

INTERVIEW CHOREOGRAAF
ALI CHAHROUR

PAGINA C4-5

FOTO CHRISTOPHE RAYNAUD DELAGE

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

Catalan atlas, een middeleeuwse wereldkaart uit 1375. Cresques Abraham (digitale reproductie).

Brugge als hub in globaliserende middeleeuwen

EXPOSITIE Een indrukwekkende expositie in BRUSK Brugge presenteert een nieuw beeld van de stad als knooppunt in een mondiaal middeleeuws netwerk van handel, kennis en cultuur.

Bram de Klerck

BRUGGE

Midden 12de eeuw gaf koning Rogier II van Sicilië opdracht tot het maken van een wereldkaart. In lijn met het internationale karakter van zijn hof, werden de 70 kaarten van de atlas getekend en van commentaar in het Arabisch voorzien door de islamitische cartograaf Muhammad al-Idrisi. Hij verdeelde de toen bekende wereld, bestaande uit Europa, Azië en Noord-Afrika, in zeven „klimaatzones“. Een daarvan, van het huidige Turkije tot in Frankrijk, omvat een gebied dat al-Idrisi Vlaanderen noemt, dat „uiterst vruchtbaar [is], bedekt met dorpen en akkers, en zijn rijkdom te danken [heeft] aan zijn steden“.

Het wereldbeeld dat spreekt uit de zogenaamde *Kitab Rujar* (boek van Rogier, getoond in een zeldzame 16de-eeuwse kopie, nu in Ox-

ford) is exemplarisch voor de expositie *Breedbeeld. Verweven werelden van Brugge, 900-1550*. Aan de hand van zo'n 250 kunstobjecten, manuscripten en gebruiksvoorwerpen geeft die een prachtig beeld van de positie van Vlaanderen en Brugge in mondiale netwerken op het gebied van handel, diplomatie, wetenschap en cultuur van de middeleeuwen. Daarmee voegt de tentoonstelling een nieuwe dimensie toe aan de geschiedschrijving van de stad. Terwijl die zich traditioneel richt op de wonderbaarlijkheid van Brugge als op zichzelf staand centrum in het laatmiddeleeuwse hertogdom Bourgondië, is er nu juist aandacht voor haar verwevenheid met verre gebieden en culturen. Die beslaat ook de veel langere periode van minstens zeven eeuwen voorafgaand aan de economische neergang van de stad rond 1550 - als gevolg van de verandering van het Zwin, de waterweg naar de Noordzee.

Handelscontacten reikten in die tijd tot ver overzee. Relaties in de Mediterrane wereld, destijds het scharnierpunt van de bekende wereld, maar ook contacten met het Midden-Oosten en verder, tot in China aan toe, brachten welvaart, kennis en vooruitgang. De meest uiteenlopende voorwerpen, uit de collectie van Musea Brugge (koe-

Sultan Mehmet II (1432-1481), de veroveraar van Constantinopel, portret door Gentile Bellini. THE NATIONAL GALLERY, LONDON

nationale musea en bibliotheken, illustreren die connecties. Zo heeft de gestileerde vogelkop op een Germaanse koperen haarnaald (6de eeuw), teruggevonden nabij Brugge, als oog een rode granaatsteen afkomstig uit India of Sri-Lanka. Verre reizen brachten bijzondere voorwerpen naar Vlaanderen. Soms veranderden die daarmee ook van functie, zoals

een kostbaar kistje van doorzichtig rotskristal uit het 10de-eeuwse Egypte dat omstreeks 1200 in Noord-Frankrijk werd gevat in zilver filigraan en edelstenen, en in gebruik genomen als houder voor christelijke relikwieën. Een zelden getoond 12de-eeuws handschrift (Vaticaanse Bibliotheek) staat in verband met religieuze en militaire reisdoelen in het

BRUSK Nieuwe kunsthall in Brugge

Op 8 mei 2026 opende de nieuwe kunsthall BRUSK in Brugge met de exposities *Latent City* (t/m 8/11) met AI-ge-dreven videokunst van de Turks-Amerikaanse kunstenaar Refik Anadol, en *Breedbeeld* (t/m 6/9). BRUSK vormt het middelpunt van een nog te realiseren groen museumpark waarvan ook het eerbiedwaardige Groeningemuseum en het erfgoed-onderzoekscentrum BRON deel uitmaken. De kunsthall, ontworpen door Robbrecht & Daem en Olivier Salens architecten, biedt op de vrij toegankelijke begane grond ruimte aan een museumshop en restaurant, en daarboven twee 13,5 meter ho-

ge expositiezalen. De trappenhall (*Scala grande*) is door de Franse kunstenaar Laure Prouvost voorzien van de 350 vierkante meter omvattende wandschildering *The Whispering Walls Rêve*, met onder meer verwijzingen naar laatmiddeleeuwse topstukken uit de Brugse musea en iconische gebouwen in de stad, maar ook met portretten van voorvechters voor vrouwenrechten en, in de oude traditie van stichterportretten, van de Brugse bestuurders verantwoordelijk voor de realisatie van de nieuwbouw.

Midden-Oosten. Het boek bevat een pagina met een portret van de Byzantijnse keizer Alexios I Komnenos, staande tegen een gouden achtergrond. De Vlaamse graaf Robrecht I ontmoette de keizer rond 1080 in Constantinopel tijdens een reis naar Jeruzalem. Robrecht zou Alexios later met een troepenmacht van honderden ridders ondersteunen in de verdedi-

ging van de grenzen van diens rijk. Misschien heeft een merkwaardig stenen beeld uit ca. 1300 ook een relatie met zulke militaire campagnes. De ruim een meter hoge sculptuur kreeg later de romantische titel *Terugkeer van de kruistocht*, en toont een bebaarde ijzervreter met helm en zwaard; het kruisteken op de borst. Hij wordt stijfjes omhelsd door een

kuis geklede vrouw. Dat reizen naar het Heilig Land ook in de geest konden worden gemaakt, bewijst een schilderij (nu in Turijn) waarop de Brugse schilder Hans Memling omstreeks 1470 de *Passie van Christus* in beeld bracht door afzonderlijke scènes van de lijdensweg te verdelen over de gebouwen van een stad. Bij voorstellingen als deze konden thuisblijvende gelovigen zich voorstellen er in Jeruzalem persoonlijk bij te zijn.

Niet Brugge maar Gent

De veelheid aan voorwerpen in vitrines en op losse wandjes in de enorme expositieruimte wekt op het eerste gezicht een onoverzichtelijke indruk. Maar met behulp van tentachtige constructies, tekstborden, filmpjes en, voor wie ervan houdt, een audiotour, ontstaat toch structuur. De expositie verduidelijkt dat globalisering niet alleen iets is van deze tijd, maar ook in de middeleeuwen al bestond. Op de nadruk op Brugge valt wel wat af te dingen, want lang niet alle onderwerpen en objecten in de expositie hebben een directe relatie met die stad. En, trouwens, reeds Muhammad al-Idrisi noemde in zijn atlas voor koning Rogier niet Brugge maar Gent als de belangrijkste Vlaamse stad. De vijftig kilometer tussen de twee steden is misschien verwaarloosbaar vanuit het Siciliaanse perspectief. Brugge was een mondiale hub van de middeleeuwen, maar niet de enige.

Recensie Expositie

Breedbeeld. Verweven werelden van Brugge, 900-1550. T/m 6/9, BRUSK, Brugge. Inl.: bruskkbrugge.be ●●●●○

Chef-dirigent Shani neemt afscheid zonder een vaarwel

Lahav Shani stond dit weekend voor het laatst als chef-dirigent voor 'zijn' Rotterdams Philharmonisch.

Joost Galema

Negen jaar geleden legde de dan 28-jarige Israëlische pianist en dirigent Lahav Shani me in een interview voor *Elsevier* uit wat hem fascineerde in het Rotterdams Philharmonisch Orkest, waarvan hij een seizoen later chef zou worden. „Evenals ik hunker naar deze musici naar onbetreden paden: ze houden ervan wanneer ik bij concerten onverwachte afslagen neem.“

Shani vergeleek de verhouding tussen dirigent en orkest met twee acteurs die tweehonderd dagen lang dezelfde Shakespeare-dialoog moeten vertolken. „Het zou een nachtmerrie zijn steeds hetzelfde te doen. Dus neemt op een avond de ene speler niet de gebruikelijke twee seconden stilte, maar begint in zijn hoofd tot vijf te tellen. De zintuigen van de ander spannen zich. De uitgestrepte toekomst wordt plotseling een onvoorspelbaar heden. Rotterdams belichaamt deze spelwijze waarvan ik altijd droomde.“

Wat toen een stip aan de horizon was, is nu verleden. Na acht seizoenen nam Shani dit weekend afscheid als chef-dirigent met een concert gekleurd door weemoed (Mozart), een nieuw pad (Zedginidze) en spelplezier (Wagner): verleden, toekomst en heden verbonden door de eeuwige zinzouker Gustav Mahler. In België ontstond recent nog commotie over de komst van Shani, omdat hij niet voldoende afstand zou nemen van het Israëlische geweld in Gaza. Die kwestie speelt in Rotterdam niet, het orkest benoemde Shani vrijdags ter plekke tot erdirigent om de liefde te bestendigen. Met „Wees niet bang,

mijn liefste, mijn hart zal altijd van jou zijn“, bezong sopraan Chen Reiss gevoelvol Shani's weemoed in Mozarts afscheidsaria *Ch'io mi scordi di te*. Het stuk gaf de dirigent de kans om zijn genegenheid tegelijkertijd op de vleugel tot uitdrukking te brengen, een dubbelrol waarin Rotterdam hem zo goed leerde kennen. Shani zette ook een wereldpremière op de lessenaars: het verrassend rijpe *Symphonic Poem* van de nog maar 16-jarige Georgische componist Tsotne Zedginidze. Titel en muziek doen een onderliggend verhaal vermoeden, maar Zedginidze verklaarde in het interview bij de *NTR ZaterdagMatinee* dat hij zich niet heeft laten inspireren door literatuur of beeldende kunst, zoals traditioneel bij symfonische gedichten het geval is. Wat bleef hangen was de indruk van een duistere vertelling: de onheilspellende strijkers en het geweld van het koper, waaraan de houtblazers proberen te ontsnappen. Als tegenwicht van deze donkere strijstraalden daarna licht en spelplezier in Johan Wagenaars *Ouverture Cyrano de Bergerac*.

Na de pauze bracht Shani in de *Vierde symfonie* van Mahler, alle individuele stemmen van het orkest helder tot klinken. Prachtig liet hij het openingsdeel zweven tussen droom en nachtmerrie. In het tweede deel gaf hij alle ruimte aan Mahlers duivelse ironie, om daarna in het avdigioederheid te vinden en tenslotte de poort te openen naar 'Das Himmlische Leben'. „Bij onze muziek vergeleken zal alles op aarde verbleken“, zong sopraan Reiss. Dat gevoel bleef na afloop hangen.

Recensie Klassiek

Chen Reiss (sopraan) & Rotterdams Philharmonisch Orkest o.l.v. Lahav Shani. Gehoord: 29/5 De Doelen, Rotterdam. Terugluisteren op bij de NTR ZaterdagMatinee op Npokrassiek.nl. ●●●●○

Lahav Shani met het Rotterdams Philharmonisch. FOTO GUIDO PIJPER

INTERVIEW **ALI CHAHROUR** CHOREOGRAAF

‘Theater maken is mijn vorm van verzet en protest tegen het geweld en het onrecht’

In de schaduw van het geweld van Israël voltrekt zich de agressie van Libanezen tegen arbeidsmigranten. zegt de Libanese theatermaker Ali Chahrou. In zijn voorstelling *When I Saw the Sea* vertellen drie vrouwen over hun leven in het kafala-systeem, een vorm van moderne slavernij.

Door **Francine van der Wiel**

Nee, zegt Ali Chahrou lachend, de trilogie waarvan *When I Saw the Sea* het sluitstuk is, gaat niet zozeer over vrouwen. „Als vrouwen het thema zijn, zou ik daar mijn leven lang mee bezig blijven”, grinnikt de Libanese theatermaker. „Ik ben nu eenmaal opgegroeid omringd door sterke vrouwen.”

Toch stonden ook in deel twee van het drieluik ‘Amour’, *Told by My Mother* (vorig jaar eveneens op het Holland Festival), de verhalen over de veerkracht van vrouwen centraal, van Libanese moeders die moeten verdragen hun geliefde zonen te zien vertrekken naar de oorlog, om soms nooit meer, of voor altijd veranderd, terug te keren. „Het overkoepelende thema van de trilogie is liefde – de kracht en kwetsbaarheid van liefde.”

De nieuwe voorstelling werd gecreëerd terwijl de Israëlische bommen op Libanon neerdaalden. Chahrou werkt opnieuw met vrouwen zonder theaterervaring, „omdat zij hun verhalen in hun lichaam meedragen”. De drie vrouwen hebben aan den lijve ondervonden wat het Arabische *kafala*-systeem inhoudt: een vorm van moderne slavernij waarbij arbeidsmigranten, meestal vrouwelijke huishoudelijke hulpen, volledig afhankelijk worden gemaakt van hun werkgever (*kafil*). Ze hebben geen vrije dagen en vriendschappen of liefdesrelaties zijn verboden, telefoon en paspoort moeten worden ingeleverd en of en hoeveel te betaald krijgen is onduidelijk – het systeem valt buiten iedere vorm van overheidscontrole. Zo verliezen de vrouwen, ooit naar Libanon gekomen om hun families thuis te kunnen ondersteunen, vaak ieder contact met hun geliefden.

„Jaren geleden al kreeg ik het idee voor deze voorstelling”, vertelt Chahrou via een beeldverbinding. „We hoorden geschreeuw bij onze bureaus. Hun hulp was flauwegeval. In plaats van een ambulance te bellen, namen ze contact op met het bureau waar ze de vrouw hadden ‘ingekocht’. Het advies: sla haar en gooi haar op straat, ze

komt vanzelf terug. Een theatercarrière had ik toen nog niet, maar ik nam me voor dit verhaal ooit te vertellen.”

Continu drones in de lucht

De verbinding vanuit Beiroet is tijdens het gesprek verrassend stabiel; zelfs het zoemen van een drone is hoorbaar. „Die hangen hier 24/7 in de lucht.” Chahrou woont en werkt in de Libanese hoofdstad. Hij heeft er zijn theateropleiding gevolgd aan de universiteit en toen hij eenmaal ontdekte dat tekst niet zijn grote liefde was, volgde hij zo veel mogelijk dansworkshops van verschillende choreografen. „Een officiële dansopleiding bestaat niet in Libanon.”

Sinds 2014 combineert hij muziek, dans en tekst in een hybride vorm van verteltheater die is opgepikt door Europese festivals. Wonder boven wonder slaagt hij er nog steeds in naar steden te reizen met zijn spelers, ondanks bureaucratische rompslomp en de dreiging van bommen rond het vliegveld. Toch blijft hij in Beiroet. „Theater maken is mijn vorm van verzet en protest tegen het geweld en het onrecht.”

Het is niet normaal wat wij moeten doormaken, er is altijd iemand verantwoordelijk

Sinds zijn geboorte in 1989 heeft hij alle crises meegemaakt die over zijn land zijn uitgestort: de oorlogen van 2006, 2024 en 2026, de verwoestende explosie in de haven van Beiroet, covid. „En dan hebben we het nog niet over de economische malaise. Maar ik weiger eraan te wennen. Het is niet normaal wat wij moeten doormaken, er is altijd iemand verantwoordelijk.”

Die verantwoordelijke(n) noemt hij in het gesprek nauwelijks bij naam. Niet nodig, en bovendien staan de zeer persoonlijke geschiedenissen die aan de basis liggen van *When I Saw the Sea* voor méér dan specifiek Libanese verhalen, zegt hij. „Deze kleine verhalen leiden naar het grotere verhaal; in we-

zen gaan ze over de systematiek van oorlog en slavernij. En over een vrouw die haar hele leven naar haar kind zoekt. Dat is niet gebonden aan geografie, dergelijke verhalen zie je overal ter wereld terug. Iedereen herkent wel iets.”

Rania, een van de vrouwen in de voorstelling, is bijvoorbeeld de dochter van een Ethiopische vrouw die werd verkracht door haar Libanese werkgever. Het kind werd achtergelaten in een weeshuis. Ingetogen, verdrietig, maar met begrip en zonder verwijt speculeert Rania over het lot van haar moeder: welke van de vele rampen in Libanon, welke uitbuiting en mishandeling heeft ze moeten doorstaan? De opsomming van mogelijkheden is indrukwekkend en gruwelijk. „In haar verhaal zijn die van honderden anderen verwerkt, alle misdaden tegen migranten.”

Vrouwen achtergelaten als afval

Toen de bommen in 2024 (weer) begonnen te vallen, werden veel van Rania’s lotgenoten pardoos op straat gezet door rijke werkgevers die zelf naar Europa of Dubai vluchtten. Zonder paspoort, telefoon of geld moesten ze maar zien te overleven. De Ethiopische Tenei vertelt in een aangrijpend relaas hoe ze de stemmen hoorde van buitenlandse meisjes die onder het puin stierven en die, ongeregistreerd en anoniem, gedoemd waren in een naamloos graf te verdwijnen. Met hulp van ngo’s zocht Chahrou contact met de vele achtergelaten vrouwen die veiligheid zochten bij de zee. „Ze werden achtergelaten als afval. Sommigen werden zelfs in huis opgesloten. Een vrouw die ik bij het strand ontmoette, een Sierra Leone, viel me op door haar vrolijkheid, haar glimlach. Ze zei: toen ik hier kwam, was dat de eerste keer dat ik de zee zag sinds mijn aankomst in Libanon.”

In de schaduw van het geweld van Israël, zegt Chahrou, voltrekt zich zo de agressie van Libanezen tegen arbeidsmigranten. „Niet te vergelijken met het genocidale geweld, maar wel pijnlijk en weezinwekkend. Als je nagaat dat veel Libanezen zelf als arbeidsmigranten naar het buitenland gaan om hun families een beter bestaan te geven – mijn ei-

Scène uit *When I Saw the Sea*. FOTO CHRISTOPHE RAYNAUD DE LAGETheatermaker **Ali Chahrou**. FOTO LEA SKAYEMScène uit *When I Saw the Sea*. FOTO CHRISTOPHE RAYNAUD DE LAGE

gen broer en zus werken ook in Europa – is het choquerend om te zien hoe slecht degenen die zelf ineens ervaren wat overleven inhoudt, anderen behandelen die dat al hun hele leven moeten doen. Omdat zij de Ander zijn. Mensen voelen zich kennelijk gerechtigd die Ander uit te buiten, te misbruiken en vervolgens aan hun lot over te laten. Het is een cirkel van geweld en onderdrukking, zonder einde.”

De vuile was buiten hangen

Zijn kritiek stuit in Libanon op de nodige weerstand. Met zijn voorstelling laat hij het Westen Libanon van een lelijke kant zien, vindt men, hij hangt de vuile was buiten. „Ik zeg: mevrouw, als u vuile was hebt, was het dan?”

Hij kiest welbewust voor de confrontatie. Er is daarom op het toneel geen afleiding of opsmuk van decor en rekvisieten. De zinnen die de vrouwen uitspreken zijn soms even pijnlijk als poëtisch: „Kom naar mij terug, moeder, mijn verbannen drager van deze last. Deze verbanning is niet voor jou”, zingt Tenei Zana, de derde vrouw, toe. Muziek en zang versterken de emotionele lading op de momenten waar woorden tekortschieten, in dans wordt het diepe verlangen naar vrijheid, het thuisland en de geliefden verbeeld.

Zo balanceert de voorstelling tussen politiek statement en artistieke expressie. Voor Chahrou is er geen scherpe grens. „Ik kan het niet scheiden. Het zijn persoonlijke verhalen van mensen die enorm getroffen worden door de omstandigheden. Mijn werk is in die zin politiek, dat ik tijd en ruimte wil creëren voor hun ongehoorde verhalen. Ik zie het podium als centrum van rechtvaardigheid. Tegelijkertijd wil ik op artistiek gebied geen compromissen sluiten. In het geval van *When I Saw the Sea* vond ik het nodig om heel direct te zijn, alles in *your face*, niet per se moof of intrigerend.”

Ontworsteld aan hun slavernij

Chahrou hecht eraan één ding te benadrukken: „De vrouwen in deze voorstelling hebben zich ontworsteld aan hun slavernij. Ze zijn een eigen leven begonnen, hoe moeilijk ook. Zij zijn heel activistisch, hebben hulpcentra voor hun lotgenoten opgericht. Daar hoor je in de media weinig over – ook weer omdat men bang is de aandacht te vestigen op deze schandvlek. Maar dit zijn geen slachtoffers meer. Ik zie hen als helden in onze maatschappij.”

Het verhaal van Tenei zou inderdaad een heldendicht uit de Griekse mythologie kunnen zijn. Met een slimme list slaagt zij erin de zoon te ontmoeten van wie zij jarenlang werd gescheiden. Inmiddels hebben zij een relatie opgebouwd. In de voorstelling wordt de triomf met een feestelijke dans gevierd.

„In Libanon viert het publiek hun bezoek aan het theater in deze zware omstandigheden ook als een kleine overwinning, hoe zwaar en confronterend het onderwerp ook is. Deze hele voorstelling is het resultaat van een reeks kleine overwinningen.”

When I Saw the Sea van Ali Chahrou. Theater Bellevue, 10-14/6. Info: hollandfestival.nl

‘Sexodus’ laat je verlangen naar een wereld zonder sekse

SEXODUS Hoe ontworstel je je aan een schoonheidsideaal? Met het popster-charisma zoekt theatermaker Naomi Velissariou naar een uitweg.

Shira Keller
ROTTERDAM

Het afgelopen jaar heeft actrice Naomi Velissariou doorgebracht in het besef zich ‘op de drempel van de middelbare leeftijd’ te begeven, vertelt ze in het Engels, op informele toon, het zaallicht is nog aan. Ze is bijna veertig, zegt ze. Dus zit ze in een crisis, want „ouder worden is simpelweg de grootste tragedie in het leven van een vrouw”.

Naast me schudt iemand driftig het hoofd. Ook in mij komt er iets in opstand. Is het ironie? Hoe dan ook, die crisis is een passend startpunt van de ontwikkelingsboog die Velissariou haar publiek wil laten meemaken. Die voert je langs drie mogelijke antwoorden op de vraag hoe je je als vrouw kunt verhouden tot het onrealistische schoonheidsideaal (lees: blijvend jong, slank, liefst minimaal getekend door zoets als een karakter), dat je in het dagelijks leven non-stop via allerlei kanalen wordt voorgespiegeld.

Dat doet ze in haar eentje, in een grote zaal, die ze moeiteloos vult. Met het charisma van een popster zweept Velissariou haar publiek op, daarbij geholpen door een imponerend video- en geluidsdcor (URLAND) en beeldschone kostuums (Ülkühan Akgül). Via verschillende personages, deels gebaseerd op beroemde vrouwelijke denkers en artiesten, voert Velissariou je in *Sexodus* langs drie stadia van emancipatie.

Nummer één, de meest pragmatische wellicht: je best doen je zo goed mogelijk naar dat schoon-

heidsideaal te voegen. Door je, bijvoorbeeld, toe te leggen op agressieve skin care routines, en je te bekwamen in de vaardigheid je jonger en onnozeler voor te doen dan je bent.

Twee: je ertegen te verzetten. Laten zien, bijvoorbeeld, hoe absurd de eisen zijn waar vrouwen aan worden onderworpen, door je een wereld voor te stellen waarin het juist de mannen zijn, die worden gevalideerd op basis van hun uiterlijk. Dit gedachte-experiment, dat het leeuwendeel van de voorstelling beslaat, levert hier en daar zeer geestige (want rake) observaties op.

En tenslotte, optie nummer drie: je niet te voegen, niet te strijden – in beide gevallen maak je jezelf immers kleiner, spreekt Velissariou met de Franse tongval van therapeute Esther Perel – maar een ferme aanloop te nemen en je, dwars door het schrikdraad van de maatschappelijke voorschriften heen, een weg te banen naar een wereld, wereldbeeld, waarin sekse geen betekenis meer heeft. Waarin je ‘alles’ kunt zijn. Bent.

Door de knieën

Het is alsof Velissariou een voorstelling lang in lichte ironie door de knieën ging, om pas nu, in de slotminuten, aan te komen op het punt waar haar eigen denken zich begeeft. Het maakt dat je wat hongerig de zaal verlaat. Want hoe interessant zou het zijn geweest als deze utopie niet het slot, maar het startpunt van de voorstelling was geweest? Hoe ziet dat eruit, een wereld waarin sekse niet langer machtsverhoudingen voorschrijft? Leven vanuit het besef dat je ‘alles’ belichaamt? Welke verhalen kunnen er vanuit dat bewustzijn worden verteld?

Recensie Theater

Sexodus door Naomi Velissariou. Gezien: 28 mei tijdens Festival O, Rotterdam. Te zien t/m 4 december. Info: theaterutrecht.nl

Velissariou in een beeldschone kostuum van Ülkühan Akgül. FOTO BEN HOUDJIK

Toneelbeeld uit Noise. FOTO SOFIE KNIJF

MOEDERROL Op theaterfestival O. worstelen moeders met de wereld. Duik je terug in klassieke rolpatronen of deal je met je stress?

De moderne vrouw is een wezen onder hoogspanning. Die indruk krijg je bij twee (totaal verschillende) voorstellingen op muziektheaterfestival O. Zo onderwerpen de drie vrouwen in *Tradwives de musical* zich aan het patriërchaat, in een poging om hun wereld overzichtelijker te maken. Ze plaatsen hun echtgenoten op een voetstuk en hebben zelf maar weinig te vertellen. Het trio staat te schoffelen in de moestuin, baart nog maar

een baby, babbelt over huiselijke taken. Zij zorgen thuis voor het grut, terwijl hun mannen op zakenreis gaan.

De voorstelling zoomt in op drie voordeuren, waarachter deze 'tradwives' (vrouwen die bewust voor 'traditionele' rolpatronen kiezen) wonen. De omslag komt als één van hen besluit naar de grote stad te vertrekken om als 'vrije vrouw' te gaan leven.

In de debuutproductie van Club Satelliët wordt deze benauwende wereld in pastelkleuren vormgegeven. *Tradwives* is een klassieke musical, maar met een knipoog. Er zijn komische choreografieën en meta-momenten waarin de personages doorhebben dat ze op het toneel staan. De tekst en muziek zijn vloeiend en kennen vaart, maar het verhaal mist richting, zeker te-

gen het einde. Wat wil Satelliët nou eigenlijk vertellen over deze tradwives? De productie voelt fris, maar is uiteindelijk vooral parodie.

In *Noise* van Club Gewalt, op locatie in het industriële Katoenhuis, worstelen personages ook met hun plek in een wereld. De stresslevels zijn hoog, dus adem even diep in, hinnik mee met lachtherapie of geef je buurman een lange knuffel. De anti-stress-workshop waarmee de voorstelling aftrapt, zet de toon: dit wordt een heen-en-weer-schietende, bizarre performance. Goeroe Sanna (met identieke outfit en pruik gespeeld door meerdere performers) voert het publiek langs wat stresswetenschappelijk is en hoe je er vanaf komt.

Want er is ook wel iets aan de hand in de wereld, zo blijkt uit de

absurdistische scènes die volgen. De Sanna-pakken worden ingewisseld voor kostuums waar lichaamsdelen op zijn gestikt, de workshopleider wordt agressief ondervraagd over wie zij nu eigenlijk is. De situatie loopt uit de hand, beats dreunen, licht flitst. De voorstelling schetst de spagaat van een moeder met kind én carrière en laat oorlog beuken tegen de wanden van ons dagelijks leven.

Noise is een fragmentarische voorstelling die van hyper-rationeel naar emotioneel kan schieten, van monoloog naar muziek. In laagde composities mengen vocalen zich met elektronisch geweld. Gewalt port het publiek wakker: doe iets, pak je problemen aan, sta op tegen onrecht! *Noise* voelt als een pamflet tegen kleinzerig geneuzel, een oproep om te knokken

tegen wat de hoogspanning veroorzaakt. Dit activisme staat haaks op de situatie in *Tradwives*, waar het leed zich beperkt tot een vergeten lunchtrommelje of haperend kolfapparaat.

Elisabeth Oosterling

Recensie Theater

Noise van Club Gewalt Gezien: 28/5, Katoenhuis, Rotterdam. Te zien t/m 18/12. Info: clubgewalt.nl/project/noise ●●●●○

Tradwives de musical van Club Satelliët Gezien: 29/5, Oude Luxor Theater, Rotterdam. Te zien t/m 21/6. Info: clubsatelliët.nl/tradwives ●●●○

Rozengeur en maneschijn veranderen altijd in sleur en hartenpijn

Recensie Cabaret

Kommil Foo
Gezien: 30-05, De Kleine Komedie, Amsterdam.
www.kommilfoo.be
●●●●○

De nieuwste voorstelling van cabaretduo Kommil Foo begint met een karakteristieke Kommil Foo-vertelling: smakelijk en komisch opgediend, maar ook enigszins nevelig. Een man zit in een café met een witte en zwarte hond. Om mysterieuze redenen lijkt hij een voorkeur te hebben voor het witte exemplaar. Hij wil dit mopje graag vertellen omdat hij zich identificeert met de zwarte hond, fluistert Mich het publiek toe, wijzend naar zijn broer. Maar waarom?

De Vlaamse gebroeders Walschaerts, Mich (57) en Raf (60), treden al decennialang op als Kommil Foo. Ze maken beeldende en bloemrijke voorstellingen, met losse, enigszins associatieve scènes en vaak schitterende, melodieuze liedjes. Ook in het mooie *Babel* liggen boodschap en betekenis niet bepaald aan de oppervlakte. Sterk zijn de broers in het scheppen van beelden en gevoelens. Een terugkerend thema is miscommunicatie, waarnaar ook verwezen wordt in de titel van de voorstelling: de mythische stad *Babel*, bekend van de spraakverwarring.

Ook het beginmopje over de twee honden draait om zo'n misverstand, zo wordt later duidelijk. Het blijkt een metafoor voor een scherpe jeugdherinnering van Raf. Gezinsvakantie, de jaarlijkse va-

Het duo Kommil Foo
FOTO STUDIO JAAP REEDIJK

kantie op de Costa Blanca, 27 uur onderweg, want vader weigerde de Franse toelagen te nemen. Tijdens een van de dagelijkse kindersmeersessies met zonnebloemolie op het balkon zei Rafs vader eens iets tegen hem dat resulteerde in diepe onzekerheid. Een misverstand, Raf weet het haast zeker, maar dan moest dat wel worden

uitgesproken. „Ik had moeten spreken op dát moment.“ Maar hij deed het niet, en vervolgens was het moment voorbij.

In *Babel* zitten meer van dit soort sterke, beeldende verhalen. Vaak vertelt door de een, terwijl de ander het geheel op de achtergrond geregeld van droogkomische aanvullingen voorziet. Ogen-schijnlijk kleine voorvallen - iets met een loszittend zoutvaatje, of een pijnlijke schoolherinnering, staand voor een schoolklas - die decennialang dooretteren.

Kommil Foo toont zich wederom meester in het overbrengen en verbeelden van een bepaald levensgevoel: het leven is een slinger met daarop verdriet, melancholie en grote vreugde. Dit doen ze middels puntige verhaaltjes, losse episodes uit eigen of soms

anderens levens. Met mooie theatrale vondsten, zoals een terugkerende scène waarin de één middels een mooie technische truc de stem in het hoofd van de ander speelt. Antwoorden op existentiële vragen heeft deze stem niet, maar hij weet wel: „Rozengeur en maneschijn veranderen onherroepelijk (...) in grote sleur en hartenpijn.“ Na een scène volgt meestal muziek. Gelukkig, want zo worden een aantal scènes die wat erg mistig zijn toch opgehelderd. Hoogtepunt is een schitterend aanzwellend lied met als repeterende hartenkreet: „Alles om niet alleen te zijn...“ In *Babel* laat Kommil Foo je in een fijne afwisseling van licht en zwaar voelen wat het leven is: intens bitterzoet.

Jelle Brumsen

ALBUMS VAN DE WEEK

Elektronisch

Boards of Canada
Inferno
●●●●○

De nieuwe cd van Boards of Canada blijkt minder mythisch dan verwacht

Op de dag voor de release van het nieuwe Boards of Canada-album, gebruikte het officiële sociale media-account van het Witte Huis de intro van *Inferno* voor een promo-video. Moderne oorlogsbeelden en de Amerikaanse vlag onder een wazig, nostalgisch ogend filter alsof het op een VHS-band was opgenomen. Fans reageerden woedend. Bij de Schotse broers Mike Sandison en Marcus Eoin werkt nostalgie namelijk radicaal anders dan bij Trump.

In de jaren negentig stond Boards of Canada in de voorhoede van 'Intelligent Dance Music', met hun analoge synthesizers en hip-hopbeats, bol van samples uit alerherde televisiefragmenten en niche archiefmateriaal. Daarmee probeerde BOC het verleden niet te verheerlijken, zoals Trump, maar juist te besmetten: de samples lieten ze verkrumelen tot res-

ten van toekomstbeelden die werden beloofd, maar nooit uitkwamen. Een geniale band, die het verleden gebruikt als gearcheveerd spookhuis. Een soort pionierende nostalgie.

Maar na dertien jaar stilte sinds het vorige album is het mythische gewicht dat er aan *Inferno* is gehangen misschien iets te zwaar gebleken. Ondanks dat er heel veel scherpe, heldere, kwalitatief geweldige en opvallend gitaargerichte muziek op staat om op te leunen, is het geheel iets minder groots dan 'toen'.

Het begint goed: 'Prophecy at 1420 MHz', waar de groove zwaar is maar niet log, snijden echoënde gitaren door de synthesizers die het nummer een crispy, postrockachtige spanning geven. Nog beter werkt die rocky formule op 'Into the Magic Land', waar de twee broers melancholische akkoorden-

schema's openvouwen tot iets ruimtelijks, ritmisch en menselijks. Ook 'Blood in the Labyrinth' profiteert van die gitaren: donker, helder, fysiek, emotioneel, spookachtig.

Maar de geflippte en gemixte stemopname over embryo-ontwikkeling op 'The Word Becomes Flesh' lijkt interessanter als idee dan hoe het muzikaal is uitgevoerd. Dat laatste geldt ook voor 'Naraka', dat riekt naar oriëntalistische neigingen om een griezelig effect te creëren. Het repetitieve Krishna-mantra voelt te lichtzinnig ingezet. Maar een track als 'You Retreat in Time and Space' is vervelender: waar het vroegere werk van BOC je volledig opslokte, wordt dit nummer in zijn vlakheid behapbaar. Behapbaar zijn is toch niet de bedoeling van pioniers.

Jonas Dekkers

Pop

Bleachers
Everyone for Ten Minutes
●●●○

Bleachers gooit alle registers open

Jack Antonoff heeft als producer een gevarieerde collectie muziek afgeleverd. Zijn samenwerkingen met sterren als Taylor Swift, Lana Del Rey en Kendrick Lamar omvatten allerlei stijlen. Het leverde de 42-jarige Antonoff dertien Grammy Awards op.

Met zijn eigen band Bleachers koos hij tot nu toe voor een minder gevarieerd geluid, voornamelijk geïnspireerd door Bruce Springsteen en de E Street Band. Bombastische rockmuziek dus, ook wel Jersey rock genoemd. Antonoff komt net als Springsteen uit de Amerikaanse staat New Jersey, een plek waar hij ook op het vijfde Bleachers-album *Everyone for Ten Minutes* meermaals naar verwijst. Op het nostalgische 'The Van' bijvoorbeeld, waarin Antonoff terugkijkt

op zijn vroege ervaringen als muzikant, rondrijdend in een busje. Hier klinkt Bleachers soulvoller dan ooit, vooral dankzij het effectieve gebruik van een sample van het nummer 'Just Don't Want to Be Lonely' van Blue Magic.

Antonoff heeft in het hier en nu veel om vrolijk over te zijn. Tegelijk voelt hij ook de drang om zichzelf en zijn omgeving te beschermen. Op 'Dirty Wedding Dress' zingt hij over de trouwdag met actrice Margaret Qualley. Dat werd mede door hun beroemde vrienden een dag waarop opdringerige mensen buiten de deur gehouden moesten worden: „We had to board up all the windows and shoot out the drones“. Hier schiet Bleachers weer vol in Springsteen-modus, inclusief een prominente rol voor de

saxofoon. Daarna gaan alle registers open op 'Take You Out Tonight'. Het bouwt op naar een climax waar de hele band een momentje krijgt om te schitteren. Bleachers deed dit op het album *Take the Sadness Out of Saturday Night* al eens beter, hier voelt het wat geforceerd.

Everyone for Ten Minutes eindigt met 'Upstairs at ELS', een opgewekt popnummer in jarentachtigstijl over de legendarische Electric Lady Studios in New York en de vele vrienden-schappen die daar rondom Bleachers gevormd zijn. De conclusie: „You're not at it alone.“ Geen bijster originele gedachte, met zoals het album ook niet bijster origineel is. Maar er valt ook weinig tegenin te brengen.

Thijs Schrik

Jan Vriend schuwt het grote gebaar niet

Drie jaar geleden verscheen ter gelegenheid van de 85ste verjaardag van componist Jan Vriend een dubbel-cd met werk voor ensemble, orkest en koor. Een voltreffer, want Vriend's muziek hoor je zelden, terwijl ze sprankelend, inventief, kleurrijk en oorspronkelijk is. De opvolger is al evenzeer de moeite waard. *Music for Piano Solo* bevat twee grote pianocycli, beide opgedragen aan meesterpianist Ralph van Raat, een grootpleitbezorger van Vriend's muziek.

Van Raat en zijn leerlingen Elizabeth Goh en Apollon Kalamenios verdelen de *Six Liebesträume*, Vriend zelf tekent voor de uitvoering van *Six Preludes into Fugues*.

Omdat hij zich niet senang voelde in het Nederlandse muziekleven verhuisde Vriend ruim veertig

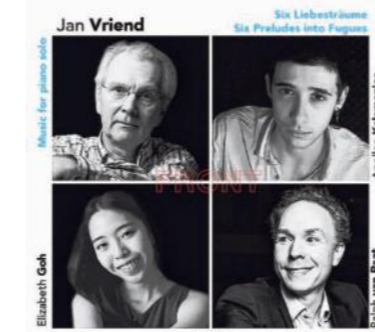
jaar geleden naar het Engelse platteland. Zowel daar als hier viel hij buiten de boot. Daar zou een mens sikkeneurig van worden, maar de muziek die Vriend in zijn betrekkelijke afzondering componeerde getuigt juist van levenslust en verbeeldingskracht.

Zijn virtuoze pianomuziek roept het archetype van de negentiende-eeuwse klavierleeuw in herinnering. Het grote gebaar wordt niet geschuwd. De titel *Liebesträume* lijkt een knipoog naar het gelijknamige drieluik van Liszt, en de zes stukken klinken als bastaardkinderen van de canon van romantische pianomuziek, vol bloemrijke gestes en parelende notencascades. Maar Vriend zet het gevoel van herkenning tegelijkertijd op losse schroeven, met opge-

ruwde harmoniek en een aura van vrolijke strengheid. Zijn grote gebaren herbergen geen woeste impulsen, maar zorgvuldig uitgekende en geïncorporeerde gestes.

In de geweldige *Six Preludes into Fugues* is Bach het model. Vriend componeerde steeds eerst de fuga en gebruikte dat materiaal vervolgens voor een prelude die er naadloos in overgaat. Het effect is een wonderlijk ambigu en vervreemdend weefsel van abstracte fantasie en quasi-barok, Bach op amfetamine. Telkens weer probeer je als luisteraar het precieze moment van de geboorte van een fuga aan te wijzen. Dat mislukt, en je blijft gebiologeerd luisteren.

Joep Stapel

Klassiek

Jan Vriend
Music for Piano Solo
●●●●○

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl
of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: 020-755 3000 (algemeen nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: 020-755 3049.
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: 020-755 3052
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: 088-572 0572 (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○ goed
●●○○ matig
●○○○ zwak

Meer dan kennis

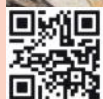
Start vanaf september

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen.
Van meesterwerken tot menselijk gedrag.

Jaaropleiding Geschiedenis

Adviesprijs aanbieder 1.225,-
1.065,-

Reis door 10.000 jaar geschiedenis en ontdek hoe ideeën, uitvindingen en revoluties de wereld vormden – leer niet alleen wat er gebeurde, maar vooral waarom!

- > 40 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Psychologie

Adviesprijs aanbieder 1.225,-
1.065,-

Begrijp eindelijk waarom mensen - inclusief jijzelf - doen wat ze doen. Na de Jaaropleiding Psychologie kijk je anders naar de wereld én naar jezelf.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie

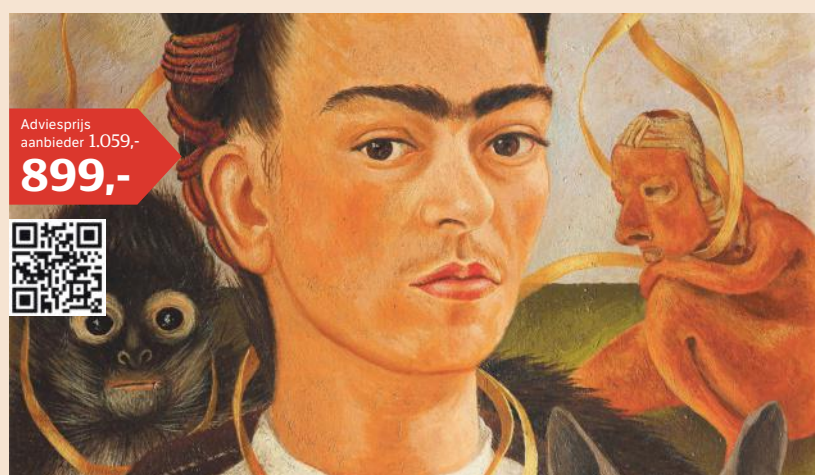
Adviesprijs aanbieder 1.090,-
930,-

Ontdek hoe 2.500 jaar filosofie jou handvatten geeft voor je levensvragen – van klassieke denkers tot hedendaagse inzichten.

- > 34 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Moderne kunst

Adviesprijs aanbieder 1.059,-
899,-

Van Courbet tot Yves Klein: stromingen, kunstenaars en controversiële werken. Stap voor stap opent de wereld van moderne kunst zich voor jou.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Architectuur

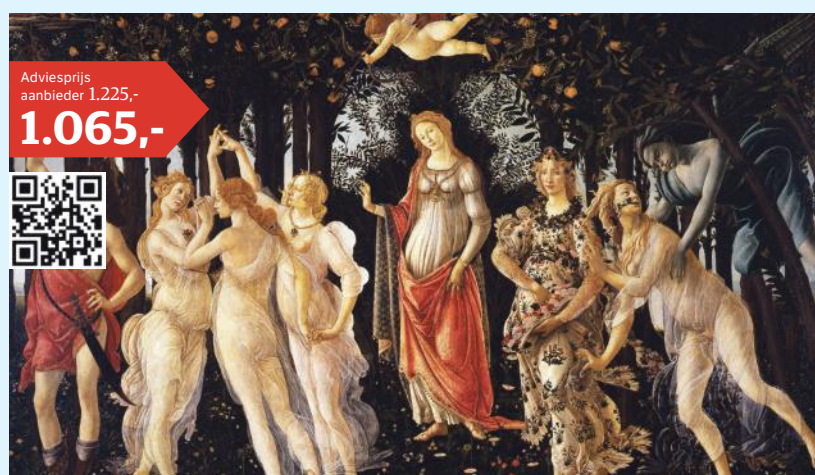
Adviesprijs aanbieder 1.059,-
899,-

Duik in de wereld van architectuur en zie hoe geschiedenis, kunst en innovatie samenkomen.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis

Adviesprijs aanbieder 1.225,-
1.065,-

Altijd al kunstgeschiedenis willen begrijpen? Ontdek 5.000 jaar westerse kunst in 40 inspirerende colleges.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online